

UMETNOSTNOZGODOVINSKI INŠTITUT FRANCETA STELETA ZRC SAZU

ALLIAS

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

24|1 • 2019

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
France Stele Institute of Art History ZRC SAZU

ACTA HISTORIAE ARTIS
SLOVENICA

24|1·2019

LJUBLJANA 2019

Acta historiae artis Slovenica, 24/1, 2019

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History

ISSN 1408-0419 (tiskana izdaja / print edition)

ISSN 2536-4200 (spletna izdaja / web edition)

Izdajatelj / Issued by

ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta /

ZRC SAZU, France Stele Institute of Art History

Založnik / Publisher

Založba ZRC

Glavna urednica / Editor-in-chief

Tina Košak

Uredniški odbor / Editorial board

Renata Komić Marn, Tina Košak, Katarina Mohar, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board

Günter Brucher (Salzburg), Ana María Fernández García (Oviedo),

Iris Lauterbach (München), Hellmut Lorenz (Wien), Milan Pelc (Zagreb),

Sergio Tavano (Gorizia-Trieste), Barbara Wisch (New York)

Lektoriranje / Language editing

Aleksandra Čehovin, Amy Anne Kennedy, Blaž Resman, Urška Vranjek Ošlak

Prevodi / Translations

Nika Vaupotič

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout

Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address

Acta historiae artis Slovenica

Novi trg 2, p. p. 306, SI -1001 Ljubljana, Slovenija

E-pošta / E-mail: ahas@zrc-sazu.si

Spletna stran / Web site: <http://uifs1.zrc-sazu.si>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in

Scopus, ERIH PLUS, EBSCO Publishing, IBZ, BHA

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €

Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €

Letna naročnina za študente in dijake: 25 €

Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / For orders contact

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija

E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

AHAS is published with the support of the Slovenian Research Agency.

© 2019, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Založba ZRC, Ljubljana

Tisk / Printed by Cicero d. o. o., Begunje

Naklada / Print run: 400

VSEBINA

CONTENTS

DISSERTATIONES

Katarina Šmid

<i>Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega?</i>	7
<i>Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?</i>	17

Jure Vuga

<i>Podoba samogiblјive skulpture malika, mehaničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju</i>	19
<i>A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece</i>	34

Boris Golec

<i>Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje. Frančišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger</i>	37
<i>17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners. Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger</i>	80

Renata Komić Marn

<i>»Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.« Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti</i>	83
<i>“If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums.” The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota</i>	109

Barbara Vodopivec

<i>Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945</i>	111
<i>Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945</i>	129

DOCUMENTA

Jure Volčjak

Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa.

1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakonati 135

The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop

Karl Michael von Attems.

Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika 185

APPARATUS

Izvečki in ključne besede / Abstracts and keywords 189

Sodelavci / Contributors 195

Viri ilustracij / Photographic credits 197

DISSERTATIONES

Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje

František Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger

Boris Golec

Pred dvema desetletjema je Uroš Lubej Višnjo Goro poimenoval »upoštevanja vredno umetnostno središče stiške cerkvene pokrajine« in takole nanizal osebnosti, večinoma priseljene, ki so temu malemu dolenskem mestu v baroku priskrbele takšen sloves: »V drugi polovici 17. stoletja je nudila zavetje slikarski družini Faienzov, J. J. Mönhardt in Jakobu Killerju, v 18. stoletju pa kar trem predstavnikom slikarske družine Nürenbergerjev – očetu Francu Antonu (* 1712, † 1784) ter sinovoma Francu Ksaverju (* 1736) in Antonu Gašperju (* 1739).«¹ V istem prispevku je Lubej predstavil Janeza Jakoba Mönhardta,² edinega, ki je bil doslej deležen natančnejše obravnave, sicer pa je, večidel le v opombah, ponudil vrsto biografskih in umetnostnozgodovinskih podatkov tudi o drugih višnjegorskih umetnikih, zlasti o prvem, Francu Karlu Faenziju (Faienzu).³ Družbi višnjegorskih slikarjev in slikarskega pomočnika domačina Antona Šenovca (1651– ne pred 1674)⁴ se zdaj pridružuje še eno ime – Peter Straspurger (ok. 1669–1739), ki ga je slovenska umetnostnozgodovinska stroka sicer bežno evidentirala,⁵ ni pa ga umeščala v Višnjo Goro, kjer je preživel največji del svojega življenja. Krajši čas se je v tem dolenskem mestecu zadrževal tudi kipar Jernej Kaple (u. ne pred 1730).

¹ Uroš LUBEJ, Mojstra muljavskega oltarja – Jernej Plumberger in Janez Jakob Mönhardt/The Two Masters of the Muljava Altar – Jernej Plumberger and Janez Jakob Mönhardt, *Cerkev Marijinega vnebovzvetja na Muljavi – konservatorski posegi* (ur. Ivan Bogovčič), Ljubljana 1998 (RES. Publikacije restavratorskega centra Republike Slovenije. Dela, 3), str. 65.

² LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69–72.

³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84–85. – Lubej je s tem tako rekoč postavil ogrodje pričujoče razprave. Do imen obravnavanih slikarjev sem sicer prišel sam že v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja, pozneje (2010) pa sem se v povsem drugačnem kontekstu treh le dotaknil. Gl. Boris GOLEC, *Elite v majhnih mestih – Višnja Gora »ab urbe condita«* (1478) do terezijanskih reform sredi 18. stoletja, *Elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino/Urban Elites in the Middle Ages and the Early Modern Times between the Alps, the Adriatic and the Pannonian Plain*, Ljubljana 2011 (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 42), str. 226, 232, 234–235. V citiranem prispevku se mi je pripetila groba napaka v zvezi s Francescom Faenzijem (str. 234–235), ki je umrl že leta 1677 ali 1678 in tako ni mogel biti mestni sodnik v letih 1691 in 1692. V resnici je šlo za njegovega sina Franca.

⁴ Za osnovne biografske podatke o Šenovcu gl. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70, 84 in 85.

⁵ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (UIFS) ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter.

Že Lubej je opozoril na sorodstvene vezi višnjegorskih umetnikov, ne le krvne, ampak tudi druge. Kot bomo videli, so imele pomembno vlogo zlasti v 17. stoletju, skoraj nobeden od obravnavanih slikarjev pa ni bil povsem brez tovrstnih povezav z drugimi, vsaj z enim od njih. Za tako majhno okolje, kot je bila Višnja Gora, je to tudi povsem pričakovano in razumljivo (sl. 1). V prispevku posvečam posebno pozornost prav socialnemu okolju slikarjev, kamor v prvi vrsti spada družinsko, v širšem pomenu pa seveda tudi krog naročnikov in uporabnikov njihovih del. Prikaz socialnega in naročniškega zaledja v Višnji Gori delujočih mož, ki sicer niso bili prvorazredni umetniki, pušča prenekatero vprašanje odprto, še posebej izvor in šolanje priseljencev.⁶ Ponuja določena sklepanja in nakazuje rešitve, odpravlja nekaj manjših zmot in bržkone ustvarja tudi katero novo. Kakor koli, njegov namen je prispevati k biografsko-socialni podobi slikarskega okolja 17. in 18. stoletja na Slovenskem in k nadaljnjemu odkrivanju oziroma identificiranju umetniških del z Višnjo Goro povezanih ustvarjalcev. Posveča se tistim slikarjem, ki so v Višnji Gori živeli in delovali, medtem ko se veliko manj ukvarja z najmlajšim Antonom Nirenbergerjem, ki je še mlad zapustil domače okolje.

V obravnavanem obdobju 17. in 18. stoletja je bila podoba višnjegorskega mesta precej svojska. Na eni strani jo je zaznamovala demografska majhnost – nekaj kranjskih mest je Višnja Goro v tem času po obljudenosti prehitelo – na drugi strani pa izrazito neagrarna gospodarska struktura, ki je šla z roko v roki z visokimi davčnimi bremenmi. Urbano naravo mesta bi bilo mogoče veliko prej postaviti pod vprašaj pri drugih majhnih mestih kot pa pri Višnji Gori, ki je bila med najmanjšimi slovenskimi mesti najmanj ruralna. Višnjegorsko mesto je bilo posebno tudi po tem, da je premoglo samo mestno cerkev sv. Ane, medtem ko je sedež župnije ostal pri cerkvi sv. Egidija zunaj mestnega obzidja.

Višnja Gora je dobila mestne pravice leta 1478, med zadnjimi, in sicer v valu povzdignitev cesarja Friderika III., ki so bile predvsem posledica varnostno-obrambnih razlogov v dobi najhujših turških vpadov. Posebej kaže poudariti, da nobeno drugo od najmlajših slovenskih srednjeveških mest (Lož, Krško, Kočevje, Radovljica) ni bilo obdarjeno s tako ugodno prometno lego. Višnja Gora je namreč med skupno trinajstimi kranjskimi mesti (brez istrskih) spadala v skupino treh tranzitno najživahnejših, saj je ležala na glavni prometnici, ki je tekla od severozahoda do jugovzhoda Kranjske – skozi mesta Kranj, Ljubljana in Novo mesto naprej proti Karlovcu. S prometno pomembnostjo in funkcijami izrazito tranzitnega kraja sta bili usklajeni gospodarska naravnost višnjegorskega mesta in poklicna struktura njegovega prebivalstva. Navzlic vzponom in padcem, povezanim s širšimi družbenimi in gospodarskimi razmerami, je Višnja Gora vso obravnavano dobo in še pozneje ostajala izrazito obrtniško mesto, ki je na eni strani oskrbovalo lastno mestno zaledje, na drugi pa se je s storitvenimi dejavnostmi in trgovino vključevalo v širše gospodarske tokove.

Zgovorne so ugotovitve, da sta prav v tem mestu izpričana dva od treh najstarejših dolenjskih cehov (leta 1512 nožarski in 1555 čevljarški). Vodilna neagrarna dejavnost je ves zgodnji novi vek ostajala čevljarško-usnjarska obrt, ki je sredi 18. stoletja štela 24 predstavnikov (17 usnjarjev in 7 čevljarjev), tj. le malce manj kot v štirikrat večjem Novem mestu (28). Kot priča terezijanski kataster, je mesto izkazovalo presenetljivo širok spekter obrtnih dejavnosti. Po zastopanosti oziroma

⁶ Nobenega od obravnavanih imen ni najti v evidencah učencev ljubljanske jezuitske gimnazije in latinske šole v Rušah. Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete; Jože MLINARIČ, Seznam imen iz latinske kronike, *Ruška kronika*, Ruše 1985, str. 133–247; *Ljubljanski klasiki. 1563–1965*, Ljubljana 1999.

1. Višnja Gora v: Johann Weichart Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, Wagensperg in Crain 1679

specializiranosti obrtnih strok se je Višnja Gora z 21 različnimi obrtmi znašla med sedmimi dolenjskimi mesti takoj za Novim mestom s 34 panogami, tretje je bilo Krško s 15 obrtmi, ostala štiri mesta pa so jih premogla znatno manj, med 7 in 10. Primerljivi podatki o obrtnem davku, ki jih najdemo v terezijanskem katastru, nedvoumno pričajo, da je bila Višnja Gora po poklicni strukturi prebivalstva daleč najbolj obrtniško mesto Dolenjske. Mestece z vsega 62 hišami je namreč premoglo 63 obrtnikov, torej celo nekaj več kot enega na hišo, medtem ko je že v Novem mestu prišel obrtnik komaj na poldrugo hišo. Manjšo težo so imeli višnjegorski poklicni trgovci, saj so po terezijanskem katastru zastopali trgovski stan le trije kramarji. Po drugi strani pa so bili Višnjani tudi močni agrarni gospodarji z veliko lastne obdelovalne zemlje in razvito živinorejo, zlasti konjerejo, namenjeno pretežno tranzitnim dejavnostim. Višnja Gora kot celota je med mesti spodnjega dela dežele zapovrh posejala največ žita na hišo. Na Slovenskem bi le težko našli mesto, kjer sta se agrarna in neagrarna komponenta tako dobro dopolnjevali.

Sklepati je mogoče, da je bila teža neagrarnih dejavnosti že v »zgodnji dobi« mesta vsaj tolikšna kot v 18. stoletju. Poleg tega se je od prehoda iz 15. v 16. stoletje dalje tudi na Slovenskem začel nagel gospodarski razvoj, in sicer predvsem kot posledica poživiljene trgovine. Vzpon t. i. zgodnjega kapitalizma se je sicer odvijal v posebnih pogojih turške nevarnosti in dolgotrajnih ozemeljskih osvojitvev na Ogrskem in Hrvaškem, kar je še posebej občutila obmejna Dolenjska, dotlej pomembno prizorišče prehodne trgovine. Proti koncu 16. stoletja, ko se je težišče protiturške obrambe naposled preneslo stran od kranjskih meja, je zgodnji kapitalizem postopoma že pojenjal in privedel do resne gospodarske krize. Slovenske dežele so zašle v gospodarsko recesijo, ki se je vlekla še daleč v 17. stoletje, saj je šele proti sredi tega stoletja nastopilo obdobje postopnega prehoda k ponovnemu gospodarskemu razcvetu.

Širša gospodarska nihanja zgodnjega novega veka so se zelo nazorno odrazila tudi v Višnji Gori, ki je podobno kot njen veliko večji sosed Novo mesto s težavami prebrodila krizo šele v 18. stoletju, oba ob občutnem demografskem nazadovanju. Eden poglobitnih razlogov za praznjenje mestnih domov – ti so se sčasoma spreminjali v pustote – je bila visoka obdavčenost, v osnovi

nespremenjena od »zlate dobe« v začetku 16. stoletja vse do nastanka terezijanskega katastra poltretje stoletje pozneje. Med sedmimi mesti na Dolenjskem je imela Višnja Gora najvišjo imenjsko rento takoj za Novim mestom, sicer štirikrat nižjo od slednjega, na celotnem Kranjskem pa so jo pustili za seboj le še Ljubljana in tri gorenjska mesta. Od začetka 17. stoletja dalje je nerealna obdavčenost, povezana z gospodarsko krizo, zlasti Višnjo Goro in Novo mesto vodila v vse večje davčne zaostanke, ti so za seboj potegnili nepriljubljene prisilne poravnave dolgov, predvsem v obliki dolgotrajnih nastanitvev vojaštva, vse to pa je samo še dodatno odvrčalo potencialne nove naseljence. Zadolženost in demografsko nazadovanje sta najprej prizadela poudarjeno neagrarna, obenem previsoko obdavčena mesta, med katerimi je Višnja Gora po stopnji zadolženosti celo prednjačila. Zgovoren je podatek, da so ji po terezijanskem katastru odmerili kar za polovico manj skupnih dajatev, kot jih je (neupravičeno) plačevala dotlej.

Praznjenje hiš in zmanjševanje števila domov in prebivalcev sta bila neločljivo povezana pojava, značilna zlasti za prvo polovico 17. stoletja. Prvi večji upad števila naseljenih hiš z 89 na 76 zaznamo na prelomu iz 16. v 17. stoletje (med letoma 1591 in 1608), drugega pa po kratkotrajnem stabiliziranju razmer v drugi četrtini 17. stoletja. Do sedemdesetih let, ko je padlo na pičlih 53, je število domov doseglo dno. Višnja Gora je tako glede na stanje sto let prej (1566) izgubila več kot dve petini hiš, kar ni ušlo niti prizanesljivemu Valvasorjevemu očesu. Šele v drugem desetletju 18. stoletja se je število naseljenih stanovanjskih zgradb spet povzpelo na 60 in v naslednjih sto letih le rahlo naraščalo. Sredi 18. stoletja, ko imamo prvič zanesljive numerične podatke o hišah v vseh 21 slovenskih celinskih mestih, se je Višnja Gora znašla skoraj na repu. S svojimi nekaj več kot 60 hišami je pustila za seboj le dve mesteci – dolenjsko Kostanjevico in nominalno mesto Sv. Križ na Goriškem.

Če je bilo Višnjanov pred koncem 16. stoletja morebiti kdaj tudi nad 500, se je njihovo število vso drugo polovico 17. stoletja vrtelo okoli 300, se v 18. stoletju povečalo za nekaj deset in znašalo leta 1782, ko imamo prve natančne podatke, 348 duš v 77 družinah. To pomeni približno sto prebivalcev manj, kot jih je mesto štelo dvesto let prej, v zadnji tretjini 16. stoletja. Za Višnjo Goro lahko tako še bolj upravičeno kot za druga dolenjska mesta trdimo, da je bilo praznjenje mesta posledica gospodarskega nazadovanja, saj v obravnavani dobi ni doživela večjih materialnih in človeških uničenj. V dobršni meri so se ji namreč izognile kuge, prizanašal pa ji je tudi ogenj. Med sedmimi dolenjskimi mesti namreč samo za Višnjo Goro ni izpričan niti en sam uničujoč požar, in to kljub zelo ugodnemu stanju virov.⁷

Za čas do srede 16. stoletja so viri maloštevilni, a vendarle dovolj reprezentativni, odtlej pa ohranjeni neprimerno bolje in bolj uravnoteženo kot za katero koli srednje veliko ali majhno mesto na Slovenskem. Za preučevanje zgodovine mesta in s tem tudi za našo problematiko je velika prednost ta, da ima Višnja Gora zelo dobro ohranjen mestni arhiv, prvovrsten nabor virov o mestni upravi, gospodarstvu, prebivalstvu in življenju nasploh. Mestne davčne knjige so od 1566 dalje kontinuirano ohranjene za vsakih nekaj let, včasih celo za vsako leto, mestni računi v vrzeli od 1550 dalje, sodni protokoli kontinuirano od 1682,⁸ poleg tega pa je precej dobra tudi ohranjenost župnijskih matičnih knjig (krstne se začenjajo z letom 1619).⁹

Čeprav je višnjegorski mestni arhiv takoj za ljubljanskim najboljše ohranjen arhiv katerega od dobrega ducata mest na Kranjskem, pa v njegovih dokumentih pred sredo 17. stoletja vendarle ne

⁷ GOLEC 2011 (op. 3), str. 211–215.

⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1573–1574, 1682–1710, 1705–1752; fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783; fasc. 4, davčni registri 1566–1740, mestni računi 1550–1781; fasc. 5, davčni registri 1752–1791.

⁹ Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), ŽA Višnja Gora, Matične knjige.

naletimo na nobenega tu živečega ali delujočega slikarja. Šele okoli leta 1640 se je v Višnji Gori naselil Italijan **Francesco Faenzi** iz Bergama. Njegov priimek srečujemo v višnjegorskih mestnih in župnijskih virih zapisan na različne načine (Faienzi, Faenzi, Faenze itd.), od katerih je bila pravilna oziroma izvorna Faenzi, ki jo danes edino najdemo v italijanskem obnebu.¹⁰ Na Kranjskem je v slovenščini in nemščini težko izgovorljiva samoglasniška skupina -ae dobila še vrinjeni -i: Faienzi.¹¹ V literaturo pa slikar ni prišel le kot Faienzi,¹² ampak tudi kot Faienz, brez končnega samoglasnika,¹³ verjetno pod vplivom priimka Fayenz, ki sta ga imela dva poznejša kranjska slikarja in pozlatarja.¹⁴ V nadaljevanju bom dosledno uporabljal izvorni italijanski zapis Faenzi, po potrebi dopolnjen z navedbo zapisa v viru.

V krstnih maticah župnije Višnja Gora, kjer se Faenzijevo ime najprej pojavi, je tako kot pri drugih osebah le izjemoma naveden tudi poklic, osebna imena pa so praviloma zapisana latinsko, a kdaj tudi slovensko (Anže, Jurij, Maruša, Marica ipd.). Da je bil Faenzi slikar, izvemo prvič leta 1654 ob poroki njegove služkinje (*serua Domini Francisci Faenzi Pictoris*),¹⁵ slikarjevo italijansko ime Francesco pa je izpričano že v urbarju Medije med letoma 1648 in 1650¹⁶ ter pozneje v sodnih protokolih iz šestdesetih let¹⁷ in v mestnih registrih kontribucije iz sedemdesetih let.¹⁸ Za razliko od sina Franca bom očeta imenoval Francesco, kot so ga očitno klicali tudi Višnjani. V višnjegorskem okolju prvič naletimo na Faenzija 6. februarja 1644, ko je bil kot *Franciscus Faenze* vpisan kot krstni boter sinu nekega Andreja in Maruše.¹⁹

Kdo in od kod je bil, razkriva vpis njegove poroke 16. novembra 1648, ki ga imenuje gospod *Franciscus Carolus*, sin gospoda Vincenca Faenzija iz Bergama. Njegova izbranka je bila sedemnajstletna Marija, hči gospoda Janeza Florjančiča iz mesta, poročni prič pa »prečastiti gospod«²⁰ Krištof Hočevnar (Gotscheer) in gospod Jurij Skarnos.²⁰ Marija, krščena 28. septembra 1631 kot hči Janeza in Uršule Florjančič,²¹ je izvirala iz ene najpomembnejših mestnih rodbin, medtem ko prepoznamo

¹⁰ Telefonski imenik Italije, <https://www.paginebianche.it/ricerca?qs=faenzi&dv=Italia> (3. 12. 2018).

¹¹ Obliko Faienzi srečamo prvič leta 1651 pri krstu slikarjevega sina Janeza Jakoba v Šmartnem pri Litiji. NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, s. p., 3. 7. 1651.

¹² Stane MIKUŽ, *Umetnostna topografija grosupeljske krajine*, Ljubljana 1978, str. 14, 16, 104, 480.

¹³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 65, 69–70, 84.

¹⁴ O mlajših slikarjih in pozlatarjih Fayenzih gl. Viktor STESKA, Fayenz Anton Mihael, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1926, str. 172; Viktor STESKA, Fayenz Josip, *Slovenski biografski leksikon*, 1/2 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1926, str. 172; Viktor STESKA, *Slovenska umetnost. 1: Slikarstvo*, Prevalje 1927, str. 103.

¹⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1639–1657, s. p., 19. 8. 1654.

¹⁶ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, I/30u, urbar Medija 1635–1678, fol. 36. – Zapis ni datiran, a ga je mogoče umestiti v čas med 1648 in 1650 (gl. op. 31).

¹⁷ Pravda pred stiškim opatom leta 1665 (Stane MIKUŽ, Zanimiva pravda iz 17. stoletja, *Zbornik občine Grosuplje*, 10, 1978, str. 155–162) in pred vicedomskim sodiščem v Ljubljani (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 377, protokoli zaslišanj deželnega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667).

¹⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676 in 1677.

¹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 6. 2. 1644.

²⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1639–1657, s. p., 16. 11. 1648: *Die 16 9bris 1648 Dnus Franciscus Carolus filius Dni Vincentii Faenzi ex Bergamo matrimonium iniit et copulatus est cum Maria filia Dni Joannis Florianziz ex Civitate Presentibus Illmo Dno Christophoro Kozeuer et Dno Georgio Scarnos.*

²¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 28. 9. 1631. – Kot krstna botra se Marija, hči Janeza Florjančiča, začne pojavljati v 14. letu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, 15. 1. 1645, s. p., 2. 2. 1646).

v imenih uglednih poročnih prič Hočevarja (Gotscheerja), lastnika dvorca Sela pri Šmartnem pri Litiji, in kiparja Skarnos iz Ljubljane.²² Z družino Krištofa Hočevarja, upravitelja gospostva Višnja Gora, so bili že od prej v botrstvu Florjančiči.²³ Ta navezava je pomenljiva v drugem kontekstu. Faenzijev verjetno prvi otrok iz zakona z Marijo Florjančič, Janez Jakob, je bil namreč krščen 3. julija 1651 v Šmartnem, kjer sta mu botrovala župnik Janez Krstnik Žerovnik in »častita gospa« Suzana Hočevar (*Hozheverin*),²⁴ Krištofova soproga. Faenzi je tedaj povsem sodeč opravljal neka naročila pri Hočevarjih (Gotscheerjih) v Selah ali za šmartenskega župnika.²⁵ Z mlado ženo je potemtakem v dvorcu Sela ali v Šmartnem tudi prebival, medtem ko družina Hočevar ni stalno živela v svojem dvorcu, temveč v Višnji Gori.²⁶ Z Jurijem Skarnosom (ok. 1588–1665), tedaj starosto ljubljanskih kiparjev,²⁷ bi se bil lahko seznanil prek svojega domnevnega ljubljanskega sorodnika Faenzija ali drugih tamkajšnjih zvez. Poleg tega je Skarnos (Skornus) v štiridesetih letih 17. stoletja deloval kot rezbar oltarjev na območju Šentvida pri Stični, tj. v času,²⁸ ko je Faenzi že izpričan v Višnji Gori, tako da bi šlo lahko tudi za kakšno sodelovanje. Pozneje, leta 1653, je bil Skarnos krstni boter enemu od Faenzijevih otrok.²⁹

Francesca Faenzija najdemo v času med poroko (1648) in krstom otroka v Šmartnem (1651) v Ljubljani, kjer je v stolnici leta 1649 pozlatil sedem okvirjev za slike, delo kiparja Avguština Ferfile.³⁰ Poleg prijateljskih vezi s kiparjem Skarnosom je to njegova edina izpričana povezava s kranjsko prestolnico. V čas med letoma 1648 in 1650 je mogoče datirati tudi zapis Jerneja Valvasorja z Medije

²² Oba je identificiral že Lubej, le da je Hočevarja (Gotscheerja) označil kot nekdanjega lastnika Sel (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84), dejansko pa je bil ta selski graščak od leta 1639 do smrti 1660 (Boris GOLEC, Valvasorjevi bogensperški sodelavci. Andrej (Andreas) Trost, Mihael Stangl, Matija Greischer (Grajzar), Jernej Ramschissl, Janez Koch in Peter Mungerstorff v luči novih biografskih spoznanj, *Acta historiae artis Slovenica*, 19, 2014, str. 56). O Skarnosu gl. Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*, Ljubljana 1976, str. 213–214.

²³ Krištofu Hočevarju in njegovim družinskim članom (*Hoz(h)evlar, Gottsheer, Gotzheer, Gozevar* ipd.) je po višnjegorskih maticah mogoče kontinuirano slediti od leta 1628. Krištofa krstna matica leta 1632 določno postavlja v grad: *Magnificus Dnus Dnus Christophorus Gottscheer ex arce* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 5. 4. 1632). Leta 1643 je bil krstni boter Florjančičevemu sinu Janezu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 14. 4. 1643).

²⁴ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1651–1665, s. p., 3. 7. 1651.

²⁵ V letnih računih župnijske cerkve sv. Martina za leti 1649 in 1650 niso navedeni posamezni izdatki (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve sv. Martina 1620–1651, s. p.).

²⁶ Zakonca Krištof in Suzana Hočevar sta bila v Višnji Gori pogosta krstna botra vse od leta 1628 do poznih petdesetih let, vmes pa so se jima pridružile hčerke (npr. NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 15. 12. 1628, 14. 10. 1631; R 1638–1656, s. p., 14. 4. 1643, 17. 5. 1648, 12. 5. 1650, 1. 11. 1653, 9. 11. 1655; R 1656–1672, s. p., 29. 1. 1657, 21. 8. 1659). Krištof je bil po vsem sodeč vseskozi v službi na višnjegorskem gradu, saj v mestnih davčnih registrih ne najdemo njegove hišne posesti (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740). Umril je vendarle na svoji posesti Sela, in sicer 26. avgusta 1660 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p., 26. 8. 1660).

²⁷ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 66. – Rezbar Skarnos je bil od leta 1631 do 1665 lastnik hiše na Ključavničarski 3, od leta 1666 pa so mu kot lastniki sledili dediči. Gl. Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Mestni trg z okolico in Ciril-Methodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med Grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Methodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2000, str. 85.

²⁸ Skarnos (Skornus) je izdelal oltarje treh podružnic župnije Šentvid pri Stični: leta 1645 v Biču, 1646 v Velikih Češnjicah, leta 1648 pa na Malem Črnelu (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14, 322, 386 in 388). O njem gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 213.

²⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 11. 6. 1653.

³⁰ Ivan VRHOVNIK, Arhivski paberki o nekaterih kiparjih in slikarjih 15. do 18. stoletja, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 2, 1922, str. 107, 109; prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84. O Ferfile gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 204.

pod Trojanami, očeta polihistorja Janeza Vajkarda, da se je s slikarjem Francescom Faenzijem pogodil za obnovo oltarja in pozlatitev grajske kapele za plačilo 100 goldinarjev in štiri dukate. Zapis še pravi, da je Faenzi na ta račun prejel deset kron in 35 veder vina. Nemara delo še ni bilo končano in plačano, ko je Jernej Valvasor 15. januarja 1651 umrl.³¹

Faenzi se morda pred poroko leta 1648 še ni povsem ustalil v Višnji Gori, na kar kaže tudi to, da v poročni matični knjigi ni navedeno njegovo tamkajšnje bivališče (*ex civitate*), pa tudi po ženitvi so ga naročila držala stran od ženinega rodnega mesta. Toda v višnjegorskem mestu je imel od poroke dalje stalno gnezdo, saj je tu izpričan kot krstni boter v letih 1649, 1652 in 1653,³² še preden so v Višnji Gori začeli prihajati na svet njegovi otroci (od 1653 dalje).

Kako in od kod ga je življenjska pot zanesla v te kraje, ostaja odprto vprašanje. Skoraj nobene-ga dvoma ni, da je na Dolenjsko prišel prek Ljubljane, kjer je deloval omenjeni kipar Jurij Skarnos. O Francescovem slikarskem šolanju lahko za zdaj zgolj sklepamo iz analogij. Iz rodnega Bergama ali širšega Bergamskega ga je pot po vsej verjetnosti vodila v Benetke, pod katere je Bergamsko politično spadalo, in od tam naprej na vzhod, bodisi neposredno v Ljubljano bodisi prek katere vmesne življenjske postaje. Malo preden se ime Francesca Faenzija leta 1644 pojavi v Višnji Gori, je v Ljubljani deloval še en slikar Faenzi, in sicer tapetnik oziroma pozlatar usnja Janez Marija, ki je umrl leta 1650.³³ O morebitni sorodstveni povezavi med obema slikarjema ni poročil, kot tudi ne o njunih stikih. Glede na to, da se je Janez Marija rodil okoli leta 1604 (ob smrti naj bi mu bilo 46 let), bi bil lahko Francescov starejši brat. Ta se je rodil zelo okvirno okoli leta 1620.³⁴

Francesco Faenzi je v Višnji Gori, kot je mogoče sklepati zlasti iz krstnih matic, kontinuirano prebival od zgodnjih petdesetih let 17. stoletja. Potem ko se mu je sin *Janez Jakob* sredi leta 1651 rodil v župniji Šmartno pri Litiji, so v višnjegorskem mestu prišli na svet trije otroci: Janez, krščen 11. junija 1653, Janez Krstnik, ki je prejel krst 19. aprila 1658, in Franc Ksaver, krščen 28. januarja 1660.³⁵ Za botre sta starša Francesco in Marija izbirala imenitnejše ljudi, tako pri drugorojencu ponovno Suzano Hočevar, ki ji je delal družbo ljubljanski meščan Jurij Skarnos (*Scornus*), sicer kipar in Faenzijeva poročna priča. Tretjerojenca sta v novo življenje pospremila Krištof Hočevar in

³¹ ARS, AS 1074, Zbirka urbarjev, I/30u, urbar Medija 1635–1678, fol. 36. Prim. Boris GOLEC, Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (3. del), *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 62/1, 2014, str. 27. – Faenzijev angažma na Mediji je skoraj brez dvoma povezan s prenovo dotrajane strehe na kapeli, o kateri beremo v Valvasorjevi prošnji za nakup strešnikov, naslovljeni na ljubljansko mestno predstojništvo. Prošnji je bilo deloma ugodeno 25. aprila 1648, dve leti zatem pa je Jernej Valvasor pri kapeli ustanovil beneficij (Peter RADICS, *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor*, Laibach 1910, str. 37). LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, postavlja Faenzijevo delo na Mediji v leto 1651.

³² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 4. 3. 1649, 27. 2. 1652, 20. 2. 1653.

³³ Na Janeza Marijo Faenzija kot tapetnika oziroma pozlatarja usnja je opozoril LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, in ga označil za pripadnika iste severnoitalijanske družine, iz katere je izšel Frančišek Karel (Francesco). Janez Marija se v Ljubljani pojavi 6. oktobra 1642 kot oče krščenca Janeza Franca (patre Joanne Maria Fainizi) in soproga Marije (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, p. 233). Poročil se ni v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651), Janez Franc pa je bil tudi njegov edini tu rojeni otrok (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653). V mestu je bil vsekakor novinec, saj so ga maja 1643 kot slikarja (*Zuan Maria Faenzi*) sprejeli med gostače, 20. maja 1644 pa je postal meščan (*Johann Maria Faenzi*) (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XIII, šk. 50, knj. 60, knjiga prejemkov 1643, fol. 65v; šk. 51, knj. 61a, knjiga prejemkov 1644, fol. 65v). Ko je 1. marca 1650 umrl in so ga pokopali pri frančiškanih, ga mrliška matica označuje kot 46-letnika s poklicem tapetnik (*Spaliermacher*) (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1653, p. 119).

³⁴ O starosti Janeza Marije gl. op. 33. O Francescovi starosti ni drugih trdnih podatkov kakor prva pojavitve v Višnji Gori leta 1644, poroka 1648 in rojstvo najmlajšega otroka leta 1677.

³⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 11. 6. 1653, 19. 4. 1658 in 28. 1. 1660.

Ana Marija baronica Taufferer z gradu Višnje, šele zadnjega pa višnjegorski mestni ljudje. Ni izključeno, da je za skoraj šestletni časovni razmik med rojstvom zadnjih dveh otrok kriva odsotnost zakoncev Faenzi iz Višnje Gore zaradi Francescovega dela kje drugje. Vmes je Francesco leta 1655 botroval dvema višnjegorskima krščencema, žena Marija pa leta 1657 nemu.³⁶ Od njegovih treh otrok iz zakona s Florjančičevo srečujemo pozneje samo najmlajšega Franca Ksaverja, ki je bil prav tako slikar.³⁷

Najpozneje v začetku leta 1652 je Francesco postal višnjegorski meščan, saj je kot tak 27. februarja omenjenega leta naveden kot krstni boter (*civis ibidem*).³⁸ To pomeni, da je vsaj takrat, če ne že pred poroko imel v mestu lastno hišo in mu ni bilo treba gostovati pri Florjančičevih ali kje drugje. Mestni davčni register iz leta 1655, prvi ohranjeni register po 25 letih, izkazuje hišo slikarja Faenzija (*Franciscuß Faenzi Maller*) na vzhodni strani trga, kjer je četrto stoletja prej najverjetneje gospodaril Janez Krištof Engstaler. Faenzi je kupil bodisi hišo bodisi pustoto in si na njej postavil nov dom, že v izhodišču pa je imel znatno davčno obremenitev 5 goldinarjev in pol, poldrugi goldinar manj od tasta Janeza Florjančiča.³⁹ V Florjančičevo rodbino, v katero je bil priženjen, se je deset let za njim, leta 1658, priženil še en slikar, Janez Jakob Menhard (Mönhardt) iz Kranja. Po Lubeju se je Menhard kot slikarski pomočnik najverjetneje začasno vključil v Faenzijevo delavnico in se šele nato oženil s Francescovo svakinjo Regino.⁴⁰

Kakor koli, do tega časa in še nekaj let zatem ne poznamo nobenega Faenzijevega dela razen tistih v Ljubljani (1649) in na Mediji (med 1648 in 1650). Potem ko je ob poroki služkinje stopil iz anonimnosti z oznako *Pictor* (1654), je moralo miniti še celih enajst let, preden o njegovem umetniškem ustvarjanju izvemo kaj več. Tedaj, leta 1665, nas pravda pred stiškim opatom dodobra seznanja z delom tega Višnjana bergamskega rodu. Faenzi, v sodnem protokolu označen kot meščan in pozlatar oltarjev iz Višnje Gore (*Herr Francesco Faienzi, Burger vnd Altahr Verguldner zu Weixlburg*), je tožil Janeza Pavla Pregla, župnika v Šmarju (Šmarje - Sap), in ključarje podružnične cerkve sv. Benedikta na Blečjem Vrhu za zaostalo plačilo 37 goldinarjev (sl. 2). Z naročniki se je namreč pogodil za izdelavo oltarja proti plačilu 100 goldinarjev in en zlati dukat. Ustno in s segom v roke so se dogovorili za postavitev ličnega, z rezljanimi figurami ali statuami dobro proporcionalnega oltarja, vendar naročniki z izdelkom niso bili zadovoljni. Oltar naj bi bil veliko premajhen, povsem spačen in figure surovo izdelane. Tako so Faenziju dali na izbiro, ali ga vzame nazaj in prejeti denar vrne ali pa izdelala drug, ustrežno oblikovan oltar, za katerega bodo plačali več, če bo po ceno ocenjen kot dražji. Opat Maksimilijan Mottoch je razsodil v korist župnika in ključarjev, o tem, kako se je stvar odvila v praksi, pa razpoložljivi viri molčijo. Stane Mikuž je opozoril, da po njegovem vedenju v tem primeru v zvezi z »zlatimi oltarji« in umetniškim snovanjem na splošno prvič naletimo na problem kakovosti in da je prvič govor o »proporcionalnih« kipih ali statuah. Ker se Faenzi ne omenja tudi kot

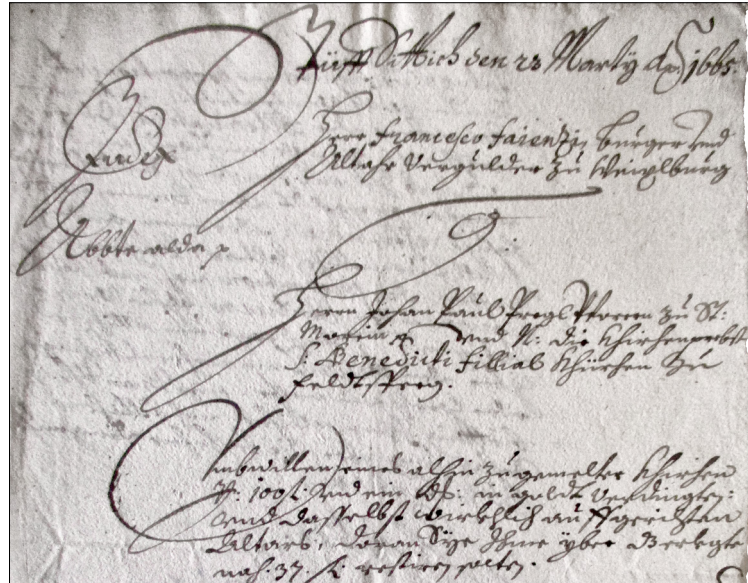
³⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 27. 3. 1655, 11. 10. 1655; R 1656–1672, s. p., 12. 6. 1657.

³⁷ Trije zaporedoma rojeni Janezi (1651, 1653 in 1654) ne pomenijo nujno, da sta prva dva umrla pred rojstvom tretjega, saj so včasih nosili enako ime pravi bratje in sestre, imeli pa vsak drugega godovnega zavetnika. V višnjegorski mrliški matici 1651–1657 smrti prvih dveh Janezov ni najti (NŠAL ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1651–1657).

³⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 27. 2. 1652.

³⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1655. – Faenzijeva hiša je stala na današnji parceli št. 16 katastrske občine Višnja Gora, kjer danes stoji hiša Mestni trg 16.

⁴⁰ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69.

2. Začetek zapisnika sodnega procesa Francesca Faenzija pred stiškim opatom leta 1665, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

rezbar, bi po Mikužu lahko ob bleškovrškem oltarju pomislili na šušmarstvo.⁴¹ Neomenjanje izvajalca kiparskega oziroma rezbarskega dela, če to ni bil kar Faenzi sam, pravzaprav ne preseneča. Pogosto je bil namreč slikar tisti, ki je pri izpolnjevanju naročila prevzel odgovornost »izvajalca in koordinatorja«, poskrbeti je moral skratka za sklenitev pogodbe, izris osnutka ter za usklajenost kiparja in mizarja, ki sta sodelovala pri takšnem projektu.⁴² Odprto ostaja tudi vprašanje, ali je spor s šmarskim župnikom in ključarji z Blečjega Vrha Faenziju škodil pri nadaljnjih naročilih in ugledu nasploh. Kot pravi Uroš Lubej, dejavnosti Faenzijeve delavnice po »razvpitem sodnem procesu« ni več zaslediti.⁴³ Tako je vsaj soditi na podlagi ohranjenih urbarjev in računov višnjegorske, šentviške in šmartenske župnije, v katerih se od leta 1670 pogosto pojavlja ime Jakoba Menharda,⁴⁴ medtem ko Faenzija pogrešamo. Vendar tega v zgodnjih sedemdesetih letih, kot bomo videli, spet najdemo v vodilni vlogi, le da tokrat zunaj domačega okoliša. Slikar, ki mu je moralo biti v času pravde s šmarskim župnikom in ključarji cerkve na Blečjem Vrhu kakšnih 45 let, je v domačem okolju ostajal čedalje bolj v senci mlajšega svaka Menharda, ni pa izključeno, da je poleg edinega znanega naročila dobival od drugod še druge ponudbe.

O sodelovanju Faenzija in Menharda nimamo sicer nobenih poročil. V neposredni medsebojni zvezi ju srečamo samo enkrat, v protokolih zaslišanj vicedomskega sodišča v Ljubljani, tj. drugostopenjskega sodišča za višnjegorsko mestno sodišče. Faenzi je leta 1667 tožil Menharda kot mestnega sodnika zaradi nekega kupljenega vrta. Žal poznamo samo začetek pravde in ne tudi njenega zaključka. Pomenljive so Menhardove besede, da je Faenzi znan kot hujskač (*Turbator*) in nemiren človek.⁴⁵ Na tem je moralo biti vsaj nekaj resnice, kajti sedem let pozneje, med vicedomovo

⁴¹ MIKUŽ 1978 (op. 17), str. 155–162. O pravdi prim. tudi Jože MLINARIČ, *Stiška opatija 1136–1785*, Novo mesto 1995, str. 595. – Oltar je danes izgubljen (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14).

⁴² Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

⁴³ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

⁴⁴ O Menhardovih naročilih gl. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70–71.

⁴⁵ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 377, protokoli zaslišanj deželnega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667.

vizitacijo mesta leta 1674, beremo v pritožbah višnjegorske meščanske občine zoper mestnega sodnika in svet, da je bil Faenzi povsem izključen (*ganz verstossen*), in to brez vsakega razloga, potem ko je veliko let sedel v notranjem mestnem svetu, opravljal službo mestnega komornika in bi si zaslužil napredovanje na funkcijo mestnega sodnika.⁴⁶ Dve leti pozneje se v mestnih računih omenja neko zaslišanje v zvezi s Faenzijem pri vicedomu v Ljubljani, kamor je mesto poslalo mestnega pisarja, nato pa je mestni svet pečatil »Faenzijevo pisanje«. ⁴⁷ Očitno je bil slikar nekaterim Višnjanom bolj in drugim manj pogodu. V tem kontekstu gre spomniti na spoznanje, da ga po letu 1655 le izjemoma najdemo v vlogi krstnega botra,⁴⁸ medtem ko je Menhard botroval zelo pogosto.⁴⁹

Po sodnem sporu zaradi oltarja na Blečjem Vrhu srečamo samo še eno Faenzijevo naročilo. Sprejeti ga je moral v zgodnjih sedemdesetih letih 17. stoletja, poročilo o njem pa je iz leta 1677. Gre za sodni spor pred škofijskim sodiščem v Ljubljani med kiparjem Adamom Verčkom (*Vertschekh*, *Vertschikh*), meščanom v Kranju, in njegovo ženo Katarino, ki je približno štiri leta prej moža zapustila zaradi njegovega nasilja nad njo in zapravljenosti, zdaj pa je Verček zahteval, naj se nemudoma vrne k njemu. Katarina je v pritožbi na dekret generalnega vikarja ljubljanske škofije med drugim podrobno opisala, kaj se je dogajalo v Višnji Gori, kjer je njen mož za slikarja Franca N. (*Herr Franz N: Maller zu Weichselberg*) – priimka Faenzi se očitno ni več spomnila – opravljal kiparsko delo za cerkev sv. Matije na Dolenjskem (*bey der Khirchen St: Mathiae in Vnter Crain*). Slikar Franc se je s ključarji omenjene cerkve pogodil za slikarsko in kiparsko delo, zaposlil za kiparski del naročila Verčka in z njim sklenil pogodbo, ki jo je podpisala tudi kiparjeva žena, kar ni bilo tako neobičajno.⁵⁰ Verček dela ni dokončal, ampak je zaradi dolgov iz Višnje Gore pobegnil in ženo pustil tam samo na cedilu. Ker je Faenzi kiparju plačal precejšnjo vsoto za še neopravljeno delo, je od Katarine Verček zahteval vračilo še nezasluženega preostanka denarja; ko je Verčka našel, pa je moral ta šest tednov kot zapornik delati zanj v sami srajci. Ko je delo, in sicer podobe, dokončal in bil spet prost, je ponovno pobegnil. Faenzi je od Katarine še naprej zahteval, naj plača moževe zaostale dolgove, česar ni hotela, ampak je Višnjo Goro zapustila. Kar zadeva »slikarja Franca«, torej Faenzija, je pomenljiva Katarinina izjava, da si kiparskega dela ni upal dokončati sam, ona pa ni hotela plačati pomočnika.⁵¹ Cerkev sv. Matije na Dolenjskem, za katero sta Faenzi in Verček delala, je vsekakor cerkev na Bučki,

⁴⁶ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 284, fasc. I/145, lit. W I–4, s. d. 1674.

⁴⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1676/77, s. p., 15. 11. 1676 in 16. 12. 1676.

⁴⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 1. 1671.

⁴⁹ Samo med letoma 1665 in 1669 je kot boter izpričan devetkrat. NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 28. 9. 1665, 26. 3. 1666, 24. 7. 1666, 16. 11. 1666, 26. 2. 1667, 21. 5. 1667, 29. 12. 1667, 12. 11. 1669, 4. 11. 1669.

⁵⁰ Katarina je v pričevanju zoper moža navedla: *Er Eheuogt mich lustiger weiß zuuerfertigen gebracht* (gl. op. 51). – O navzočnosti žena pri podpisovanju pogodb prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69.

⁵¹ NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 2, protokol 6 (1677–I.), p. 312–323, 10. 6. 1677 (dekret); fasc. 3, protokol 6 (1677–II.), p. 19–21, 26. 6. 1677. – Prim. omembo višnjegorskega slikarja Franca N. leta 1677 v: VRHOVNIK 1922 (op. 30), str. 110. Na podlagi zavajajoče Vrhovnikove navedbe, da je slikar Franc N. tega dne prevzel slikarsko in kiparsko delo v cerkvi sv. Matije na Dolenjskem, je LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84, slikarja zmotno poistovetil s sinom Francem. Iz protokola jasno izhaja, da je šlo za Faenzija starejšega, poleg tega pa je bilo sinu tedaj komaj 17 let (roj. 1660). – O Verčku ni znanega ničesar razen tega, kar je o njem med procesom izpričala žena. Zadrževal se je v Kranju, od koder je bil zaradi nasilnega vedenja enkrat izgnan, ter v Ljubljani in kot pomočnik v Mengšu. V Kranju se ni zakoncema rodil noben otrok (NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1652–1676, R 1676–1684). Kiparja Verčka Sergej Vrišer ne pozna. Prim. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 215.

tedaj podružnica župnije Raka,⁵² saj je bila edina cerkev s tem patrocinijem v tedanji deželni četrti Dolenjska (Spodnja Kranjska).⁵³

Preden je Faenzi v zgodnjih sedemdesetih letih – pred 1673 – delal za to podružnično cerkev, ki leži najbolj vzhodno od krajev, ki jim je pustil pečat, je ovdovel in se vnovič poročil. Prva žena je zadnjič izpričana kot krstna botra 23. oktobra 1667,⁵⁴ z drugo, ki ji je bilo prav tako ime Marija (kot botra se pojavlja tudi z dvojnim imenom Ana Marija), pa je stopil pred oltar 21. oktobra 1669 v Ljubljani. Faenzi je v poročni matici označen kot Višnjan (*Franciscus Föenzi Baixelburgensis*), medtem ko nevesta nima osebnega imena (*cum virgine Fleserin*).⁵⁵ Iz poznejših pravedanj njenega drugega moža slikarja Jakoba Killerja pred ljubljanskim mestnim sodiščem lahko razberemo, da je imela sestro Magdaleno, poročeno z Janezom Šulcem.⁵⁶ Ta se je rodila leta 1650 v Ljubljani kot hči Jakoba in Elizabete Flescher, medtem ko krsta Ane Marije ne najdemo.⁵⁷ Je pa pomenljivo, da je bil Jakob Flescher, po poklicu pek, ob njeni poroki s Faenzijem poročna priča.⁵⁸

Faenzijev najstarejši otrok iz drugega zakona Janez Jakob, krščen 9. maja 1671 v Višnji Gori, je dobil isto ime kot dvajset let prej Francescov sin, ki so ga krstili v Šmartnem pri Litiji (1651). Pol-drugo leto za njim so na praznik vseh svetih 1672 nesli h krstu Marijo Elizabeto, 17. marca 1675 Jožefa Vincenca, ki je dobil drugo krstno ime po svojem bergamskem dedu Vincencu (Vicenzu) Faenziju, in kot zadnjega 9. marca 1677 Antona, rojenega malo pred očetovo smrtjo. Izbira krstnih botrov kaže, da si je Francesco Faenzi medtem dodobra utrdil družbeni položaj. Prvima dvema otrokoma sta namreč botrovala »najodličnejši gospod« Janez Krstnik Pekel, doktor obojega prava, in »prečastita gospa« Marija Elizabeta Gall iz mesta, tretjemu Marko Anton baron Taufferer in njegova žena Ana Kordula z bližnjega gradu Višnje, četrtemu pa upravitelj višnjegorskega gospodstva Andrej Mandel in »prečastita gospodična« Marija Saloma Taufferer. Pri krstu sina Jožefa Vincenca je »gospod« Faenzi označen kot slikar in višnjegorski meščan (*pictoris et civis Baixlburgensis*).⁵⁹

Skoraj sočasno s Francescovim prvim otrokom v drugem zakonu se je v neznanem kraju v višnjegorski župniji rodil nezakonski otrok nekega Jurija Faenzija (*Georgii Fäenzi*), ki ga je povilo

⁵² Janez HÖFLER, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Kranjska*, Ljubljana 2015, str. 213.

⁵³ Dolenjska ali Spodnja Kranjska je na jugu segala samo do Spodnje Krke in od tam do Gorjancev (prim. *Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt, Marko Vidic), Ljubljana 2011, str. 112). Tako ne pridejo v poštev podružnična cerkev sv. Matije na Zajčjem Vrhu pri Stopičah (prim. Edo ŠKULJ, *Patrociniji na Slovenskem*, Škocjan pri Turjaku 2011, str. 73) niti nekdanja podružnična cerkev v Gorenji Topli Rebri v župniji Kočevje in podružnica na Gornjih Lazah v župniji Črmošnjice (HÖFLER 2015 (op. 52), str. 163 in 167). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84.

⁵⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 6. 10. 1663, 23. 10. 1667.

⁵⁵ Poročni priči sta bila Jakob Flescher (Flesser) in Gabrijel Eder. NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, p. 167.

⁵⁶ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, šk. 45, knj. 159, sodni protokoli 1691, fol. 13, 42v; Cod. I/50, šk. 47, knj. 161, sodni protokoli 1695, fol. 49–49v, 96; Cod. I/53, šk. 49, knj. 164, sodni protokoli 1701, fol. 143, 203. Kot kažipot k sodnim protokolom so bili uporabljeni podatki iz tipkopisa Ivane Ferjan na UIFS ZRC SAZU, Cod I – Sodni protokol, Izpiski iz Mestnega arhiva, s. a.

⁵⁷ V Ljubljani so bili v letih 1644, 1648 in 1659 krščeni trije otroci Jakoba in Elizabete Flescher (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, R 1643–1653, p. 62, 203 in 249).

⁵⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, p. 167. – Pek Jakob Flescher je bil med letoma 1650 in 1687 lastnik hiše na območju Mestnega trga, danes Ciril-Methodov trg 19. Od leta 1688 dalje so imeli hišo njegovi dediči, kot solastnik pa se omenja (zet) Janez Šulc (SUHADOLNIK, ANŽIČ 2000 (op. 27), str. 81).

⁵⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 9. 5. 1671; R 1672–1689, s. p., 1. 11. 1672, 17. 3. 1675 in 9. 3. 1677.

dekle z imenom Marjeta in je bil krščen 12. februarja 1671 na ime Matija.⁶⁰ Jurij je bil nedvomno Francescov sorodnik, morda njegov najstarejši sin, ki bi se v tem primeru rodil neznano kje kmalu po slikarjevi poroki (1648). Ni tudi izključeno, da je šlo za slikarjevega nezakonskega sina, krst otroka pa je edini znani podatek o njem.

Francesco Faenzi je kot živ zadnjič izpričan ob krstu najmlajšega sina, 9. marca 1677,⁶¹ sicer pa je preminil najpozneje v prvih mesecih naslednjega leta. Prej omenjena navedba Katarine Verček, datirana 26. junija 1677, ni zanesljiv dokaz, da je bil tega dne še živ, saj je Katarina pričala o dogajanju izpred več let in se niti ni spomnila Faenzijevega priimka.⁶² Posredno pričevanje o njegovi smrti ponujajo mestni registri izredne kontribucije. V registru za leto 1677 še najdemo njegovo ime (*Francesco Faenzi*) z obveznostjo enega goldinarja in 14 krajcarjev, naslednje leto pa je navedena samo Faenzijeva hiša (*Faenzisches Hausß*), kot je značilno za pokojne davčne zavezance oziroma primere, ko je bilo lastnikov več (dediči). Kdo so bili plačniki po Francescovi smrti, razkriva register za leto 1679: hiša kot takšna (36 kr), vdova za svoj delež (15 kr) ter gospoda Florjančič (13 kr) in Colnar (10 kr). Kakšno vlogo sta imela Florjančič in Colnar (*Zollner*), vidimo iz registra za leto 1682, po katerem sta plačevala vsak namesto ene Faenzijeve sirote (*anstatt seines Pupillen*). Naslednje leto 1683 je na Colnarjevem mestu vpisana gospa Faenzi (*anstatt ihrer Pupillen*). Stvar je torej jasna. Vdova je imela na nepremičninah pokojnega moža manjši lastniški delež, varuh enega otroka iz prejšnjega zakona (Franca Ksaverja) je bil njegov stric Florjančič, varuh enega iz zadnjega zakona (Antona) pa najprej Colnar in nato vdova, otrokova mati sama.⁶³ Drugi Faenzijevi otroci so medtem odrasli oziroma pomrli.

Po Francescovi smrti je vdova »gospa« Ana Marija le še dvakrat izpričana kot krstna botra, zadnjič 2. septembra 1678, ko je botrovala skupaj s slikarjem Jakobom Menhardom.⁶⁴ Ko jo kot gospo Faenzi leta 1683 srečamo v registru kontribucije, je bila v resnici že vnovič omožena s priseljenskim slikarjem Jakobom Killerjem, ki ga bomo spoznali v nadaljevanju. V davčnem registru za leto 1690 njenega deleža ni več, ampak je kot edini davčni zavezanec vpisan Franc (*Franz*) Faenzi s skupno višino davka 3 goldinarjev in 50 krajcarjev.⁶⁵ Novi gospodar je bil torej leta 1660 rojeni Francescov sin Franc Ksaver, najmlajši otrok iz zakona z Marijo Florjančič. Registra kontribucije za leti 1692 in 1693 pa razkrijeta ime drugega preživelega otroka, sina Antona, rojenega leta 1677, malo pred slikarjevo smrtjo. Franc Faenzi (*Frannz Faenzi, Franz Faenzi*) je zdaj namreč plačeval 54 krajcarjev in pol (osnovnega davka), 19 krajcarjev od zemljišč in 15 krajcarjev od Antonove njive (*von des Anthonij akher*).⁶⁶ Antona srečamo nato še leta 1701 v Ljubljani v zvezi z dediščino po materi.⁶⁷

Ko je Francesco leta 1677 ali 1678 preminil, je bil torej njegov naslednik, sin **Franc Ksaver Faenzi**, star šele 17 oziroma 18 let. Kot pravi Lubej, je nadaljeval družinsko obrt še v osemdesetih letih 17. stoletja,⁶⁸ za kar sicer nimamo neposrednih dokazov, a je vendar na voljo dovolj posrednih.

⁶⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 2. 1671.

⁶¹ Gl. op. 59.

⁶² Gl. op. 51.

⁶³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1677, 1678, 1679, 1682–1683.

⁶⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 15. 1. 1678, 2. 9. 1678.

⁶⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1690.

⁶⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, davčni registri 1566–1740, Kontribucijski zapis 1692–1747, registra 1692 in 1693. Njiva je omenjena v registru za leto 1693, v prejšnjem pa najdemo samo zapis: *von des Anthoni 15 xr*.

⁶⁷ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/53, šk. 49, knj. 164, sodni protokoli 1701, fol. 143, 203.

⁶⁸ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 64.

Poglavitni je ta, da se je Frančeva vdova omožila s slikarjem. Franc, kot ga za razliko od očeta Francesca označujejo vsi viri, je tako za devet let starejšim Antonom Šenovcem drugi znani slikar, ki se je potrjeno rodil v Višnji Gori. Najprikladnejšo možnost za izpopolnjevanje slikarske obrti je imel po očetovi smrti v delavnici svojega priženjenega strica Jakoba Menharda, ki je Francesca Faenzija preživel za približno sedem let. Ni naključje, da najdemo Frančevo ime v zadnji omembi Menharda kot živega 29. junija 1684. Tega dne je bolnega ali odsotnega »strica« Jakob nadomeščal v vlogi krstnega botra in je po lastnem krstu sploh prvič izpričan, naveden kot gospod (*Dno Francisco Faenzi loco Dni Jacobi Menhart*).⁶⁹ Odtlej ga bomo do smrti redno srečevali kot botra, enkrat s polnim imenom Franc Ksaver, nikoli pa s poklicno oznako, ki je v krstnih maticah nasploh zelo redka.⁷⁰

Kdaj se je oženil, izpričuje zapisnik pravde pred mestnim sodiščem iz leta 1708, ko je njegov sin Janez tožil svojo vnovič omoženo mater Uršulo Straspurger za dediščino po očetu in je predložil poročno pogodbo z dne 26. januarja 1685.⁷¹ Omemba pogodbe žal ne razkriva, kdo in od kod je bila izbranka z imenom Uršula, višnjegorska poročna matica iz tega časa pa je izgubljena. Zakoncema sta se rodila dva otroka, a poznamo samo krst prvorojenke Ane Marije, medtem ko so omenjenega sina Janeza očitno krstili leta 1690, ko v vrsti krstnih matic zija enoletna vrzel.⁷² Ana Marija je bila krščena 24. januarja 1686 in imela za krstna botra precej imenitna človeka, upravitelja gospodstva Boštanj Elijo Pogačnika in Marjeto Mandl, ženo višnjegorskega upravitelja. Za pričo je 26-letni Franc povabil svojo teto Regino Menhard,⁷³ kar še dodatno potrjuje povezanost obeh višnjegorskih slikarskih rodbin.

O Francu Faenziju (1660–1693) imamo kar nekaj biografskih podatkov, za zdaj pa ni znano niti eno njegovo umetniško delo. Enkrat samkrat je v cerkvenih računih omenjeno, da je dobil plačilo za svoje delo (*auf sein arbeit*), in sicer leta 1685 skromni dve kroni od ključarjev Marijine cerkve v Starem trgu pri Višnji Gori.⁷⁴ Bil je ključar mestne cerkve sv. Ane⁷⁵ in priljubljen krstni boter,⁷⁶ izpričan ob krstilniku neprimerno pogosteje od očeta Francesca, kar ne preseneča že zato, ker je šlo za domačina in po materi potomca stare meščanske in sodniške rodbine. Čeprav zelo mlad, star šele 31 let, je bil leta 1691 izvoljen v enoletni mandat mestnega sodnika,⁷⁷ zatem pa ga srečamo le še v registrih

⁶⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684.

⁷⁰ Kot Franc Ksaver je označen 24. oktobra 1686, pred tem pa 7. oktobra 1684 pomotoma kot Franc Jožef. Nikakor ne gre za dve različni osebi, saj je ne nazadnje tudi njegova teta Regina Menhard 24. novembra 1683 dvakrat navedena kot Rozina. – Polno ime Franc Ksaver navaja tudi župnijski urbar leta 1692, ko je bil potrjen za ključarja mestne cerkve sv. Ane (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

⁷¹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli, protokoli 1682–1710, s. p., 21. 5. 1708.

⁷² Krstna matica 1672–1689 se konča 28. decembra 1689, naslednja 1691–1716 pa se začne januarja 1691.

⁷³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 24. 1. 1686.

⁷⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.

⁷⁵ Na mesto enega od dveh ključarjev je bil prvič postavljen leta 1688 in bil potrjen vsako leto do 1692 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Za leto 1693 imeni ključarjev nista znani, nakar jih poznamo spet od 1694 dalje (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1692–1715, s. p.).

⁷⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684, 7. 10. 1684, 5. 7. 1685, 24. 10. 1686, 26. 10. 1687, 23. 10. 1688, 14. 12. 1688, 25. 12. 1688, 23. 1. 1689, 6. 2. 1689; R 1691–1716, s. p., 30. 4. 1691, 5. 7. 1691, 2. 9. 1691.

⁷⁷ V Višnji Gori so bile volitve mestnega sodnika vsako leto 24. junija. Ohranjena sta dopisa mesta kranjskemu vicedomu o izvolitvi sodnikov za leti 1690 in 1692, ne pa tudi za leto 1691 (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit W I–14, 8. 9. 1690, 6. 9. 1692). Faenzi je kot sodnik omenjen 5. julija 1691 v vlogi krstnega botra

kontribucije za leti 1692 in 1693.⁷⁸ Umril je še v letu 1693, saj je njegova vdova Uršula že naslednjo jesen rodila prvega otroka svojemu drugemu možu Petru Straspurgerju.⁷⁹

V zvezi s Faenziji nikakor ne moremo mimo vprašanja, ali oziroma kako sta bila z njimi sorodstveno povezana dva kranjska slikarja in pozlatarja iz 18. stoletja s priimkom Fayenz. Njunjo morebitno sorodstvo še ni ugotovljeno. Starejši Anton Mihael, ki se je rodil okoli leta 1728 in umrl 1779 v Ljubljani, je bil morda sorodnik Jožefa Fayenza, ki je leta 1754 v Ljubljani dobil meščanske pravice.⁸⁰ Drugi, Jožef (ok. 1745–1827), je deloval v Kočevju⁸¹ in bil skoraj brez dvoma sin leta 1750 tam izpričanega pozlatarja Franca Faienza.⁸² Ugotavljanje morebitne genealoške povezanosti obeh Fayenzev z višnjegorskimi Faenziji presega okvir pričujoče razprave. Sorodstvo je vsekakor možno, in sicer bi lahko bili Fayenzi potomci dveh Faenzijev, ki sta zapustila Višnjo Goro, kolikor nista umrla pred letom 1713, ko se po daljši vrzeli spet začena vrsta tamkajšnjih mrliških matičnih knjig. Gre za Francescovega najmlajšega sina Antona (roj. 1677), zadnjič izpričanega leta 1701 v Ljubljani, ko mu je bilo 24 let,⁸³ in vnuka Janeza (roj. najverjetneje 1690), sina Franca Faenzija, ki ga poznamo samo iz pravde zoper mater Uršulo Straspurger iz leta 1708. Ne nazadnje bi bili Fayenzi lahko tudi potomci Jurija Faenzija, ki je leta 1671 dobil v Višnji Gori nezakonskega sina, kar je o njem sploh edini znani podatek.

Preden se bomo posvetili Petru Straspurgerju, tretjemu slikarju iz Faenzijeve višnjegorske delavnice, in Štefanu Killerju, drugemu možu vdove Francesca Faenzija, se bomo zaradi upoštevanja kronologije ustavili pri Francescovem sodobniku in svaku njegove prve žene **Janezu Jakobu Menhardu**. Menhard je v Višnji Gori začel delovati konec petdesetih let 17. stoletja, približno poldrugo desetletje za Francescom Faenzijem. Čeravno je v literaturi uveljavljena različica priimka Mönhardt,⁸⁴ kot se je slikar sam podpisal leta 1674 na muljavskega oltarju,⁸⁵ sem se odločil za obliko Menhard, ki je v višnjegorskih virih izpričana neprimerno pogosteje in je, kot vse kaže, bliže ali enaka izvorni obliki. Različico Mönhardt najdemo v višnjegorskih krstnih maticah le izjemoma,⁸⁶ v dokumentih mestnega arhiva pa sploh ne. Sam Jakob se je leta 1671 kot mestni komornik podpisal kot *Manhardt*,⁸⁷ enako pod pogodbo, sklenjeno tri leta pozneje z župnikom Kožarjem v Šmartnem pri Litiji (sl. 3), in v obeh pripisih k pogodbi (1674 in 1678).⁸⁸

(*Judex*), nakar 17. oktobra istega leta naletimo na njegovo ženo Uršulo kot »sodnico« (*Judicissa*) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p.). Nazadnje je njegova sodniška funkcija izpričana 8. februarja 1692 (*Franciscus Xaverius Foenzi p. t. Judex*), ko je bil potrjen za ključarja mestne cerkve sv. Ane (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

⁷⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Kontribucijski zapis 1692–1747, registra 1692 in 1693.

⁷⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 13. 11. 1694.

⁸⁰ STESKA 1926 (op. 14), str. 172; STESKA 1927 (op. 14), str. 203.

⁸¹ STESKA 1926 (op. 14), str. 172; STESKA 1927 (op. 14), str. 203.

⁸² ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 140, N 238, No. 5, 3. 1750: *Herr Fronz Faienz Vergolder*.

⁸³ Anton Faenzi si v Ljubljani ni ustvaril družine (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740).

⁸⁴ Viktor STESKA, Mönhardt Ivan Jakob, *Slovenski biografski leksikon*, 2/5 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1933, str. 150; MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 14, 428; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 64.

⁸⁵ Konrad ČRNOLOGAR, Kunstgeschichtliches aus Unterkrain, *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, 4, 1891, str. 9.

⁸⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 7. 1663, 20. 11. 1663: *Dna Regina Mönhardtin*; NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 3. 3. 1669: *Dni Jacobi Mönardt*; NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 17. 10. 1679: *Dnus Jacobus Mönarth*.

⁸⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1670/71, s. p., 14. 7. 1671.

⁸⁸ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Spisi, fasc. 22, 26. 1. 1674, pripisa 25. 2. 1674 in 1. 9. 1678.

3. Menhardov lastnoročni podpis in pečat na pogodbi, sklenjeni v Šmartnem pri Litiji z župnikom Kožarjem, Nadškofjski arhiv Ljubljana

Drugače kot Francesca Faenzija Menharda v Višnji Gori do poroke ni zaslediti ne kot krstnega botra⁸⁹ ne v kateri drugi vlogi.⁹⁰ Poročna matična knjiga ga 26. novembra 1658 – pred oltar je stopil v mestni cerkvi sv. Ane – označuje kot Menhorta in Kranjčana (*Crainburgensem*) ter brez gospoškega predikata, vendar vikar Martin Marcina zadnjega ni privoščil niti njegovemu tastu Janezu Florjančiču, očetu neveste Regine. Gosposki predikat imata le priči, »gospod« Janez Juvankovič, ljubljanski meščan,⁹¹ in že znani »prečastiti gospod« Krištof Hočevar,⁹² ki je bil poročna priča tudi

⁸⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, R 1656–1672.

⁹⁰ Zanimiva je interpretacija Menhardovega prihoda v Višnjo Goro, ki jo ponuja Uroš Lubej: »Kranjčan Janez Jakob Mönhardt je prišel v Višnjo Goro leta 1656 v spremstvu očeta, po stroki zidarja. Na posredovanje grofa Janeza Herbarta Lamberga, lastnika graščine Podsmreka, je zidarja povabil višnjegorski mestni svet, da bi pozidal del mestnega obzidja. Mönhart se je, najverjetneje kot slikarski pomočnik, začasno vključil v Faienzovo delavnico.« (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 69). Mestna računsko knjiga 1656/57, na katero se avtor sklicuje (gl. str. 84), v resnici ne daje dovolj opore za takšno trditev; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., med 12. 8. in 25. 10. 1656: *Mehr gab ich dem Meynhard und seinem Sohn, welliche die Vmbgefallene ringmaur bey des Herrn Graffen von Lamberg Verdingter massen aufgemaurt f 13 kr 30*). Zidar Menhard (*Meynhard*) bi bil, če bi šlo za mojstra in še zlasti od drugod, gotovo naveden tudi z osebnim imenom in drugimi podatki. Tako pa iz sodniškega računa izhaja, da je bil v Višnji Gori dobro znan. Kot bomo videli v nadaljevanju, je razvejena rodbina Men(h)ardov živela v bližnji vasi Velika Loka. Ker posest grofa Lamberga v mestu ali pred njim v tem času ni dokumentirana (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659), je šlo očitno za tisti del mestnega zidu, ki je bil obrnjen proti Lambergovemu dvorcu Podsmreka, o kakšnem grofovem posredovanju pa ni nobenega indica.

⁹¹ Janez Juvankovič je bil od leta 1644 do 1676 lastnik hiše na območju Starega trga, danes Gornji trg 4, kjer so mu leta 1677 sledili njegovi dediči (Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2003, str. 69). V Ljubljano se je priselil najpozneje leta 1640, saj so se mu naslednja štiri leta v zakonu z ženo Evo rodili štirje otroci (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, p. 121, 179, 249; R 1643–1653, p. 31).

⁹² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1658–1664, s. p., 26. 1. 1658: *Anno eodem [1658] die 26 9bris factis tribus solemnibus denuntiabus die 3. eiusdem mensis, 10. et 21., ego Martinus Mazina copulavi legitimè Joannem Jacobum Menhort Crainburgensem cum sripto, et Reginam filiam Joannis Florianziz, presentibus D. Joanne Juvankoviz, et Perillustri Dno Christophoro Hozevar, in Ecclesia S. Annae in Civitate.*

Reginini sestri Mariji, ko se je deset let prej (1648) omožila s Francescom Faenzijem.⁹³ Povezava z Juvankovičem kaže, da je ženin pred poroko morda nekaj časa živel v Ljubljani.

Čeprav je Janez Jakob Menhard veljal za Kranjčana, ni nujno, da se je tam že rodil ali odraščal, ampak bi bil lahko postal prebivalec mesta šele pozneje.⁹⁴ Prav tako ni gotovo, ali je že pri krstu dobil dve osebni imeni, kar je predstavljalo odraz imenitnejšega stanu. Prenekateri plebejec, ki se je povzpел na družbeni lestvici, je namreč začel uporabljati dvojno ime šele s socialnim vzponom. Več indicev kaže, da je Jakob, kot so ga klicali,⁹⁵ izviral iz višnjegorske okolice, bodisi on sam bodisi njegov oče. V Kranju je sicer v zgodnjih štiridesetih letih 17. stoletja, ko se začenjajo krstne matice, živel neki Jurij Menard (*Menart*). Ta bi lahko bil Jakobov oče, če se mu ne bi leta 1641 rodil sin z imenom Jakob,⁹⁶ ki po letih nikakor ne more biti identičen s slikarjem. Ni namreč verjetno, da bi se slednji oženil že pri 17-ih in potem v Višnji Gori naredil tako bliskovito meščansko kariero, da bi bil pri 25-ih že nič manj kot mestni sodnik. Dva Kranjčana z imenom Jakob Menard, prvi slikar, rojen vsaj sredi tridesetih let, in drugi, letnik rojstva 1641, sta bila lahko kvečjemu bratranca ali v skrajnem primeru polbrata, ne brata. In ker drugih Menardov tam ni zaslediti ne v istem ne v poznejšem času,⁹⁷ kaže, da je bil družinski oče Jurij v Kranju priseljenec. Prav lahko bi izviral iz višnjegorske okolice, iz vasi Velika Loka, kjer je v prvi polovici 17. stoletja živelo več družin Menardov oziroma Menhardov.⁹⁸ Njihov priimek so v višnjegorskih krstnih maticah tedaj in pozneje, ko je Jakob Menhard že prebival v Višnji Gori, zapisovali enako ali zelo podobno kot slikarjevega, nekajkrat med drugim tudi kot *Mönhardt*.⁹⁹ Popravljalca ceste, vsekakor kmečki človek iz okolice, pa je v sodniškem računu leta 1673 naveden kot Manhardt,¹⁰⁰ tako kot se je pod dokumente podpisoval Jakob

⁹³ Gl. op. 20. – Nekaj mesecev pred Menhardovo poroko, 24. maja 1658, se je v Višnji Gori omožila Hočevarjeva hči Regina, in sicer z nekim gospodom Jurijem Jerebom, ki ga v Višnji Gori v tem času ni zaslediti, ter v navzočnosti dveh meščanov kot poročnih prič (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1658–1664, s. p., 14. 5. 1658). Jereb je bil pozneje solastnik Hočevarjevega dvorca Sela (Majda SMOLE, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, Ljubljana 1982, str. 435).

⁹⁴ V kranjskih krstnih maticah ga pred poroko v Višnji Gori kot krstnega botra ne srečamo (NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1652–1676).

⁹⁵ S polnim imenom Janez Jakob ga najdemo samo ob poroki (1658) in na muljavskem oltarju (1674) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1658–1664, s. p., 26. 1. 1658; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85).

⁹⁶ Jurij Menard (*Menart*) je bil poročen z neko Marijo, ki mu je po letu 1639, ko se začenja prva krstna matica, rodila sina Jakoba, rojenega in krščeneega 16. julija 1641, in hčerko Jero, krščeno 10. februarja 1643 (NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1640–1651 [dejansko 1639–1651], fol. 18v in 34v).

⁹⁷ Prim. indekse h krstnim maticam: NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, Ind R 1640–1652, Ind R 1652–1676, Ind R 1676–1684, Ind R 1684–1703.

⁹⁸ Med letoma 1619 in 1650 so se rojevali otroci naslednjim Menardom: v Veliki Loki Adamu 1621–1624 (Meinard, Meinart), Matiji (1624) in Janezu – Anžetu (1629–1647), brez navedbe kraja pa Pavlu (1647) in Matiji (1647) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, 22. 2. 1621, 3. 8. 1624, 11. 3. 1629, 28. 3. 1632; R 1638–1656, 28. 7. 1639, 5. 3. 1642, 29. 9. 1644, 21. 10. 1646, 23. 2. 1647, 11. 4. 1647). Danes je v Veliki Loki in okolici najti priimka Menard in Meinart. – Ko se Jakob Menard leta 1659 prvič pojavi v mestnem davčnem registru, je njegov priimek zapiisan kot Mejnard (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1655, s. p.), torej z refleksom jata tako kot priimek zidarja, ki je jeseni 1656 popravljal mestno obzidje: *Mejnhard* (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., 12. 8.–25. 10. 1656).

⁹⁹ V prvi polovici 60-ih let 17. stoletja srečamo obliko *Mönhardtin* pri Jakobovi ženi Regini (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 12. 7. 1663, 20. 11. 1663). Skoraj sočasno je Janez Menard iz Velike Loke označen kot *Mönhardt*, njegova žena Maruša pa skupaj z njim pri zadnji pojavitvi kot *Mönhardtin* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, 13. 7. 1662, 2. 1. 1663, 10. 2. 1664). – Leta 1684 je izpričana tudi slovenska ženska oblika priimka: pri Jakobovi hčerki Suzani *Menhartauka* in pri Elizabeti Menard iz Velike Loke *Menartauka* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 19. 5. 1684, 5. 5. 1684).

¹⁰⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1672/73, s. p., 12.–16. 5. 1673.

sam.¹⁰¹ Vse to bi bilo zlahka samo plod naključij, ko se ne bi slikarjeva hči Suzana (*Virtuosa Virgo Susanna Menhortin ex civitate*) leta 1685 znašla v vlogi krstne botre otroku iz Velike Loke, ki mu je botroval tamkajšnji domačin Andrej Menhard (*Andrea Menhart*).¹⁰² Botrovala sta otroku Janeza Smrekarja, po vsem sodeč nekega skupnega sorodnika. Zgolj na ravni špekulacije pa ostaja domneva, da je bil slikar Jakob sin Janeza (Anžeta) Menharda iz Velike Loke, ki ga srečujemo kot družinskega očeta od leta 1629 do 1646,¹⁰³ in da si je po očetu nadel drugo ime Janez, ki ga najdemo pri poroki. Sin Jakob bi se lahko rodil Janezu in njegovi ženi Neži med petletno vrzeljo v krstnih maticah 1632–1637, se učil za slikarja v Kranju, kjer bi živel pri stricu Juriju, in se leta 1658 oženil v Višnji Gori kot Kranjčan Janez Jakob, star od 21 do nekaj manj kot 26 let. Izvor iz višnjegorske okolice bi bil poleg priženitve v ugledno meščansko in sodniško rodbino Florjančičev¹⁰⁴ dodaten tehten razlog za Menhardovo izvolitev za mestnega sodnika samo sedem let in pol po poroki, leta 1666.¹⁰⁵

Kakšno vlogo je imel pri njegovi poroki starejši slikarski kolega Francesco Faenzi, je mogoče le ugibati. Zagotovo ni stal ob strani, saj je Menhard jemal za ženo njegovo svakinjo Regino Florjančič. Regina se je rodila očetu Janezu in njegovi po vsem sodeč edini ženi Uršuli med letoma 1632 in 1637, ko v višnjegorskih krstnih maticah zija vrzel.¹⁰⁶ Bila je vsekakor mlajša od sestre Marije, rojene leta 1631, ki je deset let pred njo postala gospa Faenzi, in se ni možila tako mlada kot starejša sestra.¹⁰⁷

Zakoncema Jakobu in Regini Menhard se je v prvih devetnajstih letih zakona rodilo sedem otrok, od katerih jih je večina pomrla še v otroških letih. Kot odraščajočo srečujemo namreč le eno hčerko, o kateri tudi vemo, s kom se je omožila, zanesljivih podatkov o usodi otrok pa ni, saj se vrsti poročnih in mrliških matic začenjata po večdesetletni prekinitvi šele leta 1713. Najstarejši sin Adam je bil krščen 3. aprila 1660, sledili sta mu dve Katarini, prva krščena 7. novembra 1661 in druga 6. novembra 1666, 3. marca 1669 so nesli h krstu Marijo, 16. maja 1671 Suzano in nato dva sinova, katerih osebni imeni sta v vpisih krsta izpuščeni, nemara zaradi takojšnje smrti, sveti krst pa sta prejela 4. novembra 1674 in 9. decembra 1677.¹⁰⁸ Zagotovo je pred dopolnjenim petim letom

¹⁰¹ Gl. op. 87 in 88.

¹⁰² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 18. 4. 1685. – V Veliki Loki sta v tem času živela dva poročena Andreja Menarda. Prvemu, oženjenemu z neko Marjeto, so se otroci rojevali od leta 1667 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 3. 1. 1667, 21. 1. 1669, 14. 11. 1669; R 1672–1689, 24. 11. 1674, 19. 1. 1677, 2. 9. 1679, 2. 8. 1682), drugemu, čigar žena je bila Elizabeta (Špela), pa edini otrok leta 1683 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, 4. 2. 1683).

¹⁰³ Otroci Janeza (Anžeta) Menarda so si sledili takole: 1629 Gregor (oče *Anshe Meinart*), 1632 Marija (*Joannis Meinart*), 1639 po petletni vrzeli v krstnih maticah Uršula (*Joannis Mainart*), 1642 Jera (*Joannis Meinhart*) in 1646 Marija (*Joannis Menardt*); pri zadnjem je kot mati navedena Marjeta, pri prejšnjih pa Neža, kraj Velika Loka srečamo trikrat, in sicer pri drugem, tretjem in zadnjem otroku (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p., 11. 3. 1629, 28. 3. 1632, 28. 7. 1639, 5. 3. 1642, 29. 9. 1644 in 21. 10. 1646).

¹⁰⁴ Menhardov tast Janez Florjančič je leta 1656 kot krstni boter označen celo kot *Nobilis Dominus* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 30. 12. 1656).

¹⁰⁵ Prvič je kot sodnik omenjen v krstni matici v vlogi krstnega botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 7. 1666). Povečini je pri priseljencih minilo od prve omembe v mestu do izvolitve za sodnika vsaj desetletje, a najdemo v vseh stoletjih izjeme (GOLEC 2011 (op. 3), str. 234).

¹⁰⁶ V višnjegorskih krstnih maticah zasledimo tri otroke Janeza in Uršule Florjančič: Janeza (krščen 20. maja 1621), Marijo (krščeno 28. septembra 1631) in še enega Janeza (krščen 14. aprila 1643) (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1619–1632, s. p.; R 1638–1656, s. p.).

¹⁰⁷ Medtem ko je Marija začela botrovati višnjegorskim krščencem že v 14. letu (gl. op. 21), srečujemo Regino v vlogi krstne botre šele od leta 1656, zato bi po analogiji zlahka sklepali, da je bila rojena šele v zgodnjih štiridesetih letih (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 9. 1656, 31. 7. 1657, 4. 10. 1658).

¹⁰⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 3. 4. 1660, 7. 11. 1661, 6. 11. 1666, 3. 3. 1669, 16. 5. 1671,

preminila prva hči Katarina, saj je bila druga krščena na isto godovno zavetnico. Starša sta za krstne botre svojim novorojencem prosila manj imenitne ljudi kakor zakonca Faenzi, čeravno je šlo za osebe iz vrhnje plasti višnjegorskih meščanov, iz rodbin Šinkovec, Pergar, Šenovnic, Krumpl in Florjančič.

Jakob Menhard je moral hitro po poroki postati meščan, saj je bil po mestnem davčnem registru že leta 1659, neposredno po poroki, lastnik hiše na zahodni strani mestnega trga blizu Ljubljanskih vrat. Menhardova hiša, kjer je štiri leta prej gospodarila Magdalena Merjasec, je stala nedaleč od Florjančičeve (sl. 4). Njegova posest je imela sicer nizko davčno obveznost 2 goldinarja in 20 krajcarjev, skoraj štirikrat manj kot tast Janez Florjančič (slabih 8 goldinarjev in pol),¹⁰⁹ a se je potem znatno dvignila, tako da se je Menhard povzpel med največje plačnike.¹¹⁰

Glede na to, da višnjegorske župnijske matice redko navajajo poklice, pri Menhardu ne preseneča odsotnost navedbe slikarskega poklica, ki ga srečamo samo enkrat, poznega leta 1681,¹¹¹ sicer pa je v računih podružničnih cerkva redno naslovljen kot slikar (*pictor*) od leta 1671 dalje.¹¹² Toda posredno je kot slikar izpričan že štiri leta prej, ko ga krstna matica kot botra označuje z imenom Jakob Malar (*Dnus Jacobus Malar*), kot so ga poznali Višnjani. Pogosteje naletimo na dve mestni funkciji, ki ju je opravljal, in sicer mestnega pisarja in sodnika. Obe službi je pred Menhardom opravljal že njegov tast Janez Florjančič.¹¹³ Zanimivo je, da Jakoba Menharda najdemo prej na mestu sodnika kakor pisarja, a bržkone le zato, ker imamo o višnjegorskih sodnikih precej več pričevanj kakor o manj pomembnih pisarjih. Enoletni mandat sodnika je opravljal najprej dve leti zapored od leta 1666 do 1668¹¹⁴ in po

4. Lokacija nekdanje Menhardove hiše v Višnji Gori

4. 11. 1674 in 9. 12. 1677. – Nič ne kaže, da zakonca Menhard med krstoma drugega in tretjega otroka (1661–1666) ne bi živela v Višnji Gori, saj sta redno botrovala krščencem (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 13. 7. 1662, 2. 1. 1663, 12. 7. 1663, 20. 11. 1663, 10. 2. 1664, 20. 10. 1664, 10. 3. 1665, 28. 9. 1665, 26. 3. 1666, 3. 4. 1666).

¹⁰⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659. – S pomočjo davčnih registrov, terezijanskega, franciscejskega in reambulančnega katastra ter nove zemljiške knjige je Menhardovo hišo mogoče locirati na parcelo št. 29 katastrske občine Višnja Gora, danes Mestni trg 5.

¹¹⁰ V davčnem registru za leto 1663 je stanje enako, leta 1671 pa je imel Menhard že 5 goldinarjev obveznosti, tast Janez Florjančič ali že svak Janez ml. pa prav toliko. Po registru za leto 1690 je vdova Regina plačevala 8 goldinarjev, več kot kdor koli drug. ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1663, 1671 in 1690.

¹¹¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1691, s. p., 29. 12. 1681: *Dno Jacobo Menhart pictore*.

¹¹² Npr. leta 1671 v računu Marijine podružnice v Starem trgu (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.): *Dnus Jacobus Menhardt pictor*.

¹¹³ Florjančič je bil mestni sodnik v mandatu 1625–26 (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–14, dopis o izvolitvi 16. 1. 1626), kot pisar pa je izpričan v letih 1636–37 in 1656–57 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1636/37, sodniški račun 1656/57).

¹¹⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 24. 7. 1666, 6. 11. 1666, 16. 11. 1666, 26. 2. 1667, 21. 5. 1667. – ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–14, dopis o izvolitvi 28. 6. 1667; šk. 377, knjiga zaslisanj vicedomskega sodišča 1667, s. p., 29. 8. 1667.

enajstletni prekinitvi zopet dva mandata od leta 1679 do 1681.¹¹⁵ Vmes ga v sedemdesetih letih v časovnem razponu od 1670 do 1678 vsaj štiri enoletne mandate srečujemo kot mestnega pisarja.¹¹⁶

Prav v tem času je bil očitno tudi na vrhuncu ustvarjalnih moči kot slikar in pozlatar. Tako je namreč mogoče soditi po številnih izpričanih naročilih za pozlatitve oltarjev v treh župnijah, domači višnjegorski ter v župnijah Šmarje (Šmarje - Sap), Šmartno pri Litiji in Preserje. Potem ko do začetka sedemdesetih let ne vemo o njegovem delu ničesar, so naročila med letoma 1670 in 1680 kar deževala. Po zaslugi Uroša Lubeja vemo danes za soavtorstvo cele vrste oltarjev, medtem ko sta bila zelo dolgo znana le dva, prvi na Rakitni in drugi na Muljavi.¹¹⁷ Kot razkrivajo ohranjeni cerkveni urbarji in računi, je imel Menhard kot pozlatar največ dela v domači župniji, kjer je od leta 1667 župnikoval Janez Jernej Krašina, človek, ki si je prizadeval ozaljšati cerkvene prostore s sodobnejšo opremo. Krašina je najprej poskrbel za župnijsko cerkev in pri Menhardu naročil nov glavni oltar sv. Egidija, za katerega so morale leta 1670 prispevati vse podružnice, potem ko so stroški izdelave krepko presegle proračun cerkve sv. Egidija. Dela v domači župnijski cerkvi je nato opravljal več let.¹¹⁸ Naslednje leto 1671 je imel Menhard v delu tudi glavni oltar za Marijino cerkev v Starem trgu pri Višnji Gori,¹¹⁹ nato pa sta v domači župniji sledili naročila za novi glavni oltar Matere Božje v Dednem Dolu (1674)¹²⁰ in glavni oltar sv. Ožbalta za cerkev v Leskovcu, ki ga je leta 1680 naročil novi višnjegorski župnik Marko Srakar.¹²¹

V prvi polovici sedemdesetih let je bil Menhard angažiran tudi v treh okoliških župnijah. Leta 1672 je v Šmartnem pri Litiji pozlatil stranski oltar bratovščine sv. Rešnjega Telesa, pri katerem je kiparski del prispeval Jurij Kartalič,¹²² leta 1674 pa dobil v isti cerkvi naročilo za stranski oltar sv. Jožefa. Ozadje tega Menhardovega dela je daleč najboljše dokumentirano, saj se je ohranila pogodba, ki jo je sklenil s šmartenskim župnikom Francem Primožem Kožarjem. Tovrstne pogodbe so redke

¹¹⁵ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I-14, volitve sodnika, 24. 8. 1679, 28. 8. 1680. – NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 17. 10. 1679, 2. 3. 1680. – Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ÖStA, HHStA), Fürstlich Auerspergsches Archiv, A–XI–2, Konv. 1, 5. 10. 1679, 7. 10. 1679, 18. 6. 1680.

¹¹⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, komorniški račun 1670/71, s. p., 14. 7. 1671; sodniški račun 1674/75, s. p., po 4. 12. 1674, 25. 6. 1675; komorniški račun 1674/75, s. p., april 1675; sodniški račun 1675/76, 4.–8. 1675, 27. 8. 1675, 18. 3. 1676; sodniški račun 1677/78, 3. 7. 1677. – NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 4. 11. 1674, 20. 10. 1675.

¹¹⁷ STESKA 1927 (op. 14), str. 24; STESKA 1933 (op. 84), str. 150.

¹¹⁸ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70. – V letnem računu župnijske cerkve je leta 1670 navedeno samo plačilo neimenovanemu slikarju (*pictoris*) v višini 17 goldinarjev, leta 1672, ko je Menhard prejel 14 goldinarjev, pa je zapisano tudi njegovo ime; istega leta je kot večletno plačilo za delo na glavnem oltarju prejel 15 goldinarjev in 55 krajcarjev, leta 1673 je dobil 46 goldinarjev, 1674 za glavni oltar 15 goldinarjev in naslednje leto brez navedbe razloga 10 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

¹¹⁹ Prejeto plačilo je znašalo 108 goldinarjev in 45 krajcarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

¹²⁰ Tega leta je prejel 50 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.); prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70, ki navaja tudi naročilo za stranski oltar sv. Jožefa v Starem trgu, vendar to Menhardovo delo iz cerkvenih računov ni razvidno.

¹²¹ V cerkvenem računu je za leto 1680 omenjena samo pogodba za oltar (*in epistola contractus pro altari*), v letih 1682 in 1683 sta navedeni dve majhni plačili neimenovanemu slikarju (*pictori*) v denarju in žitu, Menhardovo udeležbo pa potrjuje navedba s konca leta 1684, že po njegovi smrti, da je »gospa slikarica Menhardova« prejela 6 goldinarjev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.). Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71.

¹²² Menhard je za delo prejel 28 goldinarjev in pol (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve 1652–1695, s. p.; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

in ta je sploh edina znana, pod katero se je podpisal kateri od višnjegorskih slikarjev 17. in 18. stoletja. Datirana je 26. januarja 1674 v župnišču v Šmartnem, ima pa še dopolnilo z datumom 25. februar istega leta. Sklenjeni dogovor je vključeval vsa dela, kiparski, mizarški in slikarski delež (pozlatitev, posrebitev in tudi glaziranje mizarških in kiparskih izdelkov). Dela je bilo treba dokončati do binkošti, Menhard pa je po pogodbi prejel plačilo v treh letih v denarju ali drugih dobrinah. Za celoto mu je župnik namenil 65 goldinarjev in pol centa prediva, pomočnikom in vajencem pa en renski tolar za zapitek. Menhard je plačilo v celoti prejel štiri leta pozneje.¹²³ Kdo bo opravil mizarški in kiparski del naročila, je bilo prepuščeno njemu samemu kot pogodbeniku. Lahko da je angažiral Kartaliča, s katerim je v isti cerkvi sodeloval dve leti prej (1672), ali pa drugega ljubljanskega kiparja Jerneja Plumbergerja, ki ga prav tako poznamo kot Menhardovega sodelavca. Plumberger je leta 1670 v cerkvi sv. Križa na Rakitni v župniji Preserje pod Krimom za 450 goldinarjev in 3 cekine izdelal oltar, ki ga je Menhard tri leta pozneje (1673) pozlatil za zelo čedno vsoto 225 goldinarjev in 33 krajcarjev.¹²⁴ Številki sta tako visoki – skupaj 655 goldinarjev in pol ali desetkrat toliko kot za oltar v Šmartnem (!) –, da moramo podvomiti, ali ju je Steska, ki ju je našel v danes izgubljeni računski knjigi, res pravilno prebral oziroma ali se nista nanašali še na kaj drugega.

Pri ljubljanskih kiparjih Kartaliču¹²⁵ in Plumbergerju (1645–1703)¹²⁶ se ne bomo posebej ustavljali, saj presegata okvir pričujoče razprave. Uspešno sodelovanje Jakoba Menharda z mlajšim Plumbergerjem se je nadaljevalo naslednje leto pri oltarju podružnične cerkve na Muljavi v župniji Šentvid pri Stični. Muljavski oltar, premišljeno zasnovana baročna umetnina, je poleg oltarja v Leskovcu edino Menhardovo še obstoječe delo,¹²⁷ od vseh najbolj znano in tudi najbolj zgodaj identificirano kot njegovo (1891), saj se je na njem podpisal.¹²⁸ Poleg sebe kot slikarja (*Joan: Jacobus Mönhardt*) in pomočnika Antona Šenovca (*cum socio Antonio Schenauitsch*), prav tako Višnjana (*Weyxelburgenses*), je ovekovečil ime kiparja Plumbergerja iz Ljubljane (*Bartholomeus Plumberger Labacensis*), ne pa imena mizarja, avtorja nastavka.¹²⁹ Glede na to, da se je Menhard do binkošti 1674 po pogodbi mudil z deli za Jožefov oltar v Šmartnem, lahko izdelavo muljavskega postavimo v drugo polovico leta. Menhardova naročila v župniji Šentvid se s tem niso končala, saj mu je leta 1676 tamkajšnji župnik Martin Marcina za neko neimenovano delo izročil 10 goldinarjev.¹³⁰

Janez Jakob Menhard je zadnjič izpričan kot živ 29. junija 1684, ko ga je kot krstnega botra nadomeščal ženin nečak Franc Faenzi.¹³¹ Morda je bila tedaj za Menhardovo odsotnost kriva bolezen.

¹²³ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Spisi, fasc. 22, 26. 1. 1674, pripisa 25. 2. 1674 in 1. 9. 1678; prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71. – V urbarju župnijske cerkve je med izdatki za leto 1674 najti vsoto 100 goldinarjev, ki sta si jo razdelila neimenovana kipar in slikar, v cerkvenem letnem računu z dne 26. aprila 1676 pa izplačilo 11 goldinarjev Menhardu (*dem Herren Jacomo Manhardt Maller*) za delo na Jožefovem oltarju (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Razne knjige, fasc. 2, urbar župnijske cerkve 1652–1695, s. p.).

¹²⁴ STESKA 1927 (op. 14), str. 24; Viktor STESKA, Plumberger (Plumberger, Plumberger) Jernej, *Slovenski biografski leksikon*, 2/7 (ur. France Kidrič), Ljubljana 1949, str. 388; STESKA 1933 (op. 84), str. 150.

¹²⁵ O Kartaliču gl. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 207.

¹²⁶ O Plumbergerju (1645, Ljubljana – 1703, Eibiswald/Ivnik) gl. STESKA 1949 (op. 124), str. 388; VRIŠER 1976 (op. 22), str. 211; LUBEJ 1998 (op. 1), str. 65–69.

¹²⁷ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 71.

¹²⁸ Kot kaže, je na Menhardov podpis na oltarju na Muljavi z letnico 1674 prvi opozoril ČRNOLOGAR 1891 (op. 85), str. 9.

¹²⁹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85 (o oltarju: str. 73–75).

¹³⁰ NŠAL, ŽA Šentvid pri Stični, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve 1675–1688, s. p. Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70.

¹³¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 29. 6. 1684. – 11. januarja je bil Menhard zadnjič potrjen za ključarja Marijine cerkve v Starem trgu, kjer ga srečamo prvič leta 1672 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

Odtlej ga namreč v virih ne zasledimo več. Umrl je med zgodnjim poletjem in začetkom decembra 1684, ko so ključarji cerkve sv. Ožbolta v Leskovcu izročili plačilo 6 goldinarjev »gospo slikarici Menhardovi« (*pictorissae Dnae Menhortin*). Podobno so jo do leta 1686 izplačali še dvakrat.¹³² Kot vdova je žena Regina izrecno izpričana sicer šele leta 1687 v vlogi krstne botre (*D. Regina Menhortin vidua*).¹³³ Regino najdemo v letih 1690 in 1692 v davčnih registrih (*Regina Mänhardtin*) na prejšnjem Jakobovem mestu,¹³⁴ kot krstno botro pa zadnjikrat 1. junija 1693,¹³⁵ ko ji je bilo 62 let (roj. 1631). Istega leta je tudi zadnjič navedena kot gospodarica v davčnem registru.¹³⁶ Glede na njeno starost in vse, kar o Menhardu vemo, gre njegovo rojstvo zelo okvirno postavljati v čas okoli leta 1630. Če je bil res sin Janeza Menharda iz Velike Loke, pa se je rodil šele po letu 1632.¹³⁷

Ker ni imel moškega naslednika – nihče od treh sinov se ne omenja kot odrasel – je hišo podedovala hči Suzana (roj. 1671), omožena s solicatorjem Matijo Kajdašem, ki torej ni nadaljeval tastovega dela. Poročila sta se v zgodnjih devetdesetih letih,¹³⁸ v Višnji Gori se jima je rodil samo en otrok, vsi drugi pa v Ljubljani.¹³⁹ Kajdaš, ki je v deželni prestolnici opravljal ugleden poklic, je Menhardovo hišo v Višnji Gori leta 1703 prodal.¹⁴⁰

Postavlja se vprašanje, ali je Janez Jakob Menhard med svojimi pomočniki morda imel naslednika, ki bi nadaljeval njegovo delavnico. Pozornost pritegne na muljavskem oltarju ovekovečeni Menhardov pomočnik (*socius*) **Anton Šenovca** (*Schenautsch*) iz Višnje Gore,¹⁴¹ edini potrjeni in ne le potencialni pomočnik katerega od višnjegorskih slikarjev sploh. Rodil se je kot četrti od osmih otrok »gospoda« Janeza Šenovca in njegove žene Felicite in bil krščen 12. januarja 1651.¹⁴² Ko je z mojstrom

¹³² Leta 1684 je Menhardova prejela še za 14 goldinarjev soržice, leta 1686 pa 4 goldinarje v denarju (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Razne knjige, fasc. 1, urbar župnijske cerkve in podružnic 1670–1692, s. p.).

¹³³ Časa Menhardove smrti ne bi bilo mogoče natančneje določiti samo na podlage omembe vdove 6. septembra 1687, saj je Regina pred in po tem kot botra vedno naslovljena brez vdovske oznake, zgolj kot gospa Menhard. (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, 14. 3. 1685, 11. 3. 1686, 24. 1. 1686, 17. 10. 1686, 6. 9. 1687, 20. 12. 1687, 9. 8. 1688, 11. 10. 1688).

¹³⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1690 in 1692.

¹³⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 1. 6. 1693.

¹³⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Kontribucijski zapis 1692–1747, register 1693.

¹³⁷ Gl. op. 103.

¹³⁸ Suzana oziroma Ana Suzana se je omožila med 5. julijem 1691 in 2. aprilom 1692, ko je v vlogi krstne botre namesto gospodična (*virgo*) Menardova prvič naslovljena kot gospa Kajdaševa (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 5. 7. 1691, 2. 4. 1692). Poroke v ljubljanski krstni matici ni (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1682–1718).

¹³⁹ Leta 1697 je bila v Višnji Gori krščena hči Antonija Kristina (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 12. 7. 1697), drugi otroci pa so prišli na svet v Ljubljani med letoma 1693 in 1707 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, p. 34, 121; R 1700–1712, p. 13, 77, 128, 164, 230). Po krstu hčerke leta 1697 zakonca Kajdaš v Višnji Gori nista več izpričana kot krstna botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716). Solicator Matija Kajdaš je bil med letoma 1694 in 1720 lastnik dveh domcev na Rebri pod ljubljanskim gradom (SUHADOLNIK, ANŽIČ 2003 (op. 91), str. 124).

¹⁴⁰ Matijo Kajdaša najdemo kot gospodarja v davčnih registrih za leti 1697 in 1703, leta 1704 pa je na njegovem mestu Sebastjan Wachter (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1697 in 1703; Kontribucijski zapis 1692–1747, register 1704). Mestno sodišče mu je 14. februarja 1703 ugodilo, da kljub prodaji hiše lahko uživa prej pridobljene mestne vrtove, in sklenilo, naj misli na nakup druge primerne hiše (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 14. 2. 1703).

¹⁴¹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70 in 85. – Šenovca priimek so pred tem brali napačno kot *Schernautsch* (ČRNOLOGAR 1891 (op. 85), str. 9) in *Schernautsch* (MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 428).

¹⁴² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 12. 9. 1646, 3. 3. 1648, 4. 3. 1649, 12. 1. 1651, 20. 2. 1653, 27. 3. 1655, 4. 12. 1658, 10. 12. 1662. Njegova starša se nista poročila v Višnji Gori (NŠAL, ŽA Višnja Gora,

Jakobom delal na oltarju, je imel torej 23 let.¹⁴³ Šenovčeva hiša je stala tik ob Menhardovi,¹⁴⁴ rodbina pa je bila stara meščanska in sodniška.¹⁴⁵ Kot kaže, je Anton zgodaj odšel drugam ali pa je še mlad umrl. V zgodnjih sedemdesetih letih ga dvakrat srečamo kot krstnega botra, nazadnje z oznako »gospod« (1672), in kot nezakonskega očeta hčerke Maruše, ki mu jo je rodila »konkubina« Helena (1671). Takrat je v krstni matici označen kot slikar (*Antonii Shenouiz Pictoris*).¹⁴⁶ Takšna navedba potrjuje, da se je res izučil slikarskega poklica, skoraj brez dvoma pri Menhardu, čigar pomočnik je bil leta 1674, kar je o njem zadnje znano pričevanje. V davčnih registrih Antona Šenovca pogrešamo, medtem ko je domačo hišo na trgu prevzel njegov mlajši brat Jurij.¹⁴⁷ Čeprav ni znano, ali se je Šenovec poklicno osamosvojil, ga lahko označimo kot prvega znanega v Višnji Gori rojenega slikarja.¹⁴⁸

Uroš Lubej je poleg že dolgo znanega Šenovca opozoril še na dva nedomačina, ki se pojavita v Višnji Gori v zadnjih letih Menhardovega življenja, in ju je povezal z njim kot njegova pomočnika. Prvi, Jakob Killer, je ostal v Višnji Gori do smrti, drugi, Karel Ludvik Gentilli, pa se je kmalu vrnil v rodno Ljubljano, in sicer še v letu, ko je Menhard zadnjič izpričan kot živ.¹⁴⁹ Ni izključeno, da je Killer najprej delal v Menhardovi delavnici, toda zadnje ugotovitve ga, kot bomo videli, povezujejo s Faenzijevo, saj se je oženil z vdovo Francesca Faenzija.

Drugi potencialni Menhardov pomočnik Karel Ludvik Gentilli (1647–1700) je bil rojen Ljubljčan. Rodil se je kot šesti od osmih otrok očeta »gospoda« Janeza Gentilija oziroma Gentila in matere Ane Julije, ob krstnem kamnu pa sta 7. oktobra 1647 stala »gospod« Jurij Vertaš, poznejši pl. Scharffenegk, in »žlahтна gospa« Marija Schifflinger.¹⁵⁰ Ko ga leta 1683 srečamo v Višnji Gori, je bil sredi tridesetih let. Ker njegove poroke v ljubljanskih poročnih maticah ni najti,¹⁵¹ bi se bil lahko oženil z Višnjanko, a je višnjegorska poročna knjiga izgubljena, o ženi pa vemo samo, kako ji je bilo ime. Da se je kdaj mudil v Višnji Gori, priča le vpis krsta hčerke Uršule v krstni matici 25. septembra 1683, ki ga imenuje s prvim imenom Karel (*Doni Caroli Gentilli*). Žena se je imenovala Neža (Agnes), za krstna botra pa sta zakonca naprosila meščana Boltežarja Cerovška in Jero Kastelic ter Marijo Šenovec za pričo.¹⁵² Že naslednje leto 1684 je bil Gentilli spet v Ljubljani, kjer mu je mesto

Matične knjige, P 1639–1657).

¹⁴³ Prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84.

¹⁴⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1655, 1659, 1663.

¹⁴⁵ Šenovci so dali v drugi polovici 16. stoletja dva mestna sodnika (GOLEC 2011 (op. 3), str. 231).

¹⁴⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1656–1672, s. p., 28. 10. 1670, 13. 8. 1671; R 1672–1689, s. p., 4. 12. 1672.

¹⁴⁷ Jurij (roj. 1655) je očeta nasledil sredi sedemdesetih let, ko si je ustvaril družino (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 20. 10. 1675, 25. 12. 1676 itd.). Leta 1674 je v registru kontribucije še naveden oče Janez Šenovec, leta 1676 pa že Jurij in mati Felicita. Po davčnih registrih je od leta 1682 gospodaril Jurij sam, leta 1697 pa na njegovem mestu prvič srečamo Jurijevega sina Janeza (roj. 1676) (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Registri kontribucije 1671–1683, registri 1677, 1678, 1679; Davčni registri 1566–1740, registri 1682, 1690, 1692, 1697).

¹⁴⁸ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS.

¹⁴⁹ LUBEJ 1998 (op. 1), str. 70 in 84–85.

¹⁵⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, p. 176. – Priimek so zapisovali različno: pri krstu Karla Ludvika in najmlajšega otroka kot Gentil, sicer pa kot Gent(t)ili in Gentilis. Sorojenci so prišli na svet v letih 1636–1651 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1632–1638, p. 207, 260; R 1638–1643, p. 95, 240; R 1643–1653, p. 71, 226, 277), starša pa se nista poročila v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651). O krstnem botru Vertašu gl. Maja ŽVANUT, Ljubljanski župan Jurij Vertaš pl. Scharffenegk in njegovi, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 45/1, 1997, str. 22–28.

¹⁵¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682; P 1682–1718.

¹⁵² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 25. 9. 1683.

dalo v najem stolp pri Nemških vratih (pri današnjih Križankah).¹⁵³ Čeprav je imel pet bratov, je v Ljubljani edini nadaljeval Gentilijev rod, saj se mu je tam med letoma 1686 in 1698 rodilo še pet otrok.¹⁵⁴ Umrl je v rodnem mestu 17. septembra 1700 (*Dni Caroli Gentili pictor*), po mrliški matici star 50 let, a dejansko 53.¹⁵⁵ Kolikor je znano, o njegovi poklicni dejavnosti ni drugih podatkov razen omembe slikarskega poklica ob smrti.¹⁵⁶

Jakob Killer (ok. 1648–1728) je za razliko od Gentilija ostal v Višnji Gori do smrti. Glede na navedbo starosti 80 let ob smrti 22. januarja 1728¹⁵⁷ se je rodil okoli leta 1648. O njegovem izvoru ni znanega ničesar. Čeprav se je pozneje tožil v Ljubljani za dediščino prve žene Ane Marije, vdove Faenzi,¹⁵⁸ sam najverjetneje ni bil Ljubljčan – njegov priimek je tam sredi 17. stoletja sicer potrjen¹⁵⁹ – in se z vdovo Francesca Faenzija tudi ni poročil v deželni prestolnici.¹⁶⁰ Pred krstom prvega otroka (1682) ga v Višnji Gori ne zasledimo, kar sicer ne pomeni, da v mestu ni že nekaj časa prebival, morda kot pomočnik pri Menhardu ali pa kot zadnji Faenzijev pomočnik. V tem primeru je vseeno nenavadno, da bi od mojstrove smrti (1677 ali 1678) potreboval kar tri do štiri leta, preden bi mu uspelo zasnobiti vdovo. Lahko bi bil identičen z enim od dveh Jakobov Killerjev, ki sta se »ob pravem času« rodila v Kranju, od koder je v Višnjo Goro prišel Jakob Menhard. Starša prvega Jakoba, rojenega in krščenega 23. maja 1647, sta se imenovala Jurij in Magdalena Killer, starša drugega, krščenega 2. julija 1648, pa Andrej in Marija.¹⁶¹ Priimek Killer je bil v tem času v Kranju zelo razširjen, o čemer nazorno priča podatek, da je v prvi krstni matici 1640–1651 mogoče naštetih kar 22 krščencev Killerjev.¹⁶² Toda v sedemdesetih letih 17. stoletja najdemo v Kranju vsaj dva odrasla Jakoba Killerja kot družinska očeta,¹⁶³ ne da bi mogli določiti, ali gre za tista dva, ki sta se rodila v letih 1647 in 1648.

¹⁵³ Kot najemnika stolpa ga srečujemo od leta 1684 do okoli 1698. Gl. Jože SUHADOLNIK, Sonja ANŽIČ, *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana 2006, str. 135.

¹⁵⁴ Krsti Gentilijevih otrok so si sledili takole: Sebastjan (Gentil) 20. januarja 1686, Peter 27. junija 1687, Terezija 15. oktobra 1690, Janez Jakob 21. julija 1694 in Adam 24. decembra 1698 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, p. 344; R 1686–1692, p. 22, 128; R 1692–1699, p. 58, 335).

¹⁵⁵ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, p. 135.

¹⁵⁶ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS ZRC SAZU.

¹⁵⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1728.

¹⁵⁸ Gl. op. 168. Da je Killer oženil Faenzijevo vdovo, izvemo šele leta 1701 iz podatka, da je bil očim Antonu Faenziju (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/53, fol. 143 (27. 6. 1701), s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701).

¹⁵⁹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692.

¹⁶⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, P 1682–1718. – Zanimivo je, da je pozneje ljubljanskega mestnega župana Gabrijela Ederja – ta je bil priča pri poroki Ane Marije Flescher s Francescom Faenzijem (gl. op. 55) – po sodni poti prosil za prepis svoje poročne pogodbe s tedaj že pokojno Ano Marijo (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/49, fol. 196 (11. 9. 1693), 159v (7. 8. 1693), 195v (28. 9. 1693). Pogodbe očitno ni dobil, saj je lahko naslednje leto višnjegorskemu mestnemu sodišču namesto te predložil le poravnavo z ženo in zahteval obljubljenih 100 goldinarjev deželne veljave (*zu frejher Disposition*) ter 200 goldinarjev, ki jih je imel uživati do smrti. Sodno telo na čelu z odvetnikom stiškega samostana kot nepristranskim sodnikom mu je 100 goldinarjev priznalo v celoti, v dosmrtni užitek pa 80 goldinarjev in tretjino premičnin (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 15. in 17. 3. 1694).

¹⁶¹ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1640–1651 [dejansko 1639–1651], fol. 64 in 81v. – Po vsem sodeč je bil eden od teh dveh Jakobov ustanovitelj pobožne ustanove v Kranju, ustanovljene leta 1698 (Josip ŽONTAR, *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, str. 204).

¹⁶² NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, Ind R 1640–1651. – Priimek Killer v tem času v Ljubljani ni (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692).

¹⁶³ NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1676–1684, fol. 28, 38, 59, 65–65v; R 1684–1703, p. 204, 227, 242. Žene dveh ali treh Jakobov, ki so se jim otroci rojevali med letoma 1677 in 1687, so se imenovali Marjeta, Eva, Marija in Helena.

Slikar Jakob je bil poročen dvakrat, prvič z vdovo Ano Marijo Faenzi in drugič z neko Katarino, ki jo poznamo le po imenu. Prva žena mu je v Višnji Gori povila tri otroke: Janeza Andreja, krščenega 26. novembra 1682, Janeza Krstnika, krščenega 8. maja 1685, in Elizabeto, ki je krst prejela 18. novembra 1687. Pri krstu prvega otroka Jakob ni naveden kot gospod,¹⁶⁴ kar gre po vsej verjetnosti pripisati dejstvu, da tisto leto še ni bil hišni gospodar¹⁶⁵ in tako najverjetneje tudi še ni imel meščanskih pravic. Na njegovo povezanost z Jakobom Menhartom kaže botrstvo Regine Menhart prvemu Killerjevemu otroku, sicer pa so ob krstnem kamnu stali kot botri in priče ugledni meščani iz rodbin Florjančič in Kastelic, žena gosposčinskega upravitelja Mandla ter kaplan Kronberger.¹⁶⁶

Leta 1690 Killerja prvič srečamo v mestnem davčnem registru, potem ko so registri za prejšnjih sedem let izgubljeni. Njegova hiša, kjer je leta 1683 gospodaril Janez Markovič, je stala na zahodni strani trga in imela davčno obveznost 2 goldinarjev, k njej pa je spadalo tudi več obdelovalnih zemljišč, tako da je Killer plačeval dobrih 6 goldinarjev davka.¹⁶⁷

Medtem mu je med rojstvom hčerke Elizabete (1687) in letom 1690 umrla žena Ana Marija. Od začetka naslednjega leta se je namreč kot nujni varuh svojih otrok, nazadnje le še hčerke, več let tožil s svakinjo pred mestnim sodiščem v Ljubljani za ženino dediščino.¹⁶⁸ Preden se je ovdoveli slikar drugič oženil (ali pa je takrat celo že bil vnovič oženjen), mu je neka Jera s Hriba pri Višnji Gori povila nezakonskega sina Jakoba, krščenega 14. julija 1691, ki je dobil ime po očetu. Naslednjo pomlad pa srečamo ob Killerjevem boku že novo ženo Katarino, s katero je imel še pet v Višnji Gori rojenih sinov: Marka Antona (krščen 3. aprila 1692), Janeza (krščen 1. junija 1693), Štefana (krščen 13. decembra 1694), Antona (krščen 30. decembra 1696) in po sedemletni prekinitvi najmlajšega Mihaela (krščen 3. septembra 1703). Tudi pri teh otrocih so kot botri in priče nastopili večinoma vidnejši meščani. Prihajali so iz rodbin Florjančič, Igger, Kastelic in Kajdaš, zadnjemu otroku pa je botroval učitelj Lubi.¹⁶⁹

O Killerju kot slikarju vemo nekoliko več kot o Gentilliju, vendar ne v zvezi z njegovimi stvaritvami, ki jih za zdaj ne poznamo.¹⁷⁰ V višnjegorskih župnijskih maticah in davčnih registrih srečujemo Killerja brez poklicne oznake, zgolj kot gospoda. Da je opravljal slikarski poklic, razkrivajo sodni protokoli mest Ljubljana in Višnja Gora s konca 17. in začetka 18. stoletja. V ljubljanskih protokolih se med letoma 1691 in 1701 nekajkrat pojavi kot meščan in slikar iz Višnje Gore (*Burger vnd Maller zu Weixlburg*), in sicer kot nujni varuh otrok v zvezi z omenjeno zapuščino svoje pokojne prve žene Ane Marije.¹⁷¹ V višnjegorskih protokolih je kot meščan in slikar (*Burger vnd Maller*) izpričan leta

¹⁶⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689.

¹⁶⁵ Je pa najpozneje tisto pomlad že imel zemljišče ob potoku Trstenik, saj je skupaj z Markom Antonom baronom Tauffererjem in Jakobom Menhartom tožil vdovo Colnarjevo zaradi poseka dreves (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 13. 8. 1682).

¹⁶⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689.

¹⁶⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1683 in 1690. – Hiša je stala na današnji parceli 42 katastrske občine Višnja Gora, danes Mestni trg 23.

¹⁶⁸ Svakinja Marija Magdalena Šulc in njen mož Janez sta bila hkrati varuha otrok Ane Marije Killer iz njenega prvega zakona s Francescom Faenzijem. ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, fol. 13 in 13v (16. 1. 1691), 42v (5. 3. 1691); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695), 92v (26. 8. 1695); Cod. I/53, s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695); Cod. I/53, fol. 143 (27. 6. 1701), s. p. (27. 6. 1701, 2. 9. 1701).

¹⁶⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, R 1691–1701.

¹⁷⁰ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS.

¹⁷¹ ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. I/48, fol. 13 in 13v (16. 1. 1691), 42v (5. 3. 1691); Cod.

1694, nakar se v prvih letih 18. stoletja kaže kot prepirljivec, večkrat obtožen in obsojen zaradi klevetanja in žaljivih besed.¹⁷² Zdi se, da je zaradi tega (začasno) izgubil meščanske pravice, kar tedaj ni bila redka praksa, vprašanje pa je, ali jih je še kdaj dobil nazaj. Leta 1709 ga namreč zasledimo med prosilci za sprejem v meščanstvo, a so ga Višnjani skupaj s še enim kandidatom za eno leto zavrnilo.¹⁷³ Pozneje ga na seznamih meščanov in mestnih svetnikov ni najti,¹⁷⁴ kaj šele da bi posegal po kakšnih mestnih funkcijah.¹⁷⁵

Postavlja se vprašanje, ali je bila Killerjeva delavnica neposredna oziroma organska naslednica Menhardove delavnice, tako kot je Faenzijeva po smrti Faenzija ml. (1693) delovala naprej kot Straspurgerjeva. Pomembna razlika med njima je ta, da je Jakob Killer sicer tako kot Peter Straspurger oženil vdovo pokojnega mojstra, vendar šele več let po mojstrovi smrti, z ženo pa tudi ni ostal v isti hiši, ampak je to podedoval ženin pastorek Franc Faenzi. Kot smo videli, je Menhardovo hišo prevzel slikarjev zet Matija Kajdaš, o katerem je znano, da ni bil slikar, ampak solicitor v Ljubljani. Prav tako nič ne kaže, da bi bila Killerjeva druga žena Katarina istovetna z Menhardovo hčerko, rojeno leta 1666. O Katarini Menhard namreč ni potrjeno, da bi preživela otroška leta, saj je za razliko od mlajše sestre Suzane ne srečujemo kot krstno botro. Če je torej Jakob Killer izšel iz Menhardove delavnice, kot meni Lubej, se je še pred mojstrovo smrtjo povsem osamosvojil, ko je vzel za ženo vdovo Francesca Faenzija. Njegovo delavnico imamo lahko tako le za posredno nadaljevalko Menhardove in vsaj toliko tudi za naslednico Faenzijeve. Iz delavnice Francesca Faenzija sta tako izšli dve: neposredno delavnica sina Franca in posredno delavnica ženinega drugega moža Jakoba Killerja.

O Killerjevem slikarskem poklicu ne vemo ničesar od leta 1701, ko je v ljubljanskem sodnem protokolu zadnjič omenjen kot slikar in je imel nekaj čez petdeset let. Glede na to, da se njegov slikarski kolega in someščan Peter Straspurger pojavi z dokumentiranimi slikarskimi deli zelo pozno, šele v tridesetih letih 18. stoletja, ko je deloval že štirideset let, je seveda povsem mogoče, da je tudi Killer delal še v poznih letih. Po višnjegorski mrliški matici je umrl 22. januarja 1728 v starosti 80

I/49, fol. 187v (11. 9. 1693), 196 (28. 9. 1693); Cod. I/50, fol. 49 (21. 3. 1695), 92v (26. 8. 1695); Cod. I/53, s. p. (27. 6. 1701 in 2. 9. 1701). – Po Lubeju naj bi Killer nekaj let (1697–1701) v Ljubljani tudi prebival (LUBEJ 1998 (op. 1), str. 85). Očitno se trditev opira na njegovo pojavljanje v ljubljanskih mestnih sodnih protokolih, vendar jo dejstva postavljajo pod vprašaj. Jakob Killer je leta 1701 v sodnih protokolih izrecno označen kot meščan in slikar v Višnji Gori, prej pa od leta 1691 samo kot tamkajšnji meščan. V tem času, od leta 1696 do 1703, se mu v Višnji Gori ni rodil noben otrok (gl. op. 169), sta pa z ženo Katarino večkrat botrovala tamkajšnjim krščencem (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 3. 11. 1697 (žena), 4. 9. 1698, 1. 12. 1698 (žena), 16. 12. 1701, 26. 12. 1701). In končno, noben njun otrok ni bil krščen v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740). Kot kažipot k sodnim protokolom so bili uporabljeni podatki iz tipkopisa Ivane Ferjan na UIFS ZRC SAZU, Cod I – Sodni protokol, Izpiski iz Mestnega arhiva, s. a.

¹⁷² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 8. 3. 1694, 6. 9. 1701, 25. 6. 1704, 17. 11. 1704, 17. 9. 1706. – Meščan Višnje Gore je verjetno postal že v osemdesetih letih (prim. LUBEJ 1998 (op. 1), str. 84–85).

¹⁷³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 22. 6. 1709.

¹⁷⁴ Gl. zlasti seznam meščanov in svetnikov leta 1715 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 24. 6. 1715).

¹⁷⁵ V času njegovega življenja se v Višnji Gori pojavi še en Killer, organist Andrej, ki se mu je v zakonu z ženo Marijano leta 1707 rodila hči (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 14. 11. 1707), med letoma 1708 in 1710 pa je bil trikrat izvoljen v enoletni mandat mestnega pisarja kot Andrej oziroma Volf Andrej Killer (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 12. 8. 1708, 12. 8. 1709, 13. 8. 1710). Organist Killer ni bil bližnji sorodnik Štefana Killerja, ampak se je rodil leta 1677 v Ljubljani, kjer je bil 24. novembra 1677 krščen kot Andrej Volfgang, sin Volfganga in Veronike Killer (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1678–1686, p. 304).

let.¹⁷⁶ Žena Katarina ga je po vsem sodeč zapustila 22. junija 1725. Ker ji višnjegorska mrliška matica prisoja okoli 80 let (roj. ok. 1645),¹⁷⁷ nikakor ne more biti istovetna s tisto Katarino, ki je Jakobu rodila zadnjega otroka še leta 1703. Prav mogoče je, da je Killerjeva druga žena Katarina umrla pred letom 1713, ko se začenjajo mrliške matične knjige, dvakratni vdovec pa se je potem nekje zunaj Višnje Gore oženil še v tretje, zopet z neko Katarino.¹⁷⁸ Prav tako ni izključeno, da je pri edini ženi Katarini v mrliški matici pomotoma navedena previsoka starost.

Killer je še leta 1724 izpričan kot gospodar svoje hiše na trgu, v naslednjem davčnem registru za leto 1736 pa je na njegovem mestu že novi gospodar Janez Marcina,¹⁷⁹ človek, ki potrjeno ni vzel za ženo Killerjeve hčerke¹⁸⁰ in je hišo najverjetneje kupil od Killerjevih dedičev ali še od Jakoba samega. Nihče od treh Killerjevih sinov, ki jih srečujemo kot odrasle – Janez Krstnik, Štefan in Anton – ni nadaljeval očetovega poklica. Vsi trije so se omožili z domačinkami, si v dvajsetih letih 18. stoletja, še v času očetovega, ustvarili družine in imeli v mestu vsak svojo hišo, ne da bi kateri ostal na očetovi posesti.¹⁸¹ Pomenljivo je, da se je Štefan leta 1721 oženil z Elizabeto, hčerko Faenzijevega naslednika Petra Straspurgerja.¹⁸² Podatek bi lahko kazal na stanovski dogovor obeh

¹⁷⁶ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1728.

¹⁷⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 6. 1725.

¹⁷⁸ Ni dvoma, da je bila leta 1725 preminula Katarina Jakobova žena, saj je »gospa« Katarina Killer (*Killerin, Killarza*) redno botrovala do leta 1722, druge poročene ženske s tem imenom pa v mestu ni bilo (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 13. 9. 1718, 30. 5. 1718, 12. 4. 1722). Pomenljivo je, da se njeno ime ne pojavlja med botrami od leta 1711 do 1718 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 5. 8. 1708, 16. 9. 1709).

¹⁷⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1703, 1706, 1709, 1718, 1724 in 1736. Po registru za leto 1736 je imel Janez Krstnik Killer le še njivo pokojnega očeta.

¹⁸⁰ Janez Marcina je bil od leta 1714 poročen z neko Nežo, katere priimek v poročni matici ni izpričan (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, 17. 1. 1751). Zagotovo ni bila Killerjeva hči, saj ta ni imel hčerke s tem imenom. Umrla je leta 1742, stara 49 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, 6. 6. 1742), zakoncema pa so se otroci rojevali do leta 1735 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, 2. 5. 1719, 19. 5. 1720, 18. 11. 1722, 17. 1. 1725, 18. 11. 1727, 19. 8. 1730, 9. 3. 1732; R 1734–1753, 9. 4. 1735).

¹⁸¹ Vsi trije sinovi Jakoba Killerja so izpričani kot meščani in so umrli med letoma 1748 in 1770, ko v vrsti mrliških matičnih knjig zija vrzel. Najstarejši Janez Krstnik (roj. 1685) se je oženil leta 1720 in imel dva otroka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 6. 1720; R 1718–1733, s. p., 20. 2. 1721, 1. 12. 1722). Med letoma 1736 in 1740, očitno po prodaji očetove hiše pred 1736 (gl. op. 179), je gospodaril v leseni hišici v Gasi, kjer ga je najpozneje 1752 zamenjal nov gospodar (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752). Štefan (roj. 1694) se je prvič poročil leta 1721 z Elizabeto, hčerko slikarja Petra Straspurgerja, in imel z njo sedem otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 11. 1721; R 1718–1733, s. p., 23. 3. 1723, 15. 6. 1725, 10. 9. 1726, 9. 12. 1728, 10. 6. 1732; R 1734–1753, s. p., 11. 1. 1735, 19. 4. 1738). Po ženini smrti (1742) je bil poročen z neko Barbaro, ki mu je povila še tri otroke in se kot vdova leta 1751 vnovič omožila (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 12. 8. 1742; R 1734–1753, s. p., 7. 11. 1743, 4. 2. 1745, 29. 8. 1746, 6. 12. 1747, 14. 10. 1749; P 1713–1754, s. p., 24. 5. 1751). Umrli je torej med jesenjo 1749 in začetkom leta 1751. Med letoma 1724 in 1736 je postal gospodar polovice nadstropne hiše na trgu in najpozneje leta 1748 še druge polovice, sledil pa mu je vdovin drugi mož (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752). Najmlajši Anton (roj. 1696), prvič poročen leta 1725 (žena mu je umrla leta 1732) in drugič 1733 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 1. 1725, 4. 2. 1733; M 1713–1748, s. p., 1. 12. 1732), je imel v dveh zakonih enajst otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 10. 11. 1725, 8. 11. 1726, 22. 2. 1729, 15. 8. 1730, 25. 11. 1732; R 1734–1753, s. p., 30. 3. 1734, 27. 1. 1737, 24. 7. 1740, 16. 8. 1741, 18. 6. 1745 in 27. 4. 1749). Gospodar nove hiše v Gasi je postal med letoma 1724 in 1736 ter tam gospodaril še leta 1761 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736 in 1740; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748; No. 8, 26. 5. 1752; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, Davčni register (1752–1791), register 1761).

¹⁸² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 11. 1721.

očetov in nadaljevanje poklicne tradicije v Killerjevem rodu, vendar ni bilo tako. Kot leta 1748 v terezijanskem katastru pove napovedna tabela za hiše, se je Štefan Killer izučil za čevljarja, brat Anton za usnarja, pri tretjem bratu Janezu Krstniku pa je izrecno navedeno, da je brez poklica. Edini slikar v mestu je bil tedaj (Franc) Anton Nirenberger.¹⁸³

Pr eden pride na vrsto ta vodilni višnjegorski slikar 18. stoletja, se moramo vrniti na konec 17. stoletja, ko je Višnja Gora dobila še enega priseljenega slikarja. Potem ko je leta 1693 smrt iztrgala komaj 33-letnega Franca Faenzija, sina precej bolj znanega očeta Francesca, je na njuno mesto vskočil Peter Straspurger, ki je kot soprog Frančeve vdove nadaljeval tradicijo Faenzijeve delavnice.

Peter Straspurger (ok. 1669–1739) je neposredno prevzel delavnico za Faenzijem mlajšim. Glede na navedbo, da mu je bilo ob smrti 60 let,¹⁸⁴ je bil torej slabo desetletje mlajši od Franca Faenzija in najbrž nekaj let tudi od žene Uršule. Od kod je prišel v Višnjo Goro, ostaja za zdaj neznan. Leta 1655 je v mestu izpričan zakonski par Janez Viljem in Felicita Straspurger, ki se mu je rodila hči Marija Katarina,¹⁸⁵ ni pa premogel lastne hiše.¹⁸⁶ Zelo verjetno je ista gospa Felicita Straspurger (*Strospurgerin*) leta 1663 botrovala v Novem mestu,¹⁸⁷ vendar tam okoli leta 1669, ko se je rodil Peter, ni najti krsta nobenega Straspurgerja.¹⁸⁸ Peter Straspurger se v Višnji Gori prvič pojavi v krstni matici 2. februarja 1694 že kot gospod,¹⁸⁹ ko je bil ravno sveže poročen z Uršulo Faenzi. Nemara v mestu ni živel šele od poroke, saj bi ga kot novinca težko takoj povabili za botra, ampak je bil zaposlen v Faenzijevi slikarski delavnici. Po nepisanem pravilu, da pomočnik vzame za ženo vdovo umrlega mojstra, je to storil, brž ko se je končalo žalovanje za Francem. V mestnem davčnem registru za leto 1697, prvem ohranjenem po letu 1692, ga kot davčnega zavezanca že najdemo na Faenzijevem mestu.¹⁹⁰

Iz Straspurgerjevih zgodnjih let imamo tudi edino, čeravno samo posredno pričevanje o njegovem vajencu, domačinu Marku Turku. Na podlagi razsodbe iz leta 1695 je Straspurger sedem let pozneje tožil Turkovega brata Jurija za vzdrževalnino (*die Cost*) za dobo dveh let, mestno sodišče pa je sklenilo, da Jurij bratu ne sme izplačati dediščine, dokler se ta ne poravna s Straspurgerjem.¹⁹¹ Marko Turk je očitno za stalno zapustil Višnjo Goro, saj o njem pozneje ni nobenih poročil.¹⁹² V istem času je imel Straspurger občutne gmotne težave. Mesto mu je leta 1703 zaradi precejšnjih zaostankov na davku in kontribuciji zarubilo njivo, terjalo pa ga je tudi še za pristojbino ob sprejemu

¹⁸³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, N 244, No. 5, 18. 12. 1748.

¹⁸⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 10. 1739.

¹⁸⁵ Priimek je zapisan kot *Stropurgar* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1638–1656, s. p., 9. 11. 1655). – Naslednje leto je isti Viljem Straspurger (*Wilhelm Strassburger*) omenjen v sodniškem računu, ker ga je mesto skupaj z Jakobom Pergerjem poslalo v Ljubljano na (vicedomsko) zaslišanje zaradi nekega poročnika (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1656/57, s. p., 28. 6. 1656).

¹⁸⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1655 in 1659.

¹⁸⁷ Kapiteljski arhiv Novo mesto (KANM), šk. 63, Matične knjige, R 1658–1664, s. p., 22. 2. 1663.

¹⁸⁸ KANM, šk. 63, Matične knjige, R 1664–1670, R 1670–1674.

¹⁸⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 2. 2. 1694. – Uršulo srečamo v vlogi krstne botre 24. julija prejšnjega leta 1693 še kot »gospo Faenzi« (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, 24. 7. 1693). Potrditev, da se je omožila s Straspurgerjem, ponujajo sodni protokoli (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli, protokoli 1682–1710, s. p., 21. 5. 1708).

¹⁹⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1697.

¹⁹¹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, Sodni protokoli 1682–1710, 11. 2. 1702.

¹⁹² Marko, rojen leta 1680, je bil Jurijev mlajši brat (roj. 1672), oba pa sinova Gregorja in Maruše (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1672–1689, s. p., 8. 4. 1672, 19. 4. 1680). Hišico v Gasi je Jurij prevzel za očetom Gregorjem med letoma 1697 in 1703 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1697 in 1703).

v meščanstvo (*Burgerrecht*) in mu v primeru neplačila zagrozilo z odvzemom mestnih vrtov, ki jih je dobil v zakup.¹⁹³

V prvem zakonu z vdovo Uršulo Faenzi se je Petru rodilo pet otrok. Prvorojenec Andrej je bil krščen 13. novembra 1694, Sibila 15. aprila 1697, Marija Elizabeta 8. novembra 1699, Anton 22. maja 1702 in Gašper Anton 3. januarja 1707. Krstni botri so bili še imenitnejši kot pri Uršulini hčerki iz zakona s Faenzijem. Vsem razen drugemu je namreč botroval Marko Anton baron Taufferer z gradu Višnje, sicer pa predstavniki mestne elite iz rodbin Florjančič, Igger, Šinkovec, Kovačič in Ridleker.¹⁹⁴ Dva otroka sta najverjetneje umrla še v otroških letih (pred 1713), medtem ko so trije izpričani tudi kot odrasli.¹⁹⁵

Zelo verjetno je Peter Straspurger že kmalu po poroki postal višnjegorski meščan. Sčasoma se je prebil tudi v notranji mestni svet, kjer ga najdemo vsaj od leta 1701 dalje.¹⁹⁶ Vsekakor je moral v naslednjih letih urediti družinske gmotne zadeve in poplačati dolgove, sicer v mestni hierarhiji ne bi mogel napredovati do samega vrha. Tako kot njegov predhodnik Franc Faenzi je bil namreč krajši čas mestni sodnik, in sicer so ga v enoletni mandat izvolili trikrat; prvič leta 1708, drugič 1709 in zadnjič 1713.¹⁹⁷ Še zelo dolgo pa iz virov ni razviden njegov slikarski poklic. Ta je namreč v domačih višnjegorskih virih izpričan šele ob Petrovi drugi poroki leta 1728.¹⁹⁸

Kdaj natanko mu je umrla žena Uršula, zadnjič omenjena kot živa leta 1721,¹⁹⁹ ne vemo. Ko je Straspurger 27. septembra 1728 jemal za ženo veliko mlajšo Barbaro Lampreht, hčerko pokojnega meščana v Škofji Loki, je v višnjegorski poročni matici označen kot vdovec, slikar (*pictor*) in eden od dvanajstnikov, članov notranjega mestnega sveta. Poročne priče so bili nekdanji in takratni mestni sodnik Janez Igger in Gašper Šparovec ter Janez Krstnik Kralj, gosposčinski upravitelj na Boštanju.²⁰⁰ Žena Barbara, rojena pred letom 1706,²⁰¹ je celo generacijo starejšemu Straspurgerju

¹⁹³ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 30. 4. 1703.

¹⁹⁴ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 13. 11. 1794, 15. 4. 1697, 8. 11. 1699, 22. 5. 1702 in 3. 1. 1707.

¹⁹⁵ Kot otroka sta najverjetneje umrla Andrej in Anton. Sibila je pri 16-ih izpričana kot krstna botra (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 3. 12. 1713), pri 25-ih pa se je 21. julija 1722 že visoko noseča omožila z Matijo Martincem, dve leti mlajšim sinom Jurija Martinca iz Višnje Gore (roj. 1699) in imela z njim dva otroka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 1. 2. 1699; P 1713–1754, s. p., 21. 7. 1722; R 1718–1733, s. p., 1. 10. 1722, 11. 1. 1723). Matijevo pritlično hišico v Gasi je med letoma 1740 in 1748 nasledil sin Martin (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registri 1724, 1736, 1740 in 1748). Druga Straspurgerjeva hči Marija Elizabeta se je leta 1721 omožila s Štefanom Killerjem, sinom slikarja Jakoba, mu rodila sedem otrok in umrla 12. avgusta 1742 (o njuni družini gl. op. 181). Anton Straspurger, ki se leta 1727 pojavi kot krstni boter, je bil najverjetneje oženjen z neko Elizabeto, ki jo istega leta srečamo kot botro. V Višnji Gori se jima ni rodil noben otrok, tam se nista poročila in, kot vse kaže, tudi nista imela lastne hiše (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, R 1718–1733, R 1734–1753; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740). Antona Straspurgerja so leta 1741 sprejeli med meščane (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 20. 6. 1741), potem pa se za njim izgubi vsaka sled.

¹⁹⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1682–1710, 6. 9. 1701.

¹⁹⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 24. 6. 1707, 24. 6. 1708, 24. 6. 1709, 24. 6. 1713, 24. 6. 1714.

¹⁹⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 9. 1728.

¹⁹⁹ Kot »gospa Marija Uršula« je zadnjič botrovala 20. februarja 1721, in sicer otroku Janeza Krstnika Killerja, sina slikarja Jakoba (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 20. 2. 1721).

²⁰⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 27. 9. 1728.

²⁰¹ Barbara Lampreht se ni rodila v Škofji Loki, kjer sta prišla na svet samo dva njena sorojenca, otroka Štefana in Uršule Lampreht: sestra Marija leta 1706 in brat Jurij 1709 (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1702–1717, 9. 3. 1706, 16. 4. 1709). Družina je živela na Spodnjem trgu (Lontrku) in se je v mesto priselila najpozneje leta 1706, ko je bila Barbara že na svetu.

5. Lokacija
Faenzi-Straspurgerjeve hiše
v Višnji Gori

rodila še štiri otroke, od katerih sta dva umrla v najstniških letih. 10. avgusta 1729 je prejela krst Marija Rozalija, 6. oktobra 1731 Janez Peter, 11. julija 1734 Marija Ana in 21. oktobra 1736 Uršula. Za krstne botre sta starša prvič naprosila Ferdinanda Ernesta pl. Raspa in soprogo boštanskega upravitelja Kralja, sicer pa največkrat nekdanjega mestnega sodnika Sebastjana Wacherja (sl. 5).²⁰²

Potem ko se je Straspurger šele ob poroki leta 1728 razkril kot slikar, srečamo v tridesetih letih njegova edina znana dela. Z letnico 1732 je bila datirana slika sv. Frančiška Ksaverja v župnijski cerkvi sv. Mohorja in Fortunata v Žužemberku, z letnico 1733 pa slika sv. Antona v podružnični cerkvi sv. Antona Padovanskega v bližnjem Dolnjem Kotu.²⁰³ Štiri leta zatem, leta 1737, je pozlatil rožnovenski oltar v župnijski cerkvi sv. Marjete v Starem Logu na Kočevskem in na predeli pustil signaturo: *Peter Strosspurger pictor*.²⁰⁴ Vsa tri dela so bila torej namenjena naročnikom zunaj višnjegorskega območja in so nastala v slikarjevih zadnjih letih. Umrl je namreč 29. oktobra 1739, po višnjegorski mrliški matici star 60 let.²⁰⁵

Ni jasno, kaj natanko se je zgodilo z njegovo družino. Malo pred prevzemom hiše s strani novega lastnika so leta 1741 sprejeli za meščana Antona Straspurgerja, skoraj brez dvoma Petrovega sina (roj. 1707), kar je o njem zadnji znani podatek.²⁰⁶ Vdove Barbare po moževi smrti nikoli več ne srečamo kot krstne botre,²⁰⁷ do leta 1748, ko se konča mrliška matica, v Višnji Gori ni umrla in se tam tudi ni

²⁰² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 10. 8. 1729, 6. 10. 1731; R 1734–1753, s. p., 11. 7. 1734, 21. 10. 1736. – O smrti dveh otrok gl. op. 210.

²⁰³ Stele, ki si je obe deli ogledal 7. avgusta 1934, si je v beležnico zapisal: »Slika sv. Frančiška kaže vplive Kremser Schmidta, torej veliko vprašanje, ali je to poročilo točno« (UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter; Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXIII, 1934, fol. 59v).

²⁰⁴ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Strassburger Peter, po zapiskih Emilijana Cevca iz avgusta 1942.

²⁰⁵ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 10. 1739.

²⁰⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 20. 6. 1741.

²⁰⁷ Kot krstno botro mestnim krščencem jo dotlej srečamo štirikrat (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 20. 4. 1729, 23. 9. 1730, 23. 10. 1733; R 1734–1753, s. p., 4. 6. 1736).

vnovič omožila.²⁰⁸ Njena zadnja znana omemba je na prejšnjem Petrovem mestu v davčnem registru za leto 1740, kjer je navedena brez osebnega imena kot vdova,²⁰⁹ sta pa v mestu v štiridesetih letih 18. stoletja umrla dva Straspurgerjeva otroka, 29. julija 1743 enajstletni Peter in 17. novembra 1747 štiri-najstletna Uršula.²¹⁰ V vrsti mrliških matic zija nato dolga vrzel od leta 1748 vse do 1770. Morda je vdova ostala v Višnji Gori in preminila po letu 1748. Tega leta sta nastala dva popisa hiš, po katerih je v nekdanji Straspurgerjevi hiši (*Strossburgerische Behausung*) najprej gospodaril Janez in nato Jernej Reichard.²¹¹ Ne prvi ne drugi ni vzel za ženo Straspurgerjeve vdove ali hčerke,²¹² ampak je Janez, tedaj mestni sodnik, poleti 1741 kupil t. i. Faenzijevo hišo (*das so genante Faenzische Behausung*), torej Straspurgerjevo hišo, ki je bila po Reihardovih besedah dotlej že tri leta prazna.²¹³ Potemtakem bi morali Straspurgerji zapustiti hišo leta 1738, ko je bil Peter še živ, in odtlej živeti v neki drugi hiši kot gostači. Ne nazadnje je imel Peter Straspurger v mestu dve omoženi hčerki iz prvega zakona, katerih moža sta premogla lastni hiši.²¹⁴ Navedba o tri leta prazni hiši se težko sklada z davčnim registrom za leto 1740, po katerem je bila davčna zavezanka Straspurgerjeva vdova,²¹⁵ razen če je mesto pred tem zapustila. Leta 1743 in 1747 umrla otroka sta po vsem sodeč živela pri skrbnikih.

Kakor koli, slikar Peter Straspurger (Strassburger), ki je bil doslej znan le po treh delih v Žužemberku in na Kočevskem, je zdaj končno dobil domicil. Čeprav se ni rodil v Višnji Gori, se je tu morda že izučil obrti pri Francu Faenziju. Njegova delavnica je bila neposredna naslednica Faenzijeve, kot so še leta 1741, že po Straspurgerjevi smrti, imenovali hišo,²¹⁶ v kateri so v časovnem razponu približno devetih desetletij ustvarjali trije mojstri: pozlatar Francesco Faenzi (u. 1677/78), njegov sin slikar Franc Faenzi (u. 1693) in Peter Straspurger (u. 1739).

Kot zanimivost gre omeniti, da je Peter Straspurger eden prvih slovenskih slikarjev in morda prvi neljubljanski, čigar ime je skupaj s poklicem zapisano v slovenskem besedilu. Ko se je leta 1753 v Ljubljani možila njegova hči Marija Rozalija (roj. 1731), je v slovenski oklicni knjigi označena kot zakonska hči *ranziga Gospud Petra Straspurger, Purgaria inu Malaria v Vifhne gore*, sicer v službi pri grofu Auerspergu (sl. 6).²¹⁷

²⁰⁸ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, P 1713–1754.

²⁰⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740.

²¹⁰ Oba sta označena kot otroka pokojnega Petra Straspurgerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 29. 7. 1743, 17. 11. 1747).

²¹¹ Hiša na Trgu z domačim imenom Straspurgerjeva je po prvem opisu hiš obsegala dve sobi, kuhinjo, klet, hlev in kamro, po drugem pa sta bili kamri dve (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). – Janez Reichard iz koroškega Volšperka se je leta 1731 priženil k vdovi Evi Elizabeti Prelesnik, Jernej, sin Janeza Reicharda iz župnije Marija na Zilji na Koroškem, pa se je leta 1742 v Višnji Gori oženil z Marijo Terezijo, hčerko Janeza Jurija Lubija (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 8. 9. 1731, 15. 10. 1742). O sodniku Janezu Reichardu in njegovi ženi gl. tudi GOLEC 2011 (op. 3), str. 241.

²¹² Gl. op. 211.

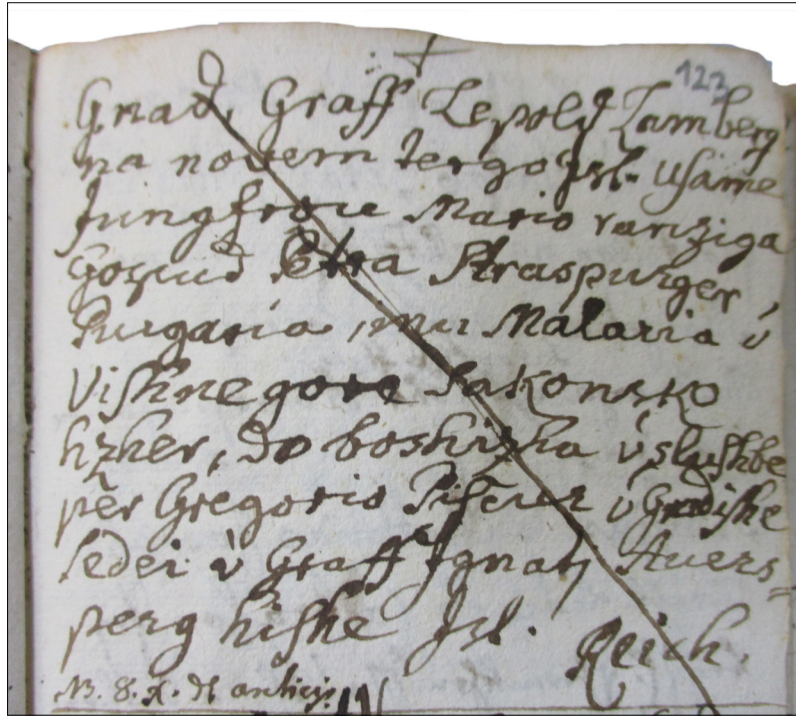
²¹³ Mestni sodnik Janez Reichard je 19. junija 1741 v mestnem svetu ponudil za že razpadajočo, tri leta prazno hišo 50 goldinarjev, ker je imel do nje tako ali tako že za 36 goldinarjev terjatev (zaostalih davkov). Hišo mu je mesto prodalo za 64 goldinarjev nemške veljave (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 19. 8. 1741).

²¹⁴ Gl. op. 195.

²¹⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740.

²¹⁶ Gl. op. 213.

²¹⁷ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Razne knjige, oklicna knjiga 1737–1759, fol. 122v–123: *Joseph Benavel Ledig en Vorratter per Excellenz Gnad. Graff Leopold Lamberg na novem tergo Ist: [is stanovanjem] ufame Jungfrau Mario ranziga Gospud Petra Straspurger, Purgaria inu Malaria v Vifhne gore Sakonsko hzher, do boshizha v slufhbe per*

6. Omemba
Petra Straspurgerja kot
pokojnega slikarja v
slovenskem oklicu njegove
hčerke 20. januarja 1753
v Ljubljani,
Nadškofjski arhiv Ljubljana

V času, ko sta v Višnji Gori delovala slikarja Jakob Killer (ok. 1648–1728) in Peter Straspurger (ok. 1669–1739), se sredi dvajsetih let 18. stoletja pojavi ime kiparja **Jerneja Kapleta**, o katerem je komaj kaj znanega.²¹⁸ Zdi se, da je bil le prehodni prebivalec mesta, in to najbrž dvakrat. Za njegov poklic izvemo iz enega samega vira, iz mestnih sodnih protokolov, ko se je Marjeta Kapel (*Kappelin*) znašla med štirimi tožniki, ki so mizarja Jurija Pogačnika tožili zaradi izrečenih grdih besed zoper mestno sodišče. Marjeta je označena kot »kiparka« (*Pillthauerin*)²¹⁹ in je 14. februarja prejšnjega leta 1723 »gospodu« Jerneju Kapletu (*Kaple*) rodila hčerko Jožefo, ki sta ji šla za krstna botra mestni sodnik Franc Kastelic in Katarina Igger, žena nekdanjega sodnika.²²⁰ Ni gotovo, ali je bila ista Marjeta tudi mati dveh Kapletovih hčerk, rojenih 18 in 13 let prej. 24. novembra 1705 so nesli h krstu Evo, 17. marca 1710 pa Jero, ki jima je botrovala ista Katarina Igger.²²¹ Kapleta in njegove žene nikoli ne najdemo med botri in ne med mestnimi davčnimi zavezanci.²²² Po vsem sodeč nista vseskozi prebivala v Višnji Gori, ampak se jima je vsaj ena hči rodila drugje. Gre za Marijo, ki jo je 9. januarja 1730

Gregorio Pifcur v Gradifhe Sedei v Graff Ignati Auersperg hishe Ist. [is stanovanjem] Poročna matica je ob poroki 4. februarja 1753 bistveno manj zgovorna, saj pri nevesti omenja samo ime pokojnega očeta (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1745–1770, p. 113). – Omembe drugih slikarjev in kiparjev iz let 1737–1740 v ljubljanski slovenski oklicni knjigi gl. v: Boris GOLEC, Slovenica iz prve polovice 18. stoletja v metliški poročni matici in ljubljanski oklicni knjigi, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 22/1–2, 1999, str. 149, 150.

²¹⁸ Njegovega imena ni v Kartoteki umetnikov na UIFS. Prav tako ga ne pozna Sergej Vrišer (prim. VRIŠER 1976 (op. 22), str. 207).

²¹⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 28. 8. 1724.

²²⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 14. 2. 1723.

²²¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 24. 12. 1705, 17. 3. 1710. – Pri krstu mlajše hčerke je priimek zapisan kot Kapler.

²²² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740.

oženi »gospod« Andrej Šega iz župnije Cerknica in je označena kot hči »gospoda« Jerneja Kapleta iz mesta, vpis v poročni matici pa je iz neznanega razloga prečrtan.²²³ Odtlej v višnjegorskih virih o skrivnostnem kiparju Kapletu ni več sledu. Lahko da se je v Višnji Gori mudil samo zaradi sodelovanja z enim od tamkajšnjih slikarjev, bodisi z Jakobom Killerjem bodisi s Petrom Straspurgerjem.

V dobrem desetletju med 1728 in 1739 sta poleg Kapleta, ki se je očitno odselil, zapustila Višnjo Goro tudi Killer in Straspurger, ki sta se preselila v večnost, ne da bi zapustila slikarskega naslednika. Vendar višnjegorsko mestece z njunim odhodom ni ostalo brez predstavnika slikarske stroke. Ko je Straspurger še ustvarjal, se je sredi tridesetih let pojavil priseljenec **Franc Anton Nirenberger** (ok. 1712–1784), mož, čigar navzočnost je zaznamovala skoraj pol stoletja in ki je bil začetnik nove višnjegorske slikarske rodbine. Glede na to, da je prišel v mesto star okoli 24 let,²²⁴ že poročen in oče vsaj enega otroka,²²⁵ po vsem sodeč ni bil v poprejšnjih stikih z nobenim od višnjegorskih mojstrov. Od vseh v Višnji Gori delujočih slikarjev je po svojih delih najbolj znan in si je poleg Menharda tudi edini prislužil geslo v Slovenskem biografskem leksikonu,²²⁶ sicer pa o njegovem življenju doslej ni bilo znanega skoraj ničesar.²²⁷ Njegov priimek najdemo v virih zapisan na različne načine in temu ustrezno tudi v literaturi: Niernberger, Nierenberger, Nürenberger, Nirenberger itd. Čeprav bi ga bilo po sodobnem nemškem pravopisu ustrezno pisati Nierenberger, sem se odločil za različico Nirenberger, ki jo v virih najdemo najprej in je najpogostejša ter jo je v svojem začetnem obdobju uporabljal slikar sam.

Za zdaj ni ugotovljeno, od kod je Nirenberger izhajal in kje se je dotlej mudil. Po Ferdinandu Šerbelju »mu lahko odmerimo uglednejše mesto med domačimi slikarji, čeprav se je na Kranjsko verjetno priselil.«²²⁸ Kljub nemškemu priimku in domnevi, da ni bil s Kranjskega, pa vsaj dve dejstvi kažeta na človeka, ki je izviral s slovenskega ozemlja in imel slovenščino za materinščino. Prvo je to, da je tako kmalu (1739)²²⁹ prevzel službo mestnega pisarja v mestu, kjer potrjeno niti člani mestnega sveta niso vsi znali nemško.²³⁰ Drugo, še pomembnejše pa, da je leta 1751 pred Reprezentanco in komoro v Ljubljani, ko je imel na izbiro, ali bo kot novoizvoljeni mestni sodnik prisegel po nemškem ali slovenskem prisežnem obrazcu, izbral slednjega.²³¹

Kot slikar je izpričan že ob prvi pojavitvi v Višnji Gori, 22. junija 1736 ob sprejemu med meščane (*Anton Nirenberger Maller*).²³² V davčnem registru iz istega leta ga še ne najdemo, so se mu pa tisto jesen začeli rojevati otroci v zakonu z neko Marijo Ano, in sicer najprej Franc Ksaver, krščen 24.

²²³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 9. 1. 1730.

²²⁴ Najtrdnjša opora za določitev časa Nirenbergerjevega rojstva je višnjegorska mrliška matica, ki mu ob smrti leta 1784 daje 72 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784).

²²⁵ Za sina Petra izvemo ob smrti 29. julija 1743, ko naj bi mu bilo 11 let (NŠAL, ŽA Višnja Gora, M 1713–1748, s. p., 29. 7. 1743).

²²⁶ Viktor STESKA, Niernberger Franc Anton, *Slovenski biografski leksikon*, 2/6 (ur. Franc Ksaver Lukman), Ljubljana 1935, str. 201.

²²⁷ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, je, denimo, zapisal, da je bil verjetno višnjegorski meščan.

²²⁸ Ferdinand ŠERBELJ, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris pozno-baročnega slikarstva na Kranjskem*, Narodna galerija, Ljubljana 2011, str. 128.

²²⁹ Na mesto pisarja je bil izvoljen trikrat zaporedoma v letih 1739–1741 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739, 24. 6. 1740, 27. 6. 1741).

²³⁰ GOLEC 2011 (op. 3), str. 241.

²³¹ Peter RIBNIKAR, Slovenska prisežna obrazca iz srede 18. stoletja, *Jezik in slovstvo*, 19, 1973/74, str. 261.

²³² ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 22. 6. 1736.

novembra 1736, pozneje tudi sam slikar. Za njim so prišli na svet Anton Gašper, ki so ga nesli h krstu 6. januarja 1739, Marija Ana, rojena med majem in julijem 1741, Anton, krščen 13. decembra 1743, Ignac Anton, ki je prejel krst 29. julija 1746, Jožef 2. marca 1749, Janez 21. junija 1751 in Marijana, krščena 22. junija 1754. Prvemu otroku je botrovala žena boštanskega upravitelja Kralja, drugemu višnjegorski gosposčinski upravitelj Teodor Ernest Ditrich, največkrat pa najdemo med botri člane treh sodniških rodbin Wachser, Reichard in Bregar.²³³ Tri otroke poznamo tudi v odrasli dobi, dva sinova slikarja in najmlajšo hčerko,²³⁴ dva sta potrjeno umrla v otroških letih (1742 in 1743)²³⁵ in enako verjetno tudi ostali štirje, potem ko leta 1748 mrliške matice za dobri dve desetletji prenehajo.

Po treh letih od podelitve meščanskih pravic je bil Nirenberger leta 1739 prvič izvoljen za mestnega pisarja,²³⁶ kar je potem s prekinitvami ostal kar četrt stoletja. Po zaslugi njegove vestnosti vemo, da je tedaj že posedoval hišo za mestnim komunom (*hinter dem Komaun*). Pri pregledu starih davčnih knjig je namreč ugotovil, da za hišo, ki jo ima nekaj let v lasti in v kateri živi, plačuje manj, kot so nekoč plačevali njegovi predhodniki.²³⁷ Šlo je za eno od treh pritličnih hiš v Gasi, ki jih je pred letom 1736 prevzel oziroma pokupil duhovnik Gregor Novak in je v davčnem registru za leto 1740 vodena pod Nirenbergerjevim imenom.²³⁸ Slikar je dve leti zatem hišo prodal višnjegorskemu duhovniku Antonu Kochu²³⁹ in tedaj ali malo pozneje kupil drugo, po domače Novakovo, v kateri ga srečamo leta 1748. Tudi ta je stala v Gasi, a je bila za razliko od prejšnje nadstropna in večja.²⁴⁰ Nekaj let prej je bil v hiši mestni špital, ki ga je ustanovil omenjeni duhovnik Novak.²⁴¹ Kot

²³³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 24. 11. 1736, 6. 1. 1739, 13. 12. 1743, 29. 7. 1746, 2. 3. 1749, 21. 6. 1751; R 1754–1770, s. p., 22. 6. 1754. – Za obstoj Marije Ane izvemo iz mrliške matice, ki jo 10. januarja 1742 navaja kot 5-mesečno hčerko gospoda Antona Nirenbergerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 10. 1. 1742). Njen krst je bil v krstni matici zapisan na danes iztrganem listu med 27. majem in 26. julijem 1741.

²³⁴ O obeh sinovih slikarjih gl. v nadaljevanju. Hči Marijana je brez imena zajeta v registru osebnega davka 1779–1781. Pri očetu slikarju Antonu je leta 1779 navedeno, da živi z njim njegov 15-letni otrok. Dejansko je hči štela 25 let, a so vsi odrasli otroci Višnjjanov označeni kot 15-letni, kar je bila starostna meja za plačilo davka. Naslednje leto 1780 je zabeleženo, da je ta otrok zajet pri hiši št. 33, ki je bila v lasti sedlarja Krištofa Oberbecka (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov [osebnega davka] 1779–1781). Marijana se je namreč medtem 6. septembra 1779 z Oberbeckom poročila (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, 6. 9. 1779).

²³⁵ O smrti otrok gl. op. 233 in 296.

²³⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739.

²³⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 7. 10. 1739.

²³⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, registra 1736 in 1740. – Leta 1748, ko je bil lastnik te pritlične hišice v Gasi duhovnik Anton Koch, je obsegala sobici, kamrico, kuhinjo, klet in drvarnico (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748). Drugi popis hiš iz istega leta jo po nekdanjem lastniku imenuje z domačim imenom Novakova (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748).

²³⁹ Višnjegorski duhovnik Anton Koch je Nirenbergerja in njegovo ženo 30. aprila 1742 tožil pred mestnim sodiščem v zvezi s »sporno hišo«. Izjavil je, da bo do sv. Janeza Krstnika plačal polovico kupnine, tj. 16 goldinarjev in 41 krajcarjev nemške veljave, drugo polovico pa do jeseni, nakar mora Nirenberger hišo izprazniti. ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 30. 4. 1742.

²⁴⁰ Po prvem popisu hiš iz leta 1748 je Nirenbergerjeva nadstropna hiša v Gasi premogla dve sobi in kuhinjo, po drugem popisu, ki jo označuje še z domačim imenom Novakova, pa dve sobi in kamro. Po drugem, devet mesecev mlajšem popisu je bil Nirenberger slikar in mestni sodnik (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). – Ta Nirenbergerjeva hiša je stala na današnji parceli št. 60, kjer je danes stanovanjska hiša Mestni trg 37.

²⁴¹ Po davčnem registru za leto 1740 je Janez Marcina plačeval davek *von den Spithalhaus* (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740, register 1740). Duhovnik Gregor Novak je od mesta prevzel osem hiš, ki

spričuje popis obrtnega davka iz leta 1752, je tedaj v Višnji Gori živel en sam slikar, ki je imel tudi lastno hišo (*Behauster Mahler*).²⁴²

Po višini hišnega donosa je bila Nirenbergerjeva hiša leta 1752 z 9 goldinarji ena najvišje ocenjenih, saj je med 66 hišami v mestu delila četrto mesto, mestno povprečje pa je znašalo skoraj polovico manj, le 4,71 goldinarja.²⁴³ Od 72 mestnih obrtnikov je Nirenberger istega leta skupaj s tremi barvarji plačeval najvišji obrtni davek 17 krajcarjev (drugi so imeli obveznost od 3 do 16 krajcarjev).²⁴⁴ Tudi v začetku 60-ih let je bil tedaj edini višnjegorski slikar po višini obrtnega davka pri vrhu, z 20 krajcarji na tretjem mestu (razpon je sicer segal od 3 do 25 krajcarjev), po višini deželnega davka pa se je med 83 zasebniki uvrstil na osmo mesto.²⁴⁵ Pozneje so se njegove gmotne razmere prejkone poslabšale. V Nirenbergerjevi hiši, ki je ob prvem hišnem oštevilčenju (1770) dobila številko 18, je namreč vsaj od leta 1773 živel družina Strojinc,²⁴⁶ družino slikarjevega sina Franca Ksaverja, prav tako slikarja, pa že tri leta prej srečamo na drugem naslovu in je, kot bomo videli, vseskozi gostovala po tujih hišah.²⁴⁷ Po nedatiranem davčnem registru iz zgodnjih sedemdesetih let je Anton Nirenberger medtem postal lastnik dveh pritličnih, pozneje v eno združenih hiš na drugi strani ceste pri cerkvi sv. Ane, stanoval pa je drugje, na št. 21. Hiši sta v registru imenovani Kochova in klobučarjeva (*Hutterisches Haus*).²⁴⁸ Po registru osebnega davka 1779–1781 je imel prvo (h. št. 33) Nirenbergerjev sveži zet Kristof Oberbeck, sedlar, drugo (h. št. 34) pa Anton Nirenberger sam, naveden kot slikar.²⁴⁹ Oberbeck (Oberböck) je prišel z Bavarskega in je že bil višnjegorski meščan, stanujoč na št. 33, ko se je leta 1779 oženil s tedaj 25-letno Nirenbergerjevo najmlajšo hčerko Marijano (roj. 1754).²⁵⁰ Hiši sta se na začetku 19. stoletja združili v eno,²⁵¹ očitno pa sta kot celota funkcionirali že prej. Na št. 33 so se namreč

bi sicer opustele, in jih namenil za zgraditev špitala (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 285, I/145, lit. W I–2, 28. 5. 1744).

²⁴² ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 10, 26. 5. 1752.

²⁴³ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752.

²⁴⁴ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 10, 26. 5. 1752.

²⁴⁵ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1761.

²⁴⁶ Na tej številki je leta 1773 preminil 20-letni Janez Strojinc (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 29. 4. 1773), leta 1779 pa se je tu oženil Anton Strojinc, sin kmeta iz bližnjega Dednega Dola, zdaj višnjegorski meščan (ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, s. p., 18. 1. 1779), ki ga od istega leta srečujemo v davčnih registrih kot gospodarja, po poklicu mizarja (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov 1779–1781).

²⁴⁷ Gl. op. 316.

²⁴⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register s. d. – Številke pred imeni posestnikov v registru niso izrecno navedene kot hišne, a jih je s pomočjo drugih virov (davčnih registrov in matičnih knjig) mogoče identificirati kot takšne. Nirenbergerjev sin Franc, ki je plačeval samo davek od dveh vrtov, je denimo tedaj stanoval na hišni številki 10, kar potrjuje mrliška matica, ko mu je tam 23. oktobra 1770 umrla hči (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 23. 10. 1770). Potem pa se mu je leta 1774 rodila hči na št. 21 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1770–1791, s. p., 28. 11. 1774). – Ista hiša je vsaj od leta 1739 do prodaje leta 1742 že bila v Nirenbergerjevi lasti (gl. op. 239 in 240).

²⁴⁹ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register davčnih zaostankov [osebnega davka] 1779–1781. – Hišo št. 33 je mogoče prepoznati kot Kochovo, saj jo je imel še leta 1759 v lasti duhovnik Anton Koch (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, seznam hišnih posestnikov 1759), druga, h. št. 33, pa je bila leta 1761 v rokah Franca Graula (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1761), ki ga poznamo kot klobučarja (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748).

²⁵⁰ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1770–1791, s. p., 6. 9. 1779.

²⁵¹ Zadnjič sta kot ločeni, vsaka s svojo hišno številko, navedeni v štiftnem registru leta 1801, ko je bil lastnik obeh Kristof Oberbeck (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, šk. 312, fasc. 52, št. 7033, 27. 11. 1801). Ob preštevilčenju hiš leta 1819 je dvojno oštevilčenje prenehalo. Hiša sedlarja Jožefa Oberbecka s hišno št. 31 na franciscejski katastrski

7. Nirenbergerjeva hiša v Višnji Gori, kjer je slikar nazadnje živel in umrl

rojevali Oberbeckovi otroci²⁵² in tu sta leta 1784 in 1785 preminila tudi slikar Franc Anton Nirenberger in njegova druga žena (sl. 7).²⁵³ Obe hiši sta se po Nirenbergerjevi smrti, če ne že prej, znašli v rokah zeta Oberbecka.²⁵⁴

Izguba nadstropne hiše na začetku Gase, začasna preselitev v najeto stanovanje (h. št. 21) in nato nakup dveh pritličnih hiš²⁵⁵ že sami po sebi nakazujejo, da se je Franc Anton Nirenberger soočal z gmotnimi težavami. Takšno sliko še dodatno podkrepi ugotovitev, da je sin Franc Ksaver z družino vseskozi gostoval po tujih hišah. Končno je Nirenberger o sebi, ne da bi se imenoval, leta 1783 v poročilu o službi mestnega pisarja zapisal, da naj bi jo neki slikar 25 let opravljal iz ljubezni do mesta v lastno škodo in obubožal, ker je kot pisar zamudil prenekateri boljši zaslužek.²⁵⁶ Kot mestni pisar je slikar Franc Anton izpričan s prekinitvami v zelo dolgem časovnem razponu 44 let, vse od leta 1739 do 1783,²⁵⁷ vmes pa so ga med letoma 1749 in 1754 petkrat zapored izvolili v funkcijo mestnega sodnika.²⁵⁸ O tem, da je bil Nirenberger

mapi iz leta 1825 (stavbna parcela št. 2) jasno razkriva, da je nastala iz dveh hiš (ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 346, k. o. Višnja Gora, mapni list VII; zapisnik stavbnih parcel, 17. 2. 1826, h. št. 31). Hišna št. 34 je izpuščena že v seznamu hišnih lastnikov leta 1788 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, konsignacija, 14. 10. 1788) in v sočasnem jožefinskem katastru (ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospostvo Višnja Gora, občina Višnja Gora–mesto, Anzeige, s. d.).

²⁵² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 22. 8. 1780, 15. 12. 1781, 30. 1. 1784, 28. 3. 1786, 23. 1. 1788, 22. 11. 1789, 28. 5. 1792.

²⁵³ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784, 16. 5. 1785.

²⁵⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, davčni register 1791. – Hiša je stala na današnji parceli št. 2, kjer je danes stanovanjska hiša Mestni trg 38. – V polpretekli dobi je bila hiša spet last slikarja, in sicer Leona Koporca (1926–2003), ki je v Višnji Gori preživel otroštvo in bil z višnjegorskim okoljem tesno povezan; o njem: <https://likovnaskupina.weebly.com/koporc-leon.html> (25. 3. 2019). Hišo je dobil leta 1987 kot dediščino in jo obdržal do smrti leta 2003; za njim so jo podedovali njegovi trije otroci (Okrajno sodišče Grosuplje, Zemljiška knjiga, k. o. Višnja Gora, gl. knj. 62–144, vl. št. 89).

²⁵⁵ Leta 1748 sta v popisu hiš obe označeni kot pritlični, Kochova pa tudi kot lesena (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748). Po popisu donosa od hiš sta bili s 5 oziroma 7 goldinarji vendarle nad mestnim povprečjem (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752).

²⁵⁶ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 1, tabelarni pregled ad 9. 4. 1783.

²⁵⁷ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 2. 7. 1739, 24. 6. 1740, 27. 6. 1741; fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783, fol. 339 (7. 6. 1759); fasc. 6, snopič 1, 15. 5. 1761, 16. 1. 1773; fasc. 8, 7. 5. 1767, 28. 11. 1776, 9. 7. 1779; fasc. 5, snopič 1, tabelarni pregled ad 9. 4. 1783.

²⁵⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1705–1752, 17. 10. 1748, 30. 10. 1749, 22. 7. 1750, 1. 10. 1750, 22. 3. 1751, 24. 6. 1751, 27. 5. 1752, 5. 7. 1753, 22. 6. 1754.

v Višnji Gori ugleden in priljubljen človek, pričajo tudi njegova številna botrstva, posebej v petdesetih letih, ko je bil na vrhuncu moči.²⁵⁹

Žena Marija Ana ga je zapustila med letoma 1762 in 1764,²⁶⁰ nato pa se je 15. februarja 1765 vnovič oženil z drugo Ano Marijo, 36-letno hčerko barvarja Gregorja Martinca iz stare, a ne premožne višnjegorske rodbine,²⁶¹ s katero ni imel otrok. Skupaj sta preživela še slabi dve desetletji do Nirenbergerjeve smrti 27. julija 1784. Pokojni je v eni mrliški matici označen kot oženjeni meščan *Anton Niernberger*, iz vzporedno vodene knjige izvemo, da je umrl za jetiko (*Abzehrung*), obe pa navajata starost 72 let. Vdova mu je sledila na oni svet slabo leto pozneje, 16. maja 1785. Umrla naj bi pri 65-ih zaradi starosti (*Alter*), a je bila v resnici deset let mlajša. Kot rečeno, sta oba zakonca ob smrti živela na hišni številki 33.²⁶²

O Nirenbergerjevem slikarskem delu imamo precej podatkov, ki pa še niso vsi preverjeni in ovrednoteni. Od osmih del, ki jih je Steska navedel v *Slovenskem biografskem leksikonu* (1935),²⁶³ bi bilo treba iz slikarjevega opusa izločiti najmanj dve, poznejša odkritja pa so navrgla še druga dela. Kot ugotavlja Blaž Resman (1995), sta portret Leopolda Maksimilijana Raspa ter slika sv. Martina in Štefana v Šmartnem v Tuhinju, sodeč po podpisu, gotovo delo Nirenbergerjevega sina Antona, o katerem bo govor v nadaljevanju in ki se je v drugi polovici šestdesetih let 18. stoletja zadrževal na Gorenjskem, konkretno v Radovljici. Poleg tega po Resmanu vsaj nekatera od Nirenbergerjevih del, raztresenih v dolgem časovnem razponu od 1741 do okoli 1780 od Bele krajine prek Gorenjske do Vipavske doline, v resnici pripadajo drugemu sinu Francu Ksaverju, vendar trditve ne utemeljuje.²⁶⁴ Kot bomo videli, tudi pričujoči prispevek ne prinaša potrditve, da bi katero od očetov pripisanih del dejansko lahko naslikal ta sin. Šerbelj (2011) opozarja na preudarnost, ki bo potrebna pri avtorskem razporejanju slik očeta in obeh sinov, pri tem pa izpostavlja dela, ki jih lahko zanesljivo prisodimo očetu.²⁶⁵

²⁵⁹ Enkrat je kot krstni boter imenovan celo *generosus dominus* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 10. 4. 1757).

²⁶⁰ Kot krstna botra je zadnjič izpričana 7. marca 1762 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 16. 1. 1756, 22. 3. 1762, 7. 3. 1762).

²⁶¹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Franz. – Ana Marija Martinc je bila krščena kot Ana 28. marca 1739 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 28. 3. 1739). Njen oče Gregor je izviral iz stare meščanske rodbine, mati Jera pa je bila od drugod, saj se nista poročila v Višnji Gori (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754). Ana je imela še deset sorojencev in je prišla na svet kot deveti otrok (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 22. 12. 1725, 25. 2. 1728, 19. 9. 1729, 19. 11. 1730, 19. 9. 1732, 3. 11. 1734, 7. 4. 1736, 15. 12. 1737, 10. 6. 1743); za predzadnjega otroka, rojenega leta 1741, izvemo iz mrliške matice (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 2. 4. 1745). Martinčevi so od leta 1663 izpričani kot lastniki hišne posesti, ki jo popis iz leta 1748 označuje kot leseno hišico v Gasi, njen gospodar Gregor pa je v sočasnem popisu označen kot barvar (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Davčni registri 1566–1740; ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748).

²⁶² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, s. p., Staath, 27. 7. 1784, 16. 5. 1785; M 1784–1832, p. 7 in 14. Pri vdovi je v obeh mrliških maticah navedena previsoka starost 65 let.

²⁶³ STESKA 1935 (op. 226), str. 201: »Njegovo ime stoji na baročnem oltarju na Vinjem vrhu pri Semiču in vel. olt. podružnice sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku. Za graščino Čušperg je napravil rodovnik rodovine Winderkher z malimi ilustracijami (1766). Nadaljnja dela so: Portret kamniškega župnika Leop. Maks. Raspa (1767), slika sv. Martina in Štefana (1768) v kaplaniji v Šmartnem v Tuhinju, slika sv. Barbare za vipavsko cerkev (1775), smrt sv. Jožefa za Kočevje (1780), slika sv. Benedikta in še nekega drugega svetnika za Blečji vrh.«

²⁶⁴ Blaž RESMAN, O nekaterih starejših radovljiških likovnih umetnikih, *Radovljiški zbornik 1995* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 185.

²⁶⁵ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

Če sodimo samo po podpisih, je avtorstvo posameznih članov Nirenbergerjeve družine jasno. Franc Anton se je vedno podpisoval z dvojnimi osebnimi imenoma oziroma s kratico F. A., čeprav so ga poznali kot Antona in je tako naslovljen v matičnih knjigah, mestnih sodnih zapisnikih in drugih virih. Sin Anton, ki mu Resman pripisuje dve deli na Kamniškem, je v teh dveh primerih podpisan kot Anton, medtem ko signature z enojnim imenom Franc za zdaj ne poznamo. Ugotavljanje dejanskega avtorstva Nirenbergerjevih mlajših del, nastalih v času, ko bi ga že lahko nadomestila sinova, prepuščam presoji umetnostnih zgodovinarjev. Sodeč po podpisu *Antonius Niernberger* je gotovo Antonovo delo slika *Smrt sv. Jožefa v župnišču v Kočevju* z deloma zabrisano letnico, ki jo s pridržki razlagajo na tri načine: 1760, 1780 in 1790.²⁶⁶ Slika ne bi mogla biti njegova, če bi nastala že leta 1760, saj je imel tedaj komaj sedemnajst let.

Najzgodnejši znani deli Franca Antona Nirenbergerja sta datirani z letnico 1741. Prvo je pozlatitev velikega oltarja sv. Trojice na Vinjem Vrhu pri Semiču,²⁶⁷ drugo pa pozlatitev baročnega oltarja leta 1743 požgane podružnične cerkve sv. Katarine na Plešivici pri Žužemberku (*F. A. Nirenberger me deauravit 13. 9ber A. 1741*).²⁶⁸ V Suhi krajini najdemo slikarja spet leta 1749, ko je obnovil zelo čeden in velik oltar podružnične cerkve sv. Primoža in Felicijana v Ratjah, danes v župniji Hinje (*F. A. Nirenberger me renovavit 1749*).²⁶⁹ Petdeseta leta 18. stoletja v tem pogledu niso dokumentirana. Iz šestdesetih let so potrjeno slika iz galerije na gradu Čušperk, ki prikazuje rodovno deblo plemiške rodbine Widerkher (*Fr. A. Niernberger fecit 1766*),²⁷⁰ ena od dveh s to tematiko,²⁷¹ ter oljni portret Antona Medarda Widerkherja (1764)²⁷² in freska nad vrati čušperške grajske kapele (1766).²⁷³ Tudi v sedemdeseta leta, ko je bilo slikarju že dobrih šestdeset let, so datirana tri Nirenbergerjeva dela. Leta 1773 je Franc Anton pustil sled na Gorenjskem, kjer je sicer deloval sin Anton. Podpisan je namreč na zadnji postaji križevega pota cerkve sv. Andreja v Srednjih Gameljnah, podružnice župnije Šmartno pod Šmarno goro (*F. A. Nirnberger fecit Ao. 1773*).²⁷⁴ Dve leti zatem je naslikal podobo sv. Barbare za župnijsko cerkev v Vipavi (*F. Ant. Nirenberger Pinxit Ao. 1775*)²⁷⁵ in naslednje leto sliko sv. Benedikta za podružnico, posvečeno istemu svetniku, na Blečjem Vrhu v

²⁶⁶ V Steletovih terenskih zapiskih iz leta 1933 najdemo zapis: *Antonius Niernberger pinxit Anno 17(60)?* (UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXIV, 1933, fol. 35; prim. UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Nirenberger F. Anton). Steska, ki je sliko pripisal Francu Antonu, saj Anton tedaj ni bil znan, se je odločil za letnico 1780 (STESKA 1935 (op. 226), str. 201), Blaž Resman in Helena Seražin pa nastanek slike pogojno postavljata v leto 1790 (Blaž RESMAN, Helena SERAŽIN, *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Kočevje*, Ljubljana 2010, str. 133).

²⁶⁷ Marinka DRAŽUMERIČ, Vinji Vrh pri Semiču – Cerkev sv. Trojice, 30 let Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu – 30 let v dobro dediščine, Novo mesto 2013, str. 33.

²⁶⁸ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton; France STELE, Varstvo spomenikov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4/2, 1924, str. 95. O usodi cerkve: HÖFLER 2015 (op. 52), str. 185; <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?ESD=8670&submit.x=0&submit.y=0> (25. 3. 2019).

²⁶⁹ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

²⁷⁰ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger Fr. A. (prvotno pomotoma pod Niederberger). Vpogled v Steletove terenske zapise je razkril, da je šlo za prepisovalsko napako, saj ima Stele pravilno *Niernberger* (UIFS ZRC SAZU, Terenski zapiski Franceta Steleta, XVII, 1922, fol. 10). Po navedeni kartoteki na UIFS je napačen zapis priimka – kot *Nie(d)erberger* – povzel tudi MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 188.

²⁷¹ Obe sliki rodovnih debel sta danes v Mestnem muzeju Ljubljana (ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126).

²⁷² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁷³ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁷⁴ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger Fr. A. (prvotno pomotoma pod Niederberger); UIFS ZRC SAZU Terenski zapiski Franceta Steleta, LV, 1935, fol. 56.

²⁷⁵ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 128. Prim. UIFS, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

8. Franc Anton Nirenberger: Sv. Janez Evangelist s tremi svetniki, 1760–1770, p. c. sv. Ane, Višnja Gora

sosednji župniji Šmarje, danes župnija Polica (*F: ANT: NIERENBERGER PINX. AN 1776*).²⁷⁶

Poleg datiranih del poznamo tudi več nedatiranih in takšnih, ki jih Nirenbergerju pripisujejo z različno stopnjo verjetnosti. Vsa so raztresena na širšem grosupeljskem območju, od Čušperka na zahodu do Šentpavla na vzhodu. Na Blečjem Vrhu sta poleg datirane slike njegovi še dve enako veliki v stranskih oltarjih.²⁷⁷ V cerkvi Marijinega vnebovzeta na Muljavi v šentviški župniji najdemo štiri podobe: dve v stranskih oltarjih in dve na orgelski omari.²⁷⁸ V drugi šentviški podružnici, v cerkvi sv. Pavla v Šentpavlu, je mogoče videti dve njegovi sliki na stenah prezbiterija,²⁷⁹ v višnjevski podružnici sv. Ožbolta v Leskovcu pa sliko za glavnim oltarjem.²⁸⁰ Število Nirenbergerjevih del se razumljivo zgosti na ožjem območju Višnje Gore. Mestni cerkvi sv. Ane je na evangelijskem oltarju zapustil sliko, ki predstavlja štiri svetnike²⁸¹ in je po Ferdinandu Šerbelju nastala v obdobju 1760–1770 (sl. 8).²⁸² V župnijski cerkvi sv. Egidija zunaj mesta sta njegovi zelo verjetno dve freski v atiki stranskih oltarjev in oltarna freska.²⁸³ Stane Mikuž z veliko verjetnostjo pripisuje Nirenbergerju tudi sliko na južni strani ladje cerkvice sv. Martina v Zgornji Dragi,²⁸⁴ za cerkev Žalostne Matere božje v Dednem Dolu pa samo izraža domnevo, da se za preslikavo južnega stranskega oltarja skriva Nirenbergerjeva podoba.²⁸⁵ Domačemu mestu, kjer je preživel skoraj pol stoletja do smrti, se je slikar v sedemdesetih letih 18. stoletja najbrž oddolžil še z božjepotno podobico, ki v spodnjem delu prikazuje veduto Višnje Gore. Gre za vezni člen upodobitev mesta v več kot stoletje in pol trajajočem časovnem razmiku med Valvasorjem in Wagnerjem.²⁸⁶

Kot Nirenbergerjeva opredeljuje Šerbelj še tri dela: sliko Svetega Jožefa z detetom v Hočevju v Dobropolju, oltarno sliko sv. Kozme in Damjana v Florijanovi cerkvi v Ljubljani in preslikano Jezusovo sorodstvo na stranskem oltarju v Valpurgi pri Smedniku.²⁸⁷ Slikar se je v stenskem slikarstvu preizkusil tudi v Marijini kapeli Auerspergovega gradu Čušperk, in sicer z al fresco slikanim oltarjem, ki je po Mikužu prav gotovo Niernbergerjevo delo,²⁸⁸ po Šerbelju pa zanesljivo, tako kot tudi že omenjena freska nad vrati.²⁸⁹ Nasprotno je Mikuž zgolj izrazil možnost, da bi bila njegova tudi dva oljna portreta domnevnih stiških opatov v samostanu Stična,²⁹⁰ tako kot je samo Steletova domneva slikarjevo avtorstvo slike Križanega v južni stranski kapeli župnijske cerkve v Soteski.²⁹¹

²⁷⁶ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 107.

²⁷⁷ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 107.

²⁷⁸ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 429–430.

²⁷⁹ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 436.

²⁸⁰ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 260; UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

²⁸¹ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 231.

²⁸² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 130; Simona KERMAVNAR, Višnja Gora. Podružnična cerkev sv. Ane, v: Mojca Zajc, *Jurčičeva pot*, Ljubljana 2015, str. 25, 27.

²⁸³ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, 220.

²⁸⁴ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 18, 252.

²⁸⁵ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 236.

²⁸⁶ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 205–207, 224 (sl. 182).

²⁸⁷ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁸⁸ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 190.

²⁸⁹ ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 126.

²⁹⁰ MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 288.

²⁹¹ UIFS ZRC SAZU, Kartoteka umetnikov, Niernberger F. Anton.

Glede na dolgo življenjsko dobo je Nirenberger po Ferdinandu Šerbelju arhivsko in po delih vendarle skromno izpričan slikar. Ob nezadostnem poznavanju njegovega slikarstva je težko soditi o Nirenbergovih zmožnostih, dela, ki so zanesljivo njegova, pa kažejo kakovosten nivo, tako da ga lahko prištevamo med boljše slikarje. Njegovo slikarstvo je šlo v korak z umetnostnim razvojem poznega baroka.²⁹²

Franc Anton Nirenberger je poleg tega s svojim dometom zajel bistveno širši prostor kot kateri koli njegov v Višnji Gori delujoči predhodnik. Glavnino naročil je razumljivo dobil iz domačega prostora severozahodne Dolenjske, a najdemo njegove slike vse do Bele krajine, Gorenjske in Vipave, ne nazadnje v Ljubljani. Poleg cerkvenih naročnikov je imel tudi plemiške, iz rodbin Widerkher²⁹³ in Auersperg.²⁹⁴

Kot rečeno, sta postala slikarja tudi njegova sinova Franc Ksaver in Anton. Literatura zamenjuje **Antona** z njegovim starejšim bratom Antonom Gašperjem in tako navaja napačno letnico rojstva 1739.²⁹⁵ Anton Gašper je v resnici umrl že 23. maja 1743,²⁹⁶ poznejši slikar pa se je rodil pol leta po bratovi smrti. Krstili so ga 13. decembra 1743 na ime Anton,²⁹⁷ s katerim se vedno pojavlja tudi kot odrasel. Neustrezno ga je torej imenovati Anton Gašper, ker to ni bil in se seveda tako tudi ni podpisoval.

Za razliko od brata Franca ga pred poroko očitno še niso sprejeli v višnjegorsko meščansko korporacijo.²⁹⁸ Oženil se je mlad, pri dvaindvajsetih, 23. maja 1765, tj. tri mesece po očetovi drugi poroki. Izbranka Neža Vulasic (*Wulasiz*) ni bila domačinka, ampak je prišla v Višnjo Goro šele malo prej. V indeksu poročne matice je navedena kot hči Gregorja, bivajoča v »Fabriki«.²⁹⁹ Šlo je za nogavičarno ljubljanskega trgovca Leopolda Bogataja, ki je začela delovati poleti 1764 in je izšla iz prostih kmečkih pletilcev.³⁰⁰ Zakonca Nirenberger sta se še tisto leto preselila v Radovljico, kjer je bil na novega leta dan 1766 krščen edini znani otrok, hči Neža (*Dni Antonii Nierenberger Pictoris*).³⁰¹ Kako dolgo je Anton z družino ostal v najmanjšem gorenjskem mestu, ostaja za zdaj odprto vprašanje. Z ženo tam vsaj do leta 1772 nista botrovala nobenemu krščencu, v Nirenbergerjevi družini pa dotlej tudi ni zabeležena smrt nobenega družinskega člana.³⁰² Resman, ki je slikarja Antona v Radovljici sploh odkril, navaja kot drugi in doslej zadnji znani podatek o njegovi navzočnosti v tem mestu popis darovalcev za nov veliki zvon. Nabirka je trajala od maja 1769 do avgusta 1771, »Anthon Nürnbergger« pa je zanjo prispeval sliko v vrednosti dveh goldinarjev.³⁰³

²⁹² ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21 in 126.

²⁹³ Anton Medard pl. Widerkher, čigar portret je Nirenberger naslikal leta 1764, je bil v tem času lastnik dvorcev Mala Loka pri Trebnjem in Zaprice pri Kamniku ter Widekherjeve pristave v Ljubljani (SMOLE 1982 (op. 93), str. 701).

²⁹⁴ V rokah grofov Auersperg je bil dvorec Čušperk, kjer je Nirenberger sredi šestdesetih let pustil sledove v grajski kapeli (SMOLE 1982 (op. 93), str. 130).

²⁹⁵ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185; ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21, 126.

²⁹⁶ Po mrliški matični knjigi je 23. maja 1743 preminil štiriinpolletni Anton, sin meščana gospoda Antona Nirenbergerja (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 23. 5. 1743).

²⁹⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p., 13. 12. 1743.

²⁹⁸ V sodnih protokolih se posebna rubrika o novosprejetih meščanih konča z letom 1763, ko je bilo Antonu 20 let (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, s. p., Bürgerliche Auffnahm), odtlej do 22. junija 1766, ko je že zapustil Višnjo Goro, pa v kronološkem delu sodnih protokolov ni novih sprejemov (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, p. 479–523).

²⁹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Ant.

³⁰⁰ Jože ŠORN, *Začetki industrije na Slovenskem*, Maribor 1984, str. 91.

³⁰¹ NŠAL, ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1764–1773, fol. 37v). Eden od dveh krstnih botrov je bil Vaclav Linhart (*Wenceslavo Lienhardt*), oče Antona Tomaža Linharta. Prim. RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

³⁰² NŠAL ŽA Radovljica, Matične knjige, R 1764–1773, M 1744–1768, M 1768–1773.

³⁰³ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

Med obema dogodkoma, rojstvom hčerke (1766) in darovanjem slike (1769–1771), je Anton Nirenberger leta 1767 izdelal portret kamniškega župnika Maksimilijana Leopolda Raspa (podpis: *A: Niernberger P. Ao. 1767*) in naslednje leto sliko sv. Martina in sv. Štefana, ki je bila prav tako evidentirana na Kamniškem, v kaplaniji v Šmartnem v Tuhinju (podpis: *A: N: P. Ao. 1768*).³⁰⁴ Obe deli je Steska uvrstil med dela očeta Franca Antona,³⁰⁵ Resman pa ju je »po podpisu sodeč« pripisal sinu,³⁰⁶ glede na znano prakso upravičeno. Po Resmanu sta kot delo Antona Nirenbergerja slogovno opredeljivi tudi dve oltarni podobi v cerkvi sv. Andreja na Rečici pri Bledu, ki ju okvirno postavlja v čas nastanka kanonskih tabel z letnico 1771.³⁰⁷

Medtem ko je Anton Nirenberger zapustil Višnjo Goro že v 22. letu in ga imamo lahko zato veliko bolj kot za višnjegorskega slikarja za umetnika, ki se je v Višnji Gori rodil, je v rodnem mestu neprimerno dlje deloval njegov sedem let starejši brat **Franc Ksaver**, rojen leta 1736. Ta je leta 1757 pri 21-ih postal višnjegorski meščan³⁰⁸ in bil gotovo namenjen za očetovega naslednika. V Višnji Gori je ostal vsaj še četrto stoletja po poroki 29. marca 1764, ko je peljal pred oltar domačinko in vrstnico, 28-letno Marijo Ban.³⁰⁹ Marija je bila hči Jakoba in Marije (Mice) Ban, rojene Vovk, krščena 14. marca 1736 kot Marija Ana.³¹⁰ Izhajala je iz krojaške družine, iz lesene hišice v višnjegorski Gasi,³¹¹ kar pomeni iz podobnega socialnega okolja kot druga žena Frančevega očeta slikarja Franca Antona.

O Francu Ksaverju vemo samo, da je bil slikar, ničesar pa ni znanega o njegovem delu. Če je kje pustil avtogram, ga bo treba šele odkriti oziroma identificirati. Tako se zdi, da je bil za razliko od očeta in brata podobar veliko manjšega formata ali pa je ostajal pomočnik v očetovi delavnici in senci. Da je opravljal slikarski poklic, vemo samo iz vpisov krstov njegovih treh najmlajših otrok, rojenih v sedemdesetih letih 18. stoletja. Zakoncema se je rodilo sedem otrok, ki so si sledili takole: Franciška Katarina (krščena 4. novembra 1765), Anton (krščen 13. januarja 1767), Marija (krščena 28. januarja 1769), Elizabeta (krščena 27. septembra 1770, umrla 23. oktobra 1770), Marjeta (krščena 17. junija 1772), Katarina (krščena 23. novembra 1774) in Marijana (krščena 3. maja 1778, umrla 30. decembra 1779). Za botre sta starša naprosila someščane iz rodbin Šparovec, Bregar, Nikler,

³⁰⁴ France STELE, *Politični okraj Kamnik. Topografski opis*, Ljubljana 1928, str. 111, 225.

³⁰⁵ STESKA 1935 (op. 226), str. 201.

³⁰⁶ RESMAN 1995 (op. 264), str. 185.

³⁰⁷ Blaž RESMAN, Kranjski baročni kipar Valentin Vrbnik, *Acta historiae artis Slovenica*, 1, 1996, str. 95–96; prim. ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 21. – Pozneje (2006) govori Resman zgolj o Nirenbergerjevih slikah brez osebnega imena slikarja, pri čemer je v kazalu pomotoma navedeno ime očeta Franca Antona Nirenbergerja, in ne Antona (Blaž RESMAN, *Kiparstvo poznega baroka na Gorenjskem*, Ljubljana 2006, str. 182, 222). Informacijo o pomoti je potrdil Blaž Resman 16. 1. 2019.

³⁰⁸ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 2, sodni protokoli 1752–1783, s. p., Bürgerliche Auffnahm.

³⁰⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829, Nürenberger Franz.

³¹⁰ Marija Ana je bila četrta od osmih otrok Jakoba in Marije (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1718–1733, s. p., 19. 2. 1730, 16. 1. 1732; R 1734–1753, s. p., 8. 4. 1734, 14. 3. 1736, 8. 2. 1738, 13. 2. 1740, 20. 1. 1743). Krst enega sina je bil v krstni matici zapisan na danes iztrganem listu med 27. majem in 26. julijem 1741. Po mrliški matici je umrl 22. januarja 1742, star 7 mesecev (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1713–1748, s. p., 22. 1. 1742). Oba starša sta izšla iz mesta. Ko sta se 17. aprila 1729 poročila, je Jakob označen kot sin Matije Bana, nevesta pa kot Špelica (!), hči Matije Vovka (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 17. 4. 1729).

³¹¹ Oče Jakob je kot krojač naveden v mlajšem od dveh popisov hiš iz leta 1748. Njegova lesena, napol podrta hišica v Gasi je po prvem popisu obsegala sobico in kuhinjo, po drugem pa samo sobico (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 6, snopič 4, fasija, 22. 3. 1748; ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748). Po višini hišnega donosa 2 goldinarja ni leta 1752 dosegala niti polovice mestnega povprečja (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 8, 26. 5. 1752).

Martinc in Stoiber ter mitničarja Jožefa Kastelica z ženo in direktorja (lastnika) nogavičarne Jakoba Bartolottija.³¹² Pomenljivo je, da zakonca Franc in Ana Marija zaradi revščine ali drugih razlogov nista bila človeka, ki bi ju someščani vabili za krstna botra. Povsem drugače torej kakor prej Frančeve starše in sestro Marijano, omoženo z Bavarcem Oberbeckom, katerih imena najdemo med botri zelo pogosto.³¹³ Franc Ksaver Nirenberger je bil sicer leta 1766 sprejet v zunanji mestni svet, leta 1782 pa s sprostivijo mesta umrlega svetnika v notranji svet.³¹⁴

Prvi trije Nirenbergerjevi otroci so nemara pomrli, še preden se leta 1770 spet začnajo mrliške matice, hči Marjeta – Meta je izpričana še kot odrasla nezakonska mati dveh sinov,³¹⁵ za najmlajšima dvema pa se izgubijo vse sledi. Po vsem sodeč se je Nirenbergerjevo družinsko gnezdo, ki ni imelo pravega doma, razselilo. V višnjegorskih matičnih knjigah namreč ne zasledimo nikogar razen omenjene hčerke.

Zakoncema Francu in Mariji v gmotnem pogledu očitno ni bilo postlano z rožicami. Potem ko je Frančev oče Franc Anton prodal družinsko hišo in kupil dve sosednji hišici, za mlado družino tam ni bilo prostora. Ne vemo, kje je prebivala prva leta, od hišnega oštevilčenja leta 1770 dalje pa jo srečujemo na različnih naslovih, kjer so Nirenbergerjevi živeli kot najemniki – gostači.³¹⁶

Nirenberger mlajši, ki ga torej ne najdemo med hišnimi gospodarji in tudi ne na nobeni funkciji v mestni upravi, daje vtis, da je bil pravo nasprotje svojega očeta, priznanega slikarja in mestnega funkcionarja. Morda odnosi med sinom in očetom niso bili zgledni, na kar kaže dejstvo, da je obe Nirenbergerjevi hiši prevzel zet Oberbeck. Franc Nirenberger je v Višnji Gori zadnjič izpričan ob smrti žene Ane Marije, ki je preminila 30. januarja 1790 za jetiko, stara 54 let, po mrliški matici 50. Tedaj je živela na hišni številki 31 in je v eni od dveh mrliških matičnih knjig označena kot žena meščana Franca Nirenbergerja.³¹⁷ Mož je tedaj skoraj gotovo živel z njo, saj ga dve leti prej srečamo kot enega od štirih članov notranjega mestnega sveta.³¹⁸ Toda tako kot prej tudi poslej nikoli ni botroval in ni vpisan v mrliško matično knjigo.³¹⁹ Njegovo ime prav tako pogrešamo v registrih davčne narave in jožefinskem katastru.³²⁰ V mestu je vsaj do leta 1809 ostala le njegova neomožena hči Marjeta – Meta, mati dveh nezakonskih otrok in gostačka brez lastnega doma.³²¹

³¹² NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p., 4. 11. 1765, 13. 1. 1767, 28. 1. 1769, 27. 9. 1770; R 1770–1787, p. 16, 19 in 22; M 1770–1791, Staath, 23. 10. 1770, 30. 12. 1779.

³¹³ O sestrih botrstvih: NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1770–1787, p. 28, 29, 30.

³¹⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 3, sodni protokoli 1752–1783, p. 524 in 740. V sodnih protokolih je kot sodni prisednik vedno naveden samo s prvim imenom Franc (npr. p. 532, 591, 740).

³¹⁵ Sina Mihaela, krščenega 20. septembra 1795, je rodila na hišni št. 35, Karla, krščenega 28. septembra 1805, pa na št. 10 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, p. 69 in s. p.). Ob krstu drugega otroka je navedena kot *Metha Nirenberger*. Mlajši sin Karel je umrl 23. januarja 1809 na št. 36 (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1784–1832, s. p.).

³¹⁶ Ob smrti hčerke Elizabete jeseni 1770 je družina živela v hiši št. 10, ob krstu Marjete sredi leta 1772 na hišni št. 13, ko se je leta 1774 rodila Katarina, na št. 21, ob rojstvu Marijane leta 1778 na št. 15, ob smrti iste hčerke poldrugo leto pozneje pa v hiši št. 20.

³¹⁷ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1770–1791, Staath, 30. 1. 1790; M 1784–1832, p. 44.

³¹⁸ ÖStA, HHStA, Fürstlich Auerspergsches Familienarchiv, A–X–30, Weichselberg, Konv. 3, 19. 2. 1788.

³¹⁹ NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, M 1784–1832.

³²⁰ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 5, snopič 2, davčni registri 1752–1791, register vojnega davka 1789, davčni register 1791, fasc. 6, snopič 4, konsignacija, 14. 10. 1788. – ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospostvo Višnja Gora, občina Višnja Gora–mesto, Anzeige, s. d.

³²¹ Gl. op. 315.

Končna usoda Franca Nirenbergerja tako ni znana. Dočakal je ženino smrt leta 1790, ko mu je bilo 54 let, nato pa ga je življenjska pot vodila drugam. Sodeč po tem, kar vemo o njem in hčerki, je bila družina zadnjega višnjegorskega slikarja Nirenbergerja le blede senca nekdanje veljave in ugleda, ki ju je užival oče Franc Anton. Z njegovo izselitvijo iz mesta, verjetno že konec 18. stoletja po ženini smrti, je v Višnji Gori za dolgo ugasnila tudi slikarska dejavnost, ki smo ji lahko kontinuirano sledili skoraj poldrugo stoletje od pojavitve Francesca Faenzija leta 1644.

Na koncu se dotaknimo še vprašanja, v kolikšni meri se je **med naročnike** del obravnavanih slikarjev uvrščalo tudi **mesto Višnja Gora**. Zelo verjetno je financiralo sliko Franca Antona Nirenbergerja v mestni cerkvi sv. Ane, ki predstavlja štiri svetnike, cehovske zavetnike (po Šerbelju iz let 1760–1770).³²² Ker je k mestu spadala tudi Marijina cerkev v Starem trgu, predhodniku mestne naselbine, je nesporna finančna udeležba mesta pri Menhardovem delu na glavnem oltarju (1670)³²³ in verjetno tudi pri pobliže neznanem delu Franca Faenzija (1685). Sicer pa je mesto kot naročnik v virih izpričano zgolj bežno. Glede na dobro ohranjenost mestnega arhiva je bera podatkov o tem skromna. V sodniških in komorniških računih naletimo na vrsto raznih stavbnih popravil, samo enkrat pa je izrecno omenjeno slikarsko delo, in še to povsem obrtniško. Mestni sodnik je leta 1672 plačal neimenovanemu slikarskemu pomočniku 11 krajcarjev in pol, da je poslikal mitninsko pušico (*für Malerarbeith an dem Mauth Pixen dem Maller Gesellen*).³²⁴ Višnjegorskim slikarjem mesto kot takšno spričo svoje majhnosti ni moglo privoščiti večjega zaslužka. Niti v zvezi z mestno cerkvijo sv. Ane ne najdemo v računih in sodnih protokolih nobenih slikarskih, kiparskih, pozlataarskih in podobnih opravil. Koliko so imeli domači mojstri in pomočniki zasebnih naročil someščanov, pa ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti. Nemara so si nekateri slikarji služili kruh tudi z navadnim pleskanjem.³²⁵

³²² MIKUŽ 1978 (op. 12), str. 231; ŠERBELJ 2011 (op. 228), str. 130. – Morda je Nirenberger v likih svetnikov upodobil štiri višnjegorske sodobnike.

³²³ Gl. op. 118.

³²⁴ ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, fasc. 4, Mestni računi, sodniški račun 1672/73, s. p., 15.–19. 12. 1672.

³²⁵ Članek je nastal v okviru projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6-9439), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners

Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger

Summary

The small town of Višnja Gora (Weixelburg), located approximately 30 kilometres away from Ljubljana, had an extremely favourable location next to the thoroughfare connecting the northwest of Carniola to the southeast and Croatia. It was one of the youngest towns in the area of Slovenia, founded only in 1478, as well as one of the smallest, since fewer than 60 houses stood there in the 17th and 18th centuries. Nevertheless, it had a distinct artisan image all along with a wide range of various crafts.

This paper analyses nine painters, attested in the town from 1644 to 1790. With the exception of two, all of the others were related, even though in only two cases were there two generations; a father and son in the Faenzi family in the 17th century, and a father and two sons in the Nirenberger family in the 18th century. Other family ties were created by marriage and two weddings to the painters' widows. In the case of the first painter from Višnja Gora, Bergamo-born Francesco Faenzi (died 1677–78), attested in Višnja Gora for 33 years (1644–1677), we can talk of an almost century-long continuity of his workshop. His son Franz Faenzi (1660–1693) was followed by his widow's second husband Peter Straspurger (ca. 1669–1739), who worked in the town for almost half a century. The workshop of Jakob Killer (ca. 1648–1728), the second husband of Francesco Faenzi's widow, also came, indirectly, from Faenzi's workshop. Beside the Faenzis, the 17th century was marked by painter Johann Jakob Menhard (died 1684), who came from Kranj and whose workshop ceased to exist after his death. However, he raised at least one local, Anton Šenovc (1651–after 1674), who left Višnja Gora early or died young. In the 18th century, Franc Anton Nirenberger (ca. 1712–1784), who immigrated from an unknown location, worked in the town for almost half a century. His oeuvre is by far the best documented. His sons were also painters; Anton (1743–after 1771) left Višnja Gora very early on, while Franz Xaver (1736–not before 1790) stayed much longer and remained completely in his father's shadow. The lesser known painter from Ljubljana, Karl Gentilli (1647–1700), and the completely unknown sculptor Bartholomäus Kaple (died not before 1730) were also documented in Višnja Gora for a short period of time.

The painters working in the small town of Višnja Gora were not high quality artists of their time, not even within Carniolan regional standards. The works of four of them—Franz Faenzi, Jakob Killer, Karl Gentilli and Franz Xaver Nirenberger—are not preserved or have not been identified; we only know that Faenzi did some work in one of the succursal churches in Višnja Gora. The work of Francesco Faenzi, the oldest among them, is known only through written sources, while two gilded altars by Johann Jakob Menhard are preserved, with one of them representing carefully planned Baroque artwork, and several works are also known by Anton Nirenberger who worked in Upper Carniola. All these painters were surpassed in quantity and quality by Franz Anton Nirenberger. His paintings and the gildings of altars can be found in a wide geographical area in all three parts of Carniola (Upper, Lower and Inner Carniola) and in Ljubljana, the capital of the province. He can be considered one of the better painters whose paintings followed the artistic development of the late Baroque. Besides Nirenberger, Francesco Faenzi also worked in the wider area of western Lower Carniola and Ljubljana. Except from some portrait images of Franz

Anton's father and Anton Nirenberger's son, all documented works by Višnja Gora's painters belong among religious art.

The paper analyses the painters' financial situation and their integration in their social environment. For example, three of them, local Faenzi Jnr. and two immigrants, Menhard and F. A. Nirenberger, were elected town judges, while the last two also worked as town scribes for a long time. The quarrelsome immigrant Jakob Killer apparently lost his townsman status, while local Franz Xaver Nirenberger was not even able to afford his own house and it seems he remained an anonymous sculptor or an assistant in his father's workshop.

✓ 115. Župni ured, sv.Lovrec 2 zvona	Nisu restituissna
✓ 116. Župni ured, sv. Anton, Slov. Gorice Razne slovenačke knjige	Nisu restituissne
✓ 117. Srez Gornji Grad Sreska arhiva	Nije restituissana
✓ 118. Župni ured, Ovsiše 3 crkvena ruha	Nije restituissano
✓ 119. Franciskanski samostan, Nazarje Razne teološke knjige	Restituissan jedan deo
✓ 120. Župni ured sv. Jakob, Pameče 4 zvona	Nisu restituissana
✓ 121. Župni ured, Vransko 5 zvona	Nisu restituissana
✓ 122. Župni ured, Naklo razne crkvene stvari	Nisu restituissane
✓ 123. Zamak Otočec, Novo Mesto Kulturno istoriski inventar	Nep priznaju pravo restitucije
✓ 124. Župni ured sv. Lovrenc, Slov. Gorice Slovenačke beletristicke knjige	Nisu restituissane
✓ 125. Župni ured, Teharje Povelja cara Franje	Restituissano 1949
✓ 126. Župni ured, Komenda Razne knjige	Nisu restituissane
✓ 127. Župni ured, Mozirje 7 zvona	Nisu restituissana
✓ 128. Župni ured, Kranj Razne crkvene stvari	~~Razne crkvene stvari~~ Nisu restituissane
✓ 129. Župni ured, Bizeljsko 3 zvona	Nisu restituissana
✓ 130. Župni ured, Majšperk 2 kaleža i dr.	Nisu restituissani
✓ 131. Dvógodišnja trgovačka škola, Celje 2907 knjiga	Nisu restituissane
✓ 132. Župni ured, sv. Jan 3 zvona	Nisu restituissana
✓ 133. Zamak Bogenšperk Celokupni inventar zamka	Isto kao br.22
✓ 134. Župni ured, Reče 200 knjiga i 20 zbirki leptira	Nisu restituissani
✓ 135. Župni ured, sv. Jurij kod Celja 5 zvona	Nisu restituissana

APPARATUS

IZVLEČKI IN KLJUČNE BESEDE

ABSTRACTS AND KEYWORDS

Boris Golec

Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje.

Frančišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava devet slikarjev, izpričanih v kranjskem mestecu Višnja Gora od leta 1644 do leta 1790. Razen dveh so bili med seboj vsi sorodstveno povezani, čeprav je šlo le v dveh primerih za zaporedni generaciji, pri družini Faenzi iz 17. stoletja za očeta in sina, pri družini Nirenberger iz 18. stoletja pa za očeta in dva sinova. Druge sorodstvene vezi so se spletle s svaštvom in porokama z vdovama slikarjev.

V Višnji Gori delujoči slikarji niti v kranjskem regionalnem merilu niso bili prvovrstni umetniki svojega časa. Dela štirih niso ohranjena oziroma niso identificirana kot njihova. Delo najstarejšega, Francesca Faenzija, poznamo samo iz pisnih virov; ohranjena sta dva pozlačena oltarja Janeza Jakoba Menharda in več del Antona Nirenbergerja, ki je deloval na Gorenjskem, vse obravnavane slikarje pa po kvantiteti in kvaliteti presega Franc Anton Nirenberger, čigar slike in pozlavitve oltarjev najdemo v širokem geografskem prostoru dežele Kranjske. Prištevati ga je mogoče med boljše slikarje, katerih slikarstvo je šlo v korak z umetnostnim razvojem poznega baroka. Prispevek obravnava tudi gmotne razmere slikarjev in njihovo vključenost v družbeno okolje.

Ključne besede: slikarji, socialno okolje, naročniki, Višnja Gora, rodbina Faenzi, Johann Jakob Menhard, Jakob Killer, Peter Straspurger, rodbina Nirenberger

Boris Golec

17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners.

Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger

1.01 Original scientific article

The paper analyses nine painters attested in Višnja Gora from 1644 to 1790. With the exception of two, all of the others were related, even though in only two cases were there two generations; a father and son in the Faenzi family in the 17th century, and a father and two sons in the Nirenberger family in the 18th century. Other family ties were created by marriage and two weddings to the painters' widows.

The painters working in Višnja Gora were not high-quality artists of their time, not even within Carniolan regional standards. The works of four of them are not preserved or have not been identified. The work of the oldest among them, Francesco Faenzi, is known only through written sources, while two gilded altars by Johann Jakob Menhard are preserved, and several works are also known by Anton Nirenberger who worked in Upper Carniola. All these painters were surpassed in quantity and quality by Franz Anton Nirenberger, whose paintings and the gildings of altars can be found in a wide geographical area of Carniola. He can be considered one of the better painters whose paintings followed the artistic development of the late Baroque. The paper also analyses the painters' financial situation and their integration in their social environment.

Keywords: painters, social context, art patronage, Višnja Gora, Faenzi family, Johann Jakob Menhard, Jakob Killer, Peter Straspurger, Nirenberger family

Renata Komić Marn

»Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.«

Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti

1.01 Izvirni znanstveni članek

V letih 1930 in 1931 je v gradu Murska Sobota na skrajnem vzhodu Dravske banovine v Kraljevini Jugoslaviji potekala javna dražba. Razprodajali so premočno premoženje madžarskega državljana in veleposestnika grofa Ladislava Szapáryja, lastnika murskosoboškega gradu. Analiza dražbenega/prodajnega zapisnika, cenilnega kataloga in drugega z razprodajo povezanega gradiva prinaša dragocene podatke o grofovi zbirki in osvetljuje poti, po katerih so umetnine zapustile grad v Murski Soboti. Poleg tega postavlja izhodišča za ugotavljanje njihove poznejše usode in pogosto tudi sedanjega hranišča. Tako je bilo mogoče sestaviti popoln seznam predmetov iz Szapáryjevega gradu, ki jih je na dražbi leta 1930 nakupil Josip Mal, ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani, in jih natančneje predstaviti. Čeprav se je Mal precej preneglil pri kupovanju in negospodarno porabil sredstva, ki jih je imel na razpolago, pa je bil izbor predmetov premišljen, daljnosežen in utemeljen, saj gre večinoma za izjemne umetnine, ki si zaslužijo več pozornosti, kot so je bile deležne doslej.

Ključne besede: Ladislav Szapáry (1864–1939), Josip Mal (1884–1978), dražbe, grad Murska Sobota, Narodni muzej Slovenije, starinsko pohištvo

Katarina Šmid

Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega?

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava osrednji prizor Orfeja med živalmi na Orfejevem spomeniku na Ptuj (rimska Petoviona) in njegovo ujemanje s sliko, ki jo opisuje Filostrat Mlajši v svojem delu *Eikóveç* in ki naj bi visela v neki zasebni galeriji v Neapolisu. Filostratova ekfrazа naj bi se ikonografsko ujemala z relativno redko zastopano skupino II b iz motivne klasifikacije Henrija Sterna, Orfej pa naj bi sodil v t. i. frigijski tip. Po Sternu je osnovni zgled za to skupino tabelna slika, ki jo opisuje Filostrat Mlajši, ali pa morebiti neka starejša slika, ki je vplivala nanjo. Kot najboljše primerjave so bili izpostavljeni mozaiki iz Blanzý-lès-Fismesa, neznane najdišča v severni Siriji

Renata Komić Marn

«If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums.»

The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota

1.01 Original scientific article

In 1930 and 1931, a public auction was held at the Murska Sobota Castle in the far east of the Drava Banate in the Kingdom of Yugoslavia. The movable property of the Hungarian citizen and landowner Count Ladislav Szapáry, the owner of the Murska Sobota Castle, was being sold off. The analysis of the sales records, auction catalogue and other materials connected to the auction, brings about valuable information about the Count's collection and illuminates the way through which the artworks left the castle in Murska Sobota. It also presents the starting point for finding out the items' subsequent fate and, oftentimes, their present location. It was thus possible to compile a complete list of the objects from Szapáry's castle, which Josip Mal, the director of the National Museum in Ljubljana, purchased at the auction in 1930, and present them in detail. Even though Mal acted rather hastily when buying the items and spent the means that were at his disposal, his selection of objects was deliberate, far-reaching and valid, since it primarily consists of exceptional works of art that deserve greater attention than they have received so far.

Keywords: Ladislav Szapáry (1864–1939), Josip Mal (1884–1978), auctions, Murska Sobota Castle, National Museum of Slovenia, antique furniture

Katarina Šmid

Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?

1.01 Original scientific article

The article discusses the central motif of Orpheus among the animals on the Orpheus monument in Ptuj (Roman Petovio) and its analogies with the imago that supposedly hung in a private gallery in Neapolis and was precisely described by Philostratus the Younger in his *Eikóveç*. Philostratus' ekphrasis should (regarding the classification of the motif by Henri Stern) match the relatively rarely represented group II b and Orpheus should belong to the type of the so-called Phrygian Orpheus. According to Stern, an archetype for the whole group would be the panel painting, described by Philostratus the Younger or perhaps the more ancient one that influenced his ekphrasis.

in Shahbe. Tudi nekatere živali, ki so upodobljene na Orfejevem spomeniku (lev, merjasec, volk, ovca, ptice), in drugi detajli (drevesne veje, ki se bočijo nad prizorom in na katerih sedijo ptice) so pri Filostratu izrecno omenjeni, glasbenikova drža pa se v vseh podrobnostih ujema tako s skoraj vsemi primerki iz skupine II b kot tudi s Filostratovo ekfrazo.

Ključne besede: Orfej, Orfejev spomenik, Orfej med živalmi, Filostrat Mlajši, Petoviona, ekfrazo, Imagines, Eikóves

Barbara Vodopivec

Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek obravnava restitucijo predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945. Ugotovitve predstavljajo podlago za nadaljnje umetnostnozgodovinske raziskave provenience. Prispevek izhaja iz kritične analize arhivskega gradiva, ki v tem kontekstu še ni bilo interpretirano in ki ga hranijo Arhiv Jugoslavije, Arhiv Republike Slovenije in Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino Ministrstva Republike Slovenije za kulturo. V ospredje postavlja osvetlitev okoliščin, v katerih je potekala restitucija, rekonstrukcijo ključnih akterjev in ustanov ter oceno stopnje realizacije zahtevkov za vračilo predmetov kulturne dediščine, ki jih je proti Avstriji vložila Jugoslavija oziroma Slovenija. Pri tem izpostavlja vzroke za stanje in tako pogloblja razumevanje procesa restitucije. Odgovore vpenja v širši kontekst rekonstrukcije povojne Evrope, od vloge zaveznikov in političnega, zakonodajnega ter diplomatskega oblikovanja nove države Jugoslavije do soočenja Evrope z vojno škodo in s tem povezanega vzpostavljanja novih identitet ter doktrine varstva kulturne dediščine. Zaradi velikega obsega arhivskega gradiva se prispevek osredotoča na analizo dokumentov jugoslovanske strani.

Ključne besede: restitucija umetnin, provenienca, transfer predmetov kulturne dediščine, Ivan Kreft, restitucijska pogajanja, restitucijska delegacija, Jugoslavija, Zdenka Munk, Franjo Baš, Pavle Blaznik

The best comparisons so far were pointed out to be the mosaics from Blanzzy-lès-Fismes, from the unknown site in northern Syria, and Shahba. Interestingly, some of the animals (lion, boar, wolf, sheep, birds) and other details (branches with the sitting birds above the scene), especially mentioned in Philostratus' description, are also present in the Orpheus stele in Poetovio. Nevertheless, his posture also corresponds completely to almost all of the representatives of group II b, as well as to the Philostratus' ekphrasis.

Keywords: Orpheus, Orpheus Monument, Orpheus among the animals, Philostratus the Younger, Poetovio, ekphrasis, Imagines, Eikóves

Barbara Vodopivec

Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945

1.01 Original scientific article

The paper discusses the restitution of objects of cultural heritage from Austria to Yugoslavia after 1945. The findings present a basis for further art historical research of provenance. The paper is based on a critical analysis of archival sources kept in the Archives of Yugoslavia, the Archives of the Republic of Slovenia and the Heritage Information and Documentation Centre (INDOK Centre) of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, which have not yet been interpreted in this context. The paper focuses on the circumstances in which the restitution was carried out, crucial protagonists and institutions, and offers the quantitative analyses of the realization of restitution claims for objects of cultural heritage that were filed by Yugoslavia or Slovenia against Austria. The paper attempts to pinpoint the reasons for such a state and, thus, deepens our understanding of the restitution process. The answers are incorporated into the wider context of the reconstruction of post-war Europe, from the role of the allies, the political, legislative and diplomatic formation of the new state of Yugoslavia, to Europe facing war damage and the establishment of new identities as well as the doctrine of the protection of cultural heritage connected to the latter. Due to the abundance of surviving archival sources, the paper focuses on the analysis of the Yugoslav documents.

Keywords: restitution of artworks, provenance, transfer of cultural heritage objects, Ivan Kreft, restitution negotiations, restitution delegation, Yugoslavia, Zdenka Munk, Franjo Baš, Pavle Blaznik

Jure Volčjak

Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa.

1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakonati

1.02 Pregledni znanstveni članek

V obsežnejšem članku, ki bo razdeljen na tri dele, bodo predstavljene cerkve goriške nadškofije na Kranjskem, ki so omenjene v vizitacijskih zapisnikih prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1752–1774). V prvem delu prikazujemo cerkve arhidiakonata kartuzije Bistre, gorenjskega arhidiakonata in arhidiakonata nemškega viteškega reda v Beli krajini. Na začetku članka so prikazani patrociniji oziroma titulature oltarjev na osnovi liturgične hierarhije, sledi predstavitev posameznih cerkva po začrtani strukturi.

Ključne besede: cerkve, goriška nadškofija, 18. stoletje, Karel Michael grof Attems, Bela krajina, Kranjska, bistrski arhidiakonati, gorenjski arhidiakonati, metliški arhidiakonati

Jure Vuga

Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju

1.01 Izvirni znanstveni članek

Na dveh ohranjenih lesenih tablah t. i. Kranjskega oltarja, krilnega oltarja župnijske cerkve sv. Kancijana v Kranju (Belvedere, Dunaj), sta upodobljena beg in mučeništvo svetnikov Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, ki so pobegnili iz Rima in zavrnili čaščenje Jupitrovega kipa. Rumeno obarvan kovinski kipec malika na prizoru njihovega mučeništva je umetnik upodobil na zobatem kolesu, ki ob vrtenju povzroča zvončkljanje kraguljčkov na štirih navpičnih oseh ob robovih kapitela. Slikarjev namen je bil poudariti poznavanje legendarnih zgodb o gibljivih skulpturah, ki zvonijo z zvonci, kot so *Salvatio Romae* (opisani v vodnikih za romarje, znanih kot *Mirabilia Urbis*). Z mehničnimi čudesi, ki so se razširila po Evropi v 15. in zgodnjem 16. stoletju, so najpogosteje opremili mestne ure in orgle. Mojster Kranjskega oltarja je zelo verjetno nekaj časa bival v Nürnbergu, kjer je na lastne oči videl še danes ohranjene gibljive figure, ki so del urnega mehanizma na pročelju tamkajšnje Marijine cerkve.

Jure Volčjak

The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop Karl Michael von Attems.

Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika

1.02 Review article

The churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola, mentioned in the visitation records of the first archbishop of Gorizia, Karl Michael von Attems (1752–1774), will be presented in an extensive article, which will be divided into three parts. The churches that stood in the archdeaconry of the Bistra Carthusian monastery, the archdeaconry of Upper Carniola, and the archdeaconry of the German Teutonic Order in Bela krajina will be presented in Part 1. The patrocina or the titulature of the altars are presented at the beginning of the article based on liturgical hierarchy, followed by introductions of individual churches according to the outlined structure.

Keywords: churches, Archdiocese of Gorizia, 18th century, Karl Michael von Attems, Bela krajina, Carniola, archdeaconry of Bistra, archdeaconry of Upper Carniola (Gorenjska), archdeaconry of Metlika

Jure Vuga

A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece

1.01 Original scientific article

Around 1500, the Master of the Krainburg Altarpiece produced two wooden panels, parts of a lavish Gothic altarpiece for the parish church of Saint Cantianus in Kranj (Germ. Krainburg), which are now kept in the Belvedere in Vienna. According to legend, the saints Cantius, Cantianus, Cantianilla and Protus escaping from Rome refused to worship a statue of Jupiter. In the scene of their martyrdom, the artist depicted a metal-like statuette on a cogwheel mechanism, which can be made to rotate, causing the ringing of the bells on the vertical levers along the four sides of the pedestal. The intention of the painter was to emphasize his acquaintance with legendary stories about moving statues with ringing bells, like the *Salvatio Romae* (described in guides for pilgrims known as *Mirabilia Urbis*). Mechanical figures spread around Europe in the 15th and early 16th century and were mostly part of municipal or church clocks and organs. The master of the Krainburg altarpiece had most probably lived in Nuremberg for some time and had seen moving figures as part of the clock mechanism on the façade of the Our Lady cathedral.

Ključne besede: poznogotsko slikarstvo, severna renesansa, mehanična čudesa, avtomati, tehnična zgodovina, Mojster Kranjskega oltarja, gotski malik, avtoportret, *Salvatio Romae*

Keywords: late Gothic painting, northern Renaissance, mechanical marvels, technical automata, history of technology, Master of the Krainburg Altarpiece, Gothic idol, self-portrait, *Salvatio Romae*

SODELAVCI CONTRIBUTORS

Izr. prof. dr. Boris Golec
ZRC SAZU,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
boris.golec@zrc-sazu.si

Dr. Renata Komić Marn
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
renata.komic@zrc-sazu.si

Doc. dr. Katarina Šmid
Univerza na Primorskem,
Fakulteta za humanistične študije
Titov trg 5
SI-6000 Koper
katarina.smid@fhs.upr.si

Dr. Barbara Vodopivec
ZRC SAZU,
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
barbara.vodopivec@zrc-sazu.si

Dr. Jure Volčjak
Arhiv Republike Slovenije
Zvezdarska 1
SI-1002 Ljubljana
jure.volcjak@gov.si

Dr. Jure Vuga
Kvedrova 16
SI-6000 Koper
jurevug@yahoo.com

VIRI ILUSTRACIJ

PHOTOGRAPHIC CREDITS

Boris Golec

- 1: J. W. Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, Wagensperg 1679.
- 2: © Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (foto: Boris Golec).
- 3, 6: © Nadškofijski arhiv Ljubljana (foto: Boris Golec).
- 4, 5, 7: Boris Golec.
- 8: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

Renata Komić Marn

- 1, 8, 10–11, 13–16, 21: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (foto: Tomaž Lauko).
- 2, 9, 17–19, 23: © Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, fotodokumentacija OZUU NMS.
- 3, 5–6, 12, 22: © INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana (foto: France Stele).
- 4, 7: © Fortepan / Budapest Főváros Levéltára (Mestni arhiv Budimpešta).
- 20: *Vasárnapi Újság*, 55/2, 12. 1. 1908.
- 24: © Narodna galerija, Ljubljana (foto: Bojan Salaj).

Katarina Šmid

- 1: © Musée d'art et d'archéologie de Laon, Laon (foto: Gilles Mermet).
- 2: Laurence Vieillefon, *La figure d'Orphée dans l'antiquité tardive*, Paris 2003.
- 3: Wikimedia Commons.
- 4: © Museum August Kestner, Hanover (foto: Christian Tepper).
- 5–6: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).
- 7–8: © Steiermärkisches Landesarchiv, Graz.
- 9: Franci Lazarini.
- 10: © ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, fototeka.

Barbara Vodopivec

- 1: © Arhiv Jugoslavije, Beograd (foto: Barbara Vodopivec).
- 2: © Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (foto: Barbara Vodopivec).
- 3–4: © INDOK center, Direktorat za kulturno dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana.

Jure Vuga

- 1–3: © Österreichische Galerie Belvedere, Dunaj.
- 4: © Fondazione Federico Zeri, Bologna.
- 5: © ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (foto: Andrej Furlan).
- 6: © Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, fototeka Oddelka za umetnostno zgodovino.
- 7, 8: © Narodna in Univerzitetna knjižnica, Ljubljana (foto: Jure Vuga).
- 9, 10: © Bibliothèque Nationale, Pariz.

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega dovoljenja lastnika avtorskih pravic (copyright).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the copyright owner.

Za avtorske pravice reprodukcij odgovarjajo avtorji objavljenih prispevkov.

The copyrights for reproductions are the responsibility of the authors of published papers.

Vsebina • Contents

- Katarina Šmid, Orfej med živalmi na ptujskem Orfejevem spomeniku – upodobitev ekfrazе Filostrata Mlajšega? • Orpheus among the Animals on the Orpheus Monument in Ptuj: An Echo of the Ekphrasis by Philostratus the Younger?
- Jure Vuga, Podoba samogibljive skulpture malika, mehničnega čudesa ali »avtomata« na Kranjskem oltarju • A Depiction of a Self-moving Sculpture of an Idol, a Mechanical Marvel or Automaton in the Krainburg Altarpiece
- Boris Golec, Višnjegorski slikarji 17. in 18. stoletja, njihovo socialno in naročniško okolje. Francišek Karel (Francesco) Faenzi, Franc Faenzi, Janez Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karel Ludvik Gentilli, Peter Straspurger, Franc Anton Nirenberger, Franc Ksaver Nirenberger, Anton Nirenberger • 17th and 18th Century Painters from Višnja Gora, their Social Environment and Commissioners. Franz Karl (Francesco) Faenzi, Franz Faenzi, Johann Jakob Menhard (Mönhardt), Jakob Killer, Karl Ludwig Gentilli, Peter Straspurger, Franz Anton Nirenberger, Franz Xaver Nirenberger, Anton Nirenberger
- Renata Komić Marn, »Če bo hotel muzej pridobiti kaj boljših stvari, bo moral za nakup tvegati večje vsote.« Nakupi za Narodni muzej na dražbi Szapáryjeve zbirke v Murski Soboti • "If the museum wishes to obtain better things, it will have to risk higher sums." The Acquisitions for the National Museum at the Auction of the Szapáry Collection in Murska Sobota
- Barbara Vodopivec, Restitucija predmetov kulturne dediščine iz Avstrije v Jugoslavijo po letu 1945 • Restitution of Objects of Cultural Heritage from Austria to Yugoslavia after 1945
- Jure Volčjak, Cerkve goriške nadškofije na Kranjskem v času nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa. 1. del: Bistrski, gorenjski in metliški arhidiakonat • The Churches of the Archdiocese of Gorizia in Carniola in the Time of Archbishop Karl Michael von Attems. Part 1: The Archdeaconry of Bistra, Upper Carniola (Gorenjska) and Metlika

ISBN 978-961-254-859-9

25 €

9 789612 548599 >